

Jan!  
w. 1877  
c. 1877

STANISLAI GÓRSKI  
CONCIONES

in maximo totius regni Poloniæ conventu  
apud Leopolim de republica habitæ.

A. D. MDXXXVII.

wydał

Dr. Wojciech Kętrzyński.

77,412

Odbicie z I Tomu Archiwum Komisji Historycznej.



KRAKÓW  
W DRUKARNI WŁ. L. ANCZYCA I SP.

1877.

71.412



STANISŁAI GÓRSKI  
CONCIONES

in maximo totius regni Poloniae conventu  
apud Leopolim de republica habitae.

A. D. MDXXXVII.

wydał

Dr. Wojciech Kętrzyński.

PRZEDMOWA.

Głośny w dziejach naszej ojczyzny jest rok 1537; głośne rozruchy w tym roku wybuchły; komu nieznana owa wojna kokosza, która szlachetne zamiary króla Zygmunta starego zniweczyła? Ruś bowiem mordami i pożogami spustoszona przez hospodara wołoskiego wołała oddawna o pomoc i zemstę a król po załatwieniu sprawy moskiewskiej, chcąc skarcieć niewiernego i zapamiętałego Wołoszyna, powołał pospolite ruszenie na wyprawę przeciw Wołochom pod Trębowłę na dzień nawiedzenia najświętszej Panny. Szlachta po burzliwym i hałaśliwym sejmie krakowskim rozjątrzona, licznie zebrała się pode Lwowem, dokąd król wyjechawszy dnia 6<sup>go</sup> lipca z Krakowa spieszenie się udał, aby osobiście wyprawie przewodniczyć. Zastał tam około 150,000 rycerstwa, wojsko tak liczne, że według słów współczesnego autora, można było zdobyć niem nie tylko kraj nieprzyjacielski, lecz nawet Azyą całą. Ale szlachta wzburzona nie myślała o wojnie, nie marzyła o nieprzyjacielu, niedbała o Ruś tak srodze nawiedzoną i o braci w niewoli jęczących lub tułających się po województwach sąsiednich, lecz mając umysł sprawami domowemi



zaprzątnięty przenosi niebacznie interes osobisty, prywatę nad dobro Rzeczypospolitej, nad cześć i honor kraju. Napróżno były wszystkie napomnienia króla; szlachta wolała sejmikować niżeli toczyć boje. Zaprzeczyć wprawdzie nie można, że skargi i zażalenia po większej części były uzasadnione, że nie wszystkie żądania były bezpodstawne; ale aby złemu zaradzić, na to był sejm, na to byli posłowie jako mandataryusze szlachty!

Szlachta po zaniechaniu wojny wbrew woli króla, począwszy radzić nad naprawą i egzekucją praw — wypowiedziała królowi winne posłuszeństwo i podniosła bunt, podniosła rokosz. Król i senat widząc przemoc szlachty, oraz stanowczą jej wolę przeprowadzenia wszystkiego, czego pragnęła, oświadczają gotowość do ustępstw i odpowiadają na jej postulata, potwierdzając takowe zaraz albo odraczając je do przyszłego sejmu.

Król pomimo to uważał zawsze postępowanie takiej szlachty za bunt (*seditio*) a skarcenie przewodzców przymuszony tylko odroczył na czas pomyślniejszy.

Na nas patrzących z daleka na te wypadki, ówczesne postępowanie i zachowanie się szlachty i jej swawola smutne i przykre robią wrażenie: póki pora do boju, przeciw nieprzyjacielowi wyruszać nie chcą, zastawiając się naprawą praw, bez których wolność i Rzeczpospolita nie warte obrony; gdy zaś plany swe przeprowadzili a czas sprzyjający wojnie przeminał, królowi, który ich prosi o pobór celem wzmocnienia załogi na Rusi i zapobieżenia dalszym klęskom, oświadczają, że zebrałi się tu do boju, nie zaś by uchwalić podatki <sup>1)</sup>. Król widząc, że szlachta w niczem nie ustępuje, nie zatrzymywał jej dłużej w obozie, lecz kazał jej wrócić do domu.

Rozjechali się, wyniszczywszy do szczętu całą okolicę, w której stali obozem, — stąd wojna kokosza — rozjechali się smutni <sup>2)</sup> i powstydzeni, bo czuli, że stali się pośmiewiskiem tak własnego kraju jak i rozjuszonego nieprzyjaciela, któremu na pastwę oddali Ruś bezbronną.

Przebieg ciekawych, aczkolwiek smutnych tych dziejów opisuje dziełko autora współczesnego noszące tytuł: „*Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu apud Leopolim de republica habitae, 1537*“, którego text poprawy niniejszemu ogłaszamy; text bowiem drukowanych „*conciones*“ za autentyczny uważać nie można, bo przerobiony i skrócony snąc przez pierwszego wydawcę.

<sup>1)</sup> Non ut tributum aliquod conferrent, venisse se aiebant, sed ut cum hoste bellum gererent.

<sup>2)</sup> Bello Poloni soluti maestissimi omnium domum redierunt.

Kto jest autorem tego dziełka? Kwestya to sporna, dotąd nie rozstrzygnięta. Za autora drukowanych a więc powszechnie znanych „*conciones*“ uchodził dotąd Stanisław Orzechowski, ów sławny i głośny pisarz wieku XVI; autorem zaś „*conciones*“ w tak nazwanych Tomicyanach się znajdujących miał być Stanisław Górski kanonik płocki i krakowski <sup>1)</sup>, człowiek w owych czasach mało znany, bo sławy i rozgłosu nie szukający.

Przyjmowano więc dwóch autorów a zatem także dwa dzieła osobne o tym samym przedmiocie traktujące, co dotąd nikogo nie raziło, bo niedrukowane „*conciones*“ mało komu były znane a nieomal wcale nie zbadane. Ale że takie zdanie jest mylne, że niema dwóch textów różnych, dwóch dzieł osobnych o rokoszu lwowskim, pokazuje jak najwybitniej porównanie textów obydwóch; z porównania tego wynika, że tylko jeden jest text, że text drukowany i rękopiśmienny jednego są pióra, jednego autora dziełem.

Mamy więc jedno dzieło, lecz dwóch autorów, kto zaś z nich rzeczywistym jest autorem, będzie ninie naszym zadaniem wysledzić.

Najwięcej powag, najwięcej świadectw przemawia do dziś dnia za Orzechowskim; już w XVI wieku mniemano, że on jest autorem tych „*conciones*“ a autor „*vitae Petri Kmithae de Wisnicze, palatini Cracoviensis*“ zdaje się wyraźnie to poświadczać mówiąc: „*Exstant conscriptae hae ipsae furentium hominum conciones in ipsis castris ad Leopolim habitae ita, ut dictae sunt, per hominem turbulentum ac seditiosum Stanislaum Orzechowski Petri Kmithae servitorem, qui declamatoribus illis et eorum insanis concionibus veluti belle ac sapienter perorantibus multum tribuere videtur*“.

Zdanie jednak takie, jakoby Orzechowski był autorem tych „*conciones*“ w obec krytyki ostać się nie może a to z następujących przyczyn:

Autor „*vitae Petri Kmithae*“ czerpał z Tomicyanów, z których niektóre miejsca nieomal dosłownie wypisuje; znalazł w nich także text „*conciones*“ i to w XVII<sup>ym</sup> tomie kodexu Karnkowskiego, który miał pod ręką i gdzie czytał wyrazy: „*Quod ego Orzechowski ideo Latine non verti, ut germana oratio et virtus huius fidelissimae gentis ex vernacula lingua cognosci melius et intelligi possit*“. To zdanie oczywiście spowodowało autora „*Żywota*

<sup>1)</sup> Górski został kanonikiem krakowskim dnia 8-go sierpnia r. 1539. (Acta actorum capituly krakowskiej T. III, fol. 229 v.) O życiu Górskiego i zbiorach jego, mianowicie o kodeksach sapieżyńskim i Karnkowskiego, o których nieraz w tej rozprawie wspomniamy, oraz o stosunku ich do siebie, znajdzie taskawy czytelnik bliższe wiadomości w naszej rozprawie: „O Stanisławie Górskim, kanoniku plockim i krakowskim i jego dziełach“; ob. Roczniki Towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego; Tom VI, 83—145.



Piotra Kmity<sup>4</sup> do przypuszczenia, jakoby Orzechowski był autorem „conciones“. Że zaś te wyrazy „Ego Orzechowski“ nie mają tego znaczenia, które przypisuje im autor „vitae Petri Kmithae“, oraz w jakim celu i w jaki sposób zostały wsunięte do textu, wykażemy, gdy o Stanisławie Górskim mówić będziemy.

Jak wiadomo, napisał Stanisław Orzechowski 5 ksiąg „annales Polonici ab excessu divi Sigismundi primi“, z których trzy pierwsze wraz z listem przesłał Zygmuntovi Augustowi. W liście tym czyni Orzechowski wzmiankę o dwóch następnych księgach, quos (annales) ad conventum Lublinsensem ac inde ad profectio-nem M. V. in Lithuania deduco. Stosownie do tych słów, kończy się annalis quintus wyjazdem króla do Litwy. Z tego wszystkiego wynika, że Orzechowski wcale nie miał zamiaru pisać o rokosz lwowskim w swych „annales“; zresztą w wstępie do pierwszego „annalis“ umieścił on wszystko, co z czasów Zygmunta I miał do powiedzenia.

Wspomina tam także (str. 11 wydanie Tyt. Działyńskiego) o rokosz lwowskim w te słowa: „Qua de re et in comitiis per senatores et in expeditione contra Dacos apud Leopolim per equites Polonos cum Sigismundo patre expostulatum fuit etc.“

Jeżeli pomimo to we wszystkich wydaniach znajdujemy jeszcze „annalis sextus“ zaopatrzone przez wydawcę pierwszego Herborta (Dobromil 1611) w osobną przedmowę, to sama przedmowa jest nam dowodem, że wydawca sam tak zwany „annalis sextus“ przyczepił do dzieła Orzechowskiego, choć do niego wcale nie należał. Na jakiej podstawie to Herbort uczynił, nie opowiada nam, jak zresztą o rękopiśmie żadnych nie podaje wiadomości; przypuścić tylko można, że słowa zawarte w żywocie Piotra Kmity a wyjęte z Tomicyanów do tego go spowodowały.

Có Herbort ustanowił, uzyskało powszechne uznanie; do-wodem tego Jerzy Förster Gdanzczanin (1643) i wydania lipskie Długosza (1712), oraz Tytus hr. Działyński, który pierwszych pięć „annales“ według kodexu toruńskiego wydał a „annalis sextus“, który naturalnie w tamtym rękopiśmie nie znalazł się, oraz vita Petri Kmithae jako i poprzednicy z wydania dobromil-skiego przedrukował.

Są jeszcze inne ważniejsze przyczyny, które się autorstwu Orzechowskiego sprzeciwiają, zwłaszcza że autorem tego dzieła nie mógł być kto inny, jak tylko świadek naoczny, człowiek, który miał udział w tym zjeździe; podaje bowiem tyle drobnych szczegółów, tyle charakterystycznych rysów, tyle mów jednych

i burzliwych, że trudno przypuścić, żeby ktoś nieobecny mógł wszystko to w tak żywych kolorach i z takim zajęciem przedstawić. Z całego toku pisma widać, że autor pisze pod wrażeniem owych chwil burzliwych. Ale autor sam poświadcza wyraźnie to, że udział miał w tym zjeździe, mówiąc:

„Quapropter suspensi nova spe omnium animi et senatus „est dimissus et nos ex aede discessimus“.

Tym autorem Orzechowski być nie mógł; miał w roku 1537 lat 24 i bujał gdzieś po włoskiej ziemi, poświęcając czas swój studyom; od roku bowiem 1527, w którym ojciec go posłał do Wiednia, aż do roku 1543 cały czas przebywał za granicą<sup>1)</sup>. Wobec tego faktu twierdzenie autora „vitae Petri Kmithae“ waloru żadnego mieć nie może.

Dodajmy jeszcze to, co autor „conciones“ w prooemium i w epilogu pisze o sobie i o swoim zamiarze nie wydania tych „conciones“ na widok publiczny, oraz ten spokój i tę skromność cechującą jego słowa, a wyznać musimy, że to są rzeczy, którychbyśmy napróżno w pismach Orzechowskiego szukali. Orzechowski nie nie pisał dla siebie tylko, lecz wszystko, nawet listy i sprawy osobiste starał się natychmiast ogłaszać. Czy więc przypuścić można, żeby Orzechowski przedmiot tak popularny miał w tajemnicy zachować, on, któremu tak o rozgłos chodziło? Takie nie było jego usposobienie. Zresztą i łacina tych „conciones“, co także jest nie małej wagi, znacznie różni się od łaciny innych utworów Orzechowskiego, który był zgrabnym i eleganckim stylistą; i ztąd wynika, że ktoś inny tych „conciones“ autorem być musi.

Wykazawszy, że Stanisław Orzechowski autorem tego dzieła nie był, chodzi teraz o to, wysledzić prawdziwe nazwisko autora.

Wiadomo, że królowa Bona w rozruchach pod Lwowem w r. 1537 zaszyłych, znaczny miała udział, bo już przedtém namiętności podniecała i szlachtę przeciw królowi burzyła<sup>2)</sup> nie

<sup>1)</sup> Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne III, 4—7. A. Brandowski, de Stanislawi Oxii Orichovii annalibus Polonicis, Berlin. 1860.

<sup>2)</sup> Regina vero Bona fons et caput harum turbarum, facta antea diu conspiratione cum Andrea Cricio archiepiscopo Gnesnensi et cum Petro Kmitha de Wisznice marschalco regni homine populari ac turbulento, quem non pridem ad palatinatum et capitaneatum Cracoviensem extulerat etc.

Regina regi irata Acheronta movere coepit, facto angulari consilio agere per Cricium archiepiscopum et per Kmitham palatinum apud nuncios et consiliarios quosdam factiosos institit eosque animavit, (non providebat stulta mulier, quem ea turba exitum allatura erat), ut ad ea, quae conducta iam et concordata erant, nulla ratione consentiret etc.

Haec autem omnia mala supramemorata regina perniciosis praeceptis suis confavit, quae ut ne miseret res et negotia regni, continere se nequivit; ita inquietum hoc animal fuit. (Ob. Stan. Górskiego Acta conventus gener. Crac. 1536. Kod. bibl. Ossolińskich nr. 178, fol. 104 i 108.



sądząc zapewne, że szlachta wzburzona także przeciw niej z skargami gwałtownymi wystąpi. Gdy więc wskutek wici królewskich szlachta powołana na wojnę wołoską pod Lwowem się zbierała, udał się tam i król. Królowa zaś pozostała w Krakowie a przewidując, że ważne gotują się rzeczy, poleciła swym agentom i zwolennikom, ażeby szczegółowe o wszystkiém, coby zająć mogło, do Krakowa jój przesyłać wiadomości. Głównym jój agentem a nawet powiernikiem był wtenczas Samuel Maciejowski, sekretarz królewski. Przez niego królowa odbierała dokładne o zajęciach lwowskich wiadomości, o czém list królowej do niego pisany wyraźnie świadczy: „Quae (binae literae) etsi non fuerint nobis iucundae, tamen officium vestrum in perscribendis his, quae istic acta sunt, est nobis non mediocriter gratum“—a wiadomości te były tak dokładne, iż królowa z toku jednej mowy, którą jój przysłało, lecz z zamilczeniem nazwiska mówcy, sądziła, że odgadnąć go potrafi, wskazując na Taszyckiego sędziego ziemskiego krakowskiego: „licet vero non perscripseritis nobis, quisnam istas ipsas replicationes dixerit aut confecerit, tamen ex oratione ipsa ac verbis facile coniectura assequimur, eas esse Taszicki iudicis Cracoviensis etc.

Mowy więc na zjeździe we Lwowie miane, spisane były za pośrednictwem Samuela Maciejowskiego sekretarza królewskiego dla królowej Bony. Ale czy sam on wszystko spisał? Wątpię o tém; stanowisko jego przy boku królewskim pewnie nie pozwalało mu brać takiego udziału w tym zjeździe, jaki mowy spisane zdradzają.

Wykazawszy, że głównie Maciejowskiemu materyał zgromadzony w dziełku, o którym tu mowa, zawdzięczamy, winniśmy jeszcze zbadać, czyli on także materyały zebrane uporządkował, objaśnił i w jedną całość połączył, albo innemi słowami, czyli Maciejowski, który, ile nam wiadomo, historycznymi pracami nie zajmował się, rzeczywistym tego dziełka jest autorem; powątpiewamy o tém a to z następujących powodów:

Gdyby Maciejowski był rzeczywiście napisał owe dziełko, którego autor, jak sam mówi, nie pragnął ogłosić, „deinde vero haec congressi, non ut in vulgus ederem, sed ut tempus fallerem et hac meditatione otio et inertia languentem animum fovere ut possem“, natenczas Górski, który je w swych zbiorach umieścił, musiałby je mieć albo od Maciejowskiego, albo od rodziny jego, albo znalazł je pomiędzy papierami królowej Bony; bądź co bądź,

w każdym razie musiałby znać imię i nazwisko autora, z którym zapewne liczne miał stosunki.

Znając zaś charakter, oraz sumiennosc Stanisława Górskiego i wiedząc, że wszędzie podaje nazwiska autorów, których rozprawy w swych zbiorach umieszczał, przypuścić możemy, że Maciejowski nie jest pisma tego autorem, skoro Górski o nim nic nie wspomina. Ale właśnie to, że Górski o autorze nigdzie nie wspomina, choć autor sam często mówi o sobie, nadto ta okolicznosc, że Górski zazwyczaj nazwiska pod własnymi pracami nie kładzie, pozwala nam przypuścić, że Stanisław Górski sam a nikt inny jest autorem ciekawego dziełka, którego text w kodedzie sapiężyńskim całkiem ręką jego jest pisany.

Mówiliśmy przedtém i przytoczyliśmy na to dowody, że autor miał udział w zjeździe lwowskim. Otóż o Górskim, który był sekretarzem króla i królowej, przypuścić można z góry, że królowi towarzyszył do Lwowa; zdanie nasze zdają się potwierdzać także słowa jego przypisane do zażaleń szlachty pod Lwowem zgromadzonej: „Multi praeterea nobiles ex omnibus terris regni conscripserant in unum volumen iniurias suas, quas patiuntur tam a dominis optimatibus quam a rege et regis capitaneis et officialibus et a civitatibus ac a bonis regis. *Horrendum erat videre et legere illas crudeles iniurias, si verae fuissent; sed iniuria credebatur, ubi nulla erat* 1).

Poznać zaraz styl Górskiego z wstępu i zakończenia dziełka, które co do formy swojej bardzo są podobne do innych tego rodzaju rozpraw jego, oraz z skromności, z którą autor wszędzie o sobie mówi a która znamieniem charakterystycznym jest wszystkich rozpraw Stanisława Górskiego.

Przemawia także za autorstwem Górskiego ta okolicznosc, że od roku 1536 począwszy, Górski podaje historią sejmów; łączy się więc zjazd lwowski ze sejmami roku 1536, 1538 i 1539 w jedną całość harmonijną. Że to nie tylko prosty przypadek, lecz że ten porządek przez Górskiego był obmyślany, pokazują jego słowa, któremi kończy opis sejmu krakowskiego z r. 1536: „Cernebat (rex) animo eas difficultates, dissensiones, odia ac iras in perniciem eiusdem reginae ac suam filii et regni redundaturas; quod et evenit, quem ad modum ex concionibus castrensibus ad

1) Jest to przypisek własnoręczny Górskiego do Articuli novi circa Leopolum confecti per nobilitatem et regiae maiestati exhibiti et petiti. Kod. Sap. XII. K. 212—215.



*Leopolim habitis perspicere potest, quae una cum concordatis seu postulatis nunciorum ceterisque supramemoratis infrascriptae* <sup>1)</sup>).

W połączeniu z tym dziełkiem podaje Górski w swych zbiorach jeszcze suplementa odnoszące się do spraw i rozpraw lwowskich a mianowicie: „Articuli in conventionem generali Cracoviensi non terminati“ i „Articuli novi circa Leopolim confecti per nobilitatem et regiae maiestati exhibiti et petiti“.

Mamy jednak jeszcze ślady wskazujące wyraźnie na Górskiego jako autora. Kodex bowiem biblioteki Ossolińskich poświadcza nam, że Górski oryginalny text polski mowy Jana Tarnowskiego, mianej dnia 28<sup>go</sup> sierpnia przełożył na język łaciński: „Praecedens oratio ex lingua Polona in Latinam versa per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem“.

Najlepszym zaś dowodem, że Górski jest autorem tego dziełka, jest jego czynność redakcyjna. On bowiem text przerabiał, poprawiał i zmieniał w taki sposób, w jaki tylko autor z pracą swą postępuje. Na dowód przytaczam rękopism biblioteki wilanowskiej <sup>2)</sup>. Jest to rękopism in folio; oprawa nowoczesna w półskórek; na grzbiecie napis złocisty: „Acta sub Sigismundo I<sup>m</sup> z lat 1536, 1537, 1538. Ms. Bybl. Willano.“ Wewnętrzna strona okładki i dwie pierwsze karty, należące do oprawy, zapisane uwagami Kownackiego, byłego bibliotekarza wilanowskiego. Na trzeciej karcie jest tytuł: Acta sub Sigismundo I; Anno 1536, 1537, 1538; napisał go własną ręką Gołębiowski a ztąd wynika, że rękopism niegdyś był własnością biblioteki poryckiej Czackiego.

Od czwartej z kolei karty zaczyna się właściwy rękopism, który liczy stronnic 507. Niektóre karty są wydarte; inne zaś introligator na niewłaściwym miejscu wszył; inne karty znów tak obcięte, że paginacyi nie mają.

Rok 1537, który, jak zwykle w Tomicyanach, poprzedzają jeszcze dokumenta z r. 1536, zaczyna się na karcie 9<sup>63</sup>; rok 1538 zaś na stronicy 265; ręce, które ten tom spisały, są te same, które także w innych zbiorach Stanisława Górskiego znajdujemy; nie jeden ustęp jest cały ręką Górskiego pisany a wszędzie najbardziej interesuje, jest text owych „conciones“ umieszczony na str. 90 — 169. Text ten przez jednego z przepisywaczy Górskiego

<sup>1)</sup> Rękopism biblioteki Ossolińskich nr. 178, fol. 108.

<sup>2)</sup> Dokładną wiadomość o rękopiśmie wilanowskim zawdzięczam panu doktorowi Celi-chowskiemu bibliotekarzowi kórnickiemu, który także na moją prośbę wypisał z niego niektóre ustępy, które potrzebne mi były do wyrobienia sobie o nim zdania.

przepisany jest ten sam, co w kodexie sapieżyńskim, o którym potem mowa będzie. Górski go przejrzał i błędy poprawił. Ale na tém się czynność jego nie skończyła; porobił zmiany i to zasadnicze a jeden ustęp nawet zupełnie na nowo zredagował.

Do pierwszej kategorii liczymy, gdy Górski n. p. zamiast prudentissimis hominibus“ poprawia „stultissimis hominibus“; zamiast „non ut vetus defendendae reipublicae exemplum“ pisze „vetus perdendae reipublicae etc.“; zamiast „singularis in tuenda republica constantia“ pisze „in disturbanda republica pertinacia it. p.“

Najwymowniejszym zaś dowodem, że Górski uważał „conciones“ za swoją pracę, którą według upodobania wolno mu było przerabiać, jest ustęp o burzy, która przerwała mowę Piotra Kmity, a który podaliśmy w naszym wydaniu według kodexów sapieżyńskiego i biblioteki Ossolińskich. Rękopism wilanowski zawierał pierwotnie ten sam text, co w kodexie sapieżyńskim z tym dodatkiem, że na końcu jeden z przepisywaczy nieco większym pismem dopisał: „Convenerunt in unum adversus dominum et adversum Christum eius; non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Gabriel angelus etc.“.

Górski poprawiwszy parę myłek przepisywacza i odpawiwszy niepowołanego interpolatora uwagą marginesową: „fatuus ascripsit“, zaczął cały ustęp przerabiać zmieniając i przekreślając niektóre wyrazy i zdania. Ale i to nie podobało mu się; przekreślił więc cały ustęp z góry na dół.

Natomiast jął redagować na nowo cały ustęp na osobnej karcie, która wszyta jest pomiędzy stroną 108 i 109. Ustęp ten przedkłem piórem jest pisany; wiele wyrazów Górski pisząc wykreślił i poprawki nad wierszami umieścił lub dając odsyłacz spisał je na marginesie, tak że ostatecznie otrzymujemy tutaj text ten sam, który według kodexu biblioteki Ossolińskich wydrukowaliśmy. Zachodzi tylko jeden wariant t. j. „coepit“ zamiast „inceptit“ kodexu wilanowskiego, bo „eripuit“ zamiast „erupit“ jest tylko myłką przepisywacza.

Na inném zaś miejscu, gdzie mowa o plebiscycie, stało pierwotnie tak: „Quod ergo (ma być „ego“) ideo latine verti, ut germana oratio et virtus huius fidissimae gentis ex vernacula lingua cognosci melius et intelligi possit. Sed iam hoc plebiscitum audiamus.“

Po tych wyrazach znajdujemy w kodexie wilanowskim jeszcze następną uwagę drobnym pismem: „At alius quidam, quo etiam exteri homines illud intelligerent et insanias plebis Polonae notas



*plene haberent* (kursywą drukowane wyrazy przekreślił Górski i położył: „pernoscerent“) reiecto lingua Polona scripto plebiscito, Latine convertit ita fideliter, ut verbo verbum plane sit redditum“.

Ostatni ustęp cały zmasał Górski; w pierwszym zaś ustępie przekreśliwszy „ergo“ napisał nad wierszem „Orzechowski“; ale i to wymazał dodawszy „ego“, aż nareszcie i to przekreśliwszy dopisał „non“ przed „verti“.

Na stronnicy 263, na której się kończy rok 1537, zanotował przepisywacz, co następuje:

*Amen finis koniecz telos Enndt.  
4<sup>a</sup> Domini 1565. G. M.*

Roku zaś 1568 przedłożył Górski senatowi polskiemu swój zbiór Tomicyanów, który dziś nosi nazwisko Karnkowskiego. W XVII<sup>ym</sup> tomie tego zbioru znajdowały się „conciones“ mniej więcej z temi samemi zmianami co w kodexie wilanowskim, o czém przekonać się można z kodexu biblioteki Ossolińskich, który jest kopią tegoż tomu.

Ponieważ dawniejsze zbiory a mianowicie kodex sapieżyński tych zmian nie mają, kodex wilanowski musiał służyć za brulion, z którego XVII<sup>ty</sup> tom kodexu Karnkowskiego a przynajmniej text „conciones“ w nim zawarty przepisano na czysto. Zwracamy na to uwagę dla tego, że to nie mało przyczynia się do rozwiązania kwestyi, kto jest autorem „conciones“, Górski czy Orzechowski?

W kodexie biblioteki Ossolińskich bowiem znajdujemy następujące słowa, gdzie mowa o plebiscycie: „Quod ego Orzechowski Latine non verti, ut germana oratio“ etc.

Przedtém zaś widzieliśmy, jak Górski „ergo“ zamienił na „Orzechowski“. „Orzechowski“ na „ego“, co ostatecznie znów przekreśliwszy dodał „non“ przed „verti“.

Pisarz, który z tego brulionu przeniósł text do kodexu Karnkowskiego, nie wiedział mając tyle wykreślonych wyrazów, czego się trzymać i według swego domysłu umieścił, nie rozumiejąc o co chodzi, słowa „ego Orzechowski“ w texcie i stał się wskutek tego źródłem wielkiego bałamuctwa. Czy Górski text ten nowo przepisany jeszcze zrewidował, nie wiemy; a jeżeli tak jest, to więcej jak pewno, że miejsce to uszło jego uwagi. Ale mniejsza o to wszystko, chodzi tylko o to wiedzieć, co Górski przez to właściwie chciał wyrazić.

W pierwszej redakcyi, z której druk i kodex nawrzyński pochodzą, umieścił Górski text polski „plebiscitum“; słowa więc jego: „Quod ego ideo Latine non verti, ut germana oratio et virtus huius fidelissimae gentis ex vernacula lingua cognosci melius et intelligi possit“, zupełnie są na miejscu.

W redakcyi drugiej zawartej w kodexie sapieżyńskim, znajdujemy te same słowa: „Quod ego ideo Latine non verti etc.“, pomimo to podał Górski przekład łaciński.

Kodex wilanowski, jakieśmy powiedzieli, ma także text drugiej redakcyi a więc téż text łaciński plebiscytu. Górski przerabiając go wahał się, czy umieścić text oryginalny polski czy przekład łaciński. Text łaciński nie był jego dziełem — „at alius quidam . . . Latine convertit ita fideliter, ut verbo verbum plane sit redditum“.

Chcąc umieścić text łaciński wypadało zmienić konstrukcyą; skoro sam nie przełożył plebiscitum, wypadało wymienić nazwisko autora i dla tego wpisał nad „ergo“ (ma być „ego“) „Orzechowski“, ale ciągle wahał się nie dokonał konstrukcyi i nie zamienił „verti“ na „vertit“ ani wyrzucił dalszego ciągu zdania, lecz wykreśliwszy „Orzechowski“ i następnie téż „ego“ a dodawszy „non“ przywrócił pierwotną lekcyą: „Quod (ego) ideo Latine non verti, ut germana oratio etc.“ i stósownie do tego umieścił w XVII tomie kodexu Karnkowskiego na pierwszym miejscu text polski a po nim dopiero przekład łaciński, jak nas o tém kodex biblioteki Ossolińskich przekonuje. Skoro tak jest, przepisywacz tylko mógł mylnie wciągnąć wykreślone wyrazy „Orzechowski“ i „ego“ do textu kodexu Karnkowskiego i zamienić je na „ego Orzechowski“. Inaczej wtrącenie nazwiska Orzechowskiego by się wcale nie dało objaśnić, zwłaszcza że w poprzednich redakcyach go nie było i że Orzechowski sam swego nazwiska nie położył. Nazwisko Orzechowskiego da się więc tylko połączyć z textem łacińskim plebiscytu, bo zdaje się, że Górski był tego mniemania, jakoby Orzechowski przekład łaciński wykonał. Wnieść zaś ztąd, jak to autor żywota Piotra Kmity uczynił, jakoby Orzechowski był autorem tych „conciones“, jest po prostu nonsensem. Przypuściwszy nawet, że Górski nie był ich autorem, oraz że wiedział o autorstwie Orzechowskiego, pomimo to trzeba by było z góry odrzucić myśl, jakoby człowiek tak rozsądny i sumienny jak Górski w tak dziecinny sposób mógł umieścić nazwisko autora w środku dzieła i w pośrodku textu. Gdyby tak było, jak przypuściliśmy, byłby Górski jak każdy



inny nazwisko autora położył zaraz po głównym tytule: „auctore Orichovio“, co zwykł był czynić, skoro nazwisko autora znane mu było.

Z tego zaś wszystkiego, cośmy przytoczyli, jasno wynika, że nikt inny jak tylko Górski może być autorem „conciones“; zmiany bowiem tekstu, które Górski poczynił, wskazują nam to wyraźnie; gdyby nim nie był, byłby błędy przepisywacza poprawiał, byłby uwagi swoje na marginesie dodawał lub w osobnych przypisach, lecz nie byłby nigdy zmieniał tekstu w taki sposób, jak to rzeczywiście uczynił.

Skoro zaś Stanisław Górski jest autorem „conciones“, nie dziwnym się zapewne już, że wszystkie znane teksty najdawniejsze znajdują się tylko w jego zbiorach lub z nich pochodzą; z nich także wyczerpnął autor żywota Piotra Kmity—którego autorem naszym zdaniem nie był Górski<sup>1)</sup>, nawet nim być nie mógł—swą wiadomość o „conciones“ i o mniemaném autorstwie Orzechowskiego.

Że Górski na zjeździe lwowskim był obecnym, wykazaliśmy już przedtém; krótko po swoim powrocie do domu, pod wrażeniem jeszcze owych zajęć burzliwych wypracował niniejsze dziełko w przeciągu ośmiu dni, korzystając z notatek tak własnych jak przeważnie z zapisków<sup>2)</sup> przesłanych królowej Bonie przez Samuela Maciejowskiego.

Przypatrzmy się teraz rękopisom, które służą za podstawę naszego wydawnictwa:

I. Najstarszy co do pochodzenia, najmłodszy zaś co do wieku text przechował nam rękopism nr. 4 biblioteki pana Michała Szczygiełki w Nawrze pod Chełmą w Prusiech zachodnich<sup>3)</sup>.

Jest to rękopism in fol. oprawny, pochodzący z pierwszej połowy XVII wieku. Na pierwszej karcie białej czytamy słowa następujące: „Per me Georgium Tomicki mp.“ co zdaje się

<sup>1)</sup> Przypuszczają to Bentkowski i Ossoliński.

<sup>2)</sup> Primus apud aedem divi Georgii ante Leopolum in campo nobilitatis cum senatu congressus fuit, in quo multa de summa republicae dicta et acta sunt. Verum ea a nemine excepta et notata intercederunt; reliqua vero, quae postea subsecuta, diligenter literis servata sunt. Quare intra dies octo, quum notatos locos haberem, haec ita, ut potui, singula perpolivi.

<sup>3)</sup> Biblioteka nawrzyńska, aczkolwiek mała, posiada jednak kilkanaście cennych rękopisów, na które tu zwracamy uwagę badaczy naszych; wymieniamy celniejsze:

Nr. 2. Liber privilegiorum miast Torunia i Chelma (1233—1705).

„ 4. zbiór dokumentów (1506—1616).

„ 5. zbiór dokumentów (1638—1665).

„ 6. Acta et recessus publici terrarum Prussiae anno 1666 inchoati—do 1672 r.

„ 7. dokumenta i dyaryusze sejmowe z lat 1672—1673.

oznaczać, że Jerzy Tomicki obywatel ziemi rawskiej, który także podpisał akt rokoszu Zebrzydowskiego, zbiór ten dla siebie ułożył. Na tej samej karcie znajdujemy jeszcze kilka wierszy ręką Tomickiego pisanych, jak na przykład:

To fortel na hardego, co nie dba o ludzie,  
Nie dbacz tesz oń samego, dacz pokoy obłudzie;

na inném miejscu:

Non iacet in molli veneranda scientia lecto.

lub

Impurus sermo non puri pectoris index,  
Arbore prae dulci dulcia poma cadunt.

Cały rękopism z wyjątkiem kilku kart jest jedną i tą samą ręką, zdaje się, Jerzego Tomickiego pisany; ani karty ani liczba dokumentów w rękopiśmie zawartych nie są oznaczone. Rękopism ten zawiera rozmaite dokumenta, listy, żywoty i t. p. od panowania Zygmunta I począwszy do roku 1616, które Tomicki po części z Tomicyanów, po części z kądziąd powypisywał. Do celniejszych prac w tym zbiorze umieszczonych należą:

„Petri Gamrati archiepiscopi Gnesnensis et episcopi Cracoviensis vita. Auctore Padnievio“.

„Petri Tomicii vicecancellarii regni et episcopi Cracoviensis vita. Padnievio episcopo Cracoviensi auctore“.

Na reszcie: „Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu seu verius motione bellica apud Leopolim habitae anno domini MDXXXVII“. 10 kart.

Nr. 8. dokumenta z lat 1669—1671.

„ 9. dokumenta z r. 1670; dziennik od dnia 26-go lutego do dnia 18-go kwietnia r. 1670. Dyaryusz sejmu warszawskiego r. 1667. Dyaryusz sejmu warszawskiego r. 1670.

„ 10. dokumenta z lat 1669—1674.

„ 11. dokumenta z lat 1665—1679.

„ 12. dokumenta z lat 1724—1725. (dyaryusz sejmu warszawskiego r. 1724 i sprawy toruńskie).

„ 13. Bachstromische Unruhen in Thorn etc. von E. P. (Ephraim Praetorius) i inne do tego odnoszące się pisma z lat 1717—1720.

„ 14. Tumultus Thoruniensis etc. 1724 (Akta procesowe i t. d.)

„ 15. Fatum Thoruniensis a. 1724 (historja miasta Torunia od r. 1724 do r. 1729. i 255 dokumentów, listów i t. d. do spraw toruńskich się odnoszących.

„ 16. i 16a. Sprawa toruńska i kilka dyaryuszy z lat 1733 i t. d.



Te „conciones“ zawierają, jak myśmy już nadmienili, najstarszy co do pochodzenia text Górskiego; szkoda tylko, że to fragment, bo ledwie mniejszą połowę mów mianych na zjeździe lwowskim obejmuje. Zanim jednak wykażemy, dla czego text ten właśnie najstarszy, powinniśmy zwrócić uwagę naszą na stosunek zachodzący pomiędzy tym textem a textem drukowanym. Porównywając texty obydwu doszliśmy do rezultatu, że text kodexu nawrzyńskiego i text drukowany z jednego wypłynęły źródła, że z jednego i tego samego rękopisu pierwotnego były przepisane, bo właśnie we wszystkich miejscach, w których kodex nawrzyński różni się od textów późniejszych, największa panuje zgoda pomiędzy nim a drukiem. Żeby zaś każdy sam o tém się przekonał, przytaczamy tu najważniejsze warianty tego rodzaju:

Kodex nawrzyński i druk <sup>1)</sup>.

## Texty późniejsze.

23. apud divum Georgium .....	apud aedem divi Georgii.
26. primo .....	proximo.
36. comitiis proxime .....	comitiis.
55a. quibusdam .....	nonnullis.
58. neque ipsi abesse lex .....	neque ipsi soli regiae maiestati abesse a bello lex.
59. neque aegrotis atque senibus aliter concessum .....	neque aegrotos atque senes aliter bello liberet.
71. iam frumento et rebus necessariis .....	iam re frumentaria.
81. ....	praeter servitutum.
96. gaudeat, quibus delectetur studiis	quo gaudeat.
98. hos .....	nos.
99. hoc robur suae reipublicae .....	hoc robur et firmamentum sui imperii.
109. quare .....	quod ne accidat.
121. horum omnium .....	horum.
123. viri principes senatus .....	viri.
124. aliique ex primoribus familiis .....	et alii principes senatus.
130. inquam .....	si vultis.
134. luxu, quae semper maxima everterunt imperia .....	luxu.

<sup>1)</sup> Liczby te odnoszą się do wariantów podanych w naszym textcie.

## Kodex nawrzyński i druk.

## Texty późniejsze.

137. Quare .....	Respicite vos aliquando.
201. mitius .....	melius.
256. persuadere et consulere .....	consulere.
263. postridie .....	postero die.
281. censeo .....	sentio.
310. temporis aliquando .....	temporis.
344. nostri in senatu .....	nostris.
365. allatura sit .....	afferat.

Ta zgodność wariantów wskazuje na wspólne z jednego źródła pochodzenie—a ztąd wypływa, że w danym razie druk a mianowicie druga jego połowa zastąpić nam może text kodexu nawrzyńskiego. Skoro więc druk podaje nam mowę Jana Tarnowskiego dnia 28<sup>go</sup> sierpnia mianą, spisaną podług notatek referentów królowej Bony a skoro drugie rękopisy podają jój text oryginalny polski lub jego przekład łaciński, to wolno nam przypuścić, że text oryginalny później dopiero dostał się w ręce autora, że więc mowa streszczona a z nią także rękopis nawrzyński pochodzi z wcześniejszej redakcyi tych „conciones“.

Wielka pomimo to zachodzi różnica pomiędzy drukiem a kodexem nawrzyńskim; ale ta różnica nie wypłynęła z rękopisu pierwotnego, lecz powstała przez winę pierwszego wydawcy. Mając bowiem przed sobą rękopis nie bardzo czytelny a nie mogą często doczytać się sensu, wedle swego rozumienia text zmieniał, przerabiał, skracał. Poopuszczał bardzo często całe zdania, nawet całe ustępy jak n. p. mowę Odrowąża, nie wiedzieć, dla czego?

Rękopis więc nawrzyński zawiera pierwsze opracowanie czyli pierwszą redakcyą „conciones“; oznaczamy go literami K. N.

II. Najważniejszym z wszystkich rękopisów jest dla nas XII<sup>o</sup> tom kodexu sapieżyńskiego, który jest własnością biblioteki Raczyńskich w Rogalinie. Jest to rękopism in folio, ozdobnie oprawiony; właściwego tytułu nie ma; na okładce tylko stoi „Tomus . . . . legationum, responsionum, epistolarum regiarum annorum 1536, 1537, 1538. Kart jest 448, dokumentów 150. Rok 1536 obejmuje kart 76; rok 1537 k. 79—251 a r. 1538 k. 258—448. Na kartach 151—207 mieszczą się „Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu apud Leopolim de republica habitae. 1537“. Text ten ręką Górskiego pisany służy nam za podstawę wyda-



wnictwa raz dla tego, że to autograf autora z tekstem poprawnym, choć i tutaj na małych usterkach nie zbywa; powtóre, że text jest obszerniejszy od K. N.; prócz mniejszych bowiem zaszyły dwie większe zmiany; najprzód podaje zamiast skróconej mowy Jana Tarnowskiego tłumaczenie łacińskie oryginalnego tekstu polskiego; z drugiej zaś strony opuścił text polski tak nazwanego „plebiscitum“ położył na jego miejscu przekład łaciński. Potrzebie, obraz przedstawionych tu dziejów jest wierniejszy niż go podaje trzecia redakcja kodexu biblioteki Ossolińskich, w której autor pod wpływem sędziwego wieku i zmienionego przekonania politycznego tendencyjne robi zmiany. Oznaczamy ten rękopism literami K. S.

III. Trzecim rękopismem, z któregośmy do naszego wydawnictwa korzystali, jest nr. 178 biblioteki Ossolińskich we Lwowie. Jest to rękopism in folio, w białą skórę oprawny, który nosi tytuł: „*Thomus decimus septimus epistolarum, legationum, responsorum et rerum gestarum serenissimi Sigismundi primi regis Poloniae, magni ducis Lituaniae. Continet annos 1536, 1537*“. Kart jest 189; cały rękopism jedną ręką jeszcze w XVI wieku pisany; tylko tu i owdzie, gdzie przepisywacz nie mógł przeczytać słów kilku wolne zostawił miejsce, inna późniejsza ręka słowa te dodała. Rok 1536 obejmuje k. 2—82; rok 1537 zaś k. 83—189.

Rękopism ten jest kopią dziś już zatraconego XVII tomu kodexu Karnkowskiego. Dziełko, o które nam chodzi, umieszczono tam na k. 117—151 pod następującym tytułem: „*Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu ad Leopolim de republica habitae*“. Text ten nazwać można trzecią redakcją „*conciones*“, prócz mniejszych zmian bowiem przerobił Górski jeden ustęp cały a text o tyle rozszerzył, że obok oryginalnego tekstu polskiego mowy Jana Tarnowskiego i plebiscytu podaje tychże text łaciński. Texty polskie ztąd wyjęte umieściliśmy w naszym wydaniu. Rękopism ten oznaczamy literami K. O.

O rękopiśmie wilanowskim mówiliśmy już przedtém, wariantów z niego nie podajemy dla tego, że to brulion autora; nie wszystkie bowiem zmiany tu porobione weszły do tekstu na czysto przepisane; co zaś z nich weszło, znajdujemy w K. O.; co nie weszło, to jako poprawki i zmiany przez autora porzucone nas przy niniejszym wydaniu obchodzić nie może. W jakim zaś duchu te zmiany zostały zrobione, to pokazują już wyjątki przez nas przytoczone, oraz warianty wyjęte z K. O.

Nadmienić jeszcze wypada, że niektóre z mów w „*conciones*“ umieszczonych już w XVI wieku w polskim przekładzie zostały ogłoszone w książce dziś nader rzadkiej: „*Krótkie rzeczy potrzebnych z strony wolności a swobód polskich zebranie przez tego, który wszego dobrego życzy ojczyźnie swojej, uczynione roku 1587, 12 Februarii*“<sup>1)</sup> Wydrukowano tutaj mowy Piotra Zborowskiego kasztelana małopolskiego (2), Księskiego, Walentego Dębińskiego, Sierakowskiego, Taszyckiego (2) i Marcina Zborowskiego pod czaszego koronnego.

Jest to rzecz bardzo naturalna, że w niniejszym dziełku posiadamy tylko najznakomitsze mowy najbardziej wpływowych przewodzców rokосу i najznamienitszych mówców; mało bowiem to obchodziło królową Bonę, dla której, jak przedtém wykazaliśmy, te mowy spisano, co tam jakiś szlachcic zaściankowy na onym zjeździe prawił; niebyło nawet podobieństwem pochwyć i spisać wszystkich mów tam mianych, bo szlachta polska od dawna wymowna i rozmówna słuchać a milczeć nie lubi.

Pominęto nawet w tém sprawozdaniu dla królowej mowy ludzi mających znakomity udział w tym rokосу jak Płazy, Morskiego i Kościenia, których równe w r. 1538 spotkało prześladowanie, jak Zborowskich, Taszyckiego i innych.

Praca więc Górskiego jest tylko słabym odglosem, obrazkiem tylko en miniature tego, co się pod Lwowem przez tyle dni działo. Że zaś ten obrazek jest prawdziwy, żywcem, że tak rzeknę, z natury zdjęty, za to ręczą nam słowa sumiennego autora, który nas zapewnia, że rzeczy tak przedstawia, jak miały miejsce<sup>2)</sup>. Że zaś podnosi zalety mów pojedynczych podług wrażenia, które na nim zrobiły, że opisuje uniesienie lub smutek szlachty, to wszystko należy koniecznie do kolorytu tego obrazu. Że wiernie opisał co widział, co słyszał i co notatki, z których czerpał, mu podały, z tego nie wypada mu robić zarzutu. Górski panegirystą szlachty nie jest; jemu nie chodziło o to, by uświetnić ten rokос, tę swywołą szlachecką, bo był zanadto lojalnym obywatelem, zanadto wielkim zwolennikiem starego króla; że szlachta dopominała się praw swoich zagrożonych, że agitowała przeciw królowej Bonie i jój adherentom, to wszystko zapewne Górskiego bardzo interesowało, zwłaszcza że w interesie króla był przeci-

<sup>1)</sup> ob. Biblioteki Turowskiego tom LXV. Kraków. 1859.

<sup>2)</sup> Ego certe *quum praecipuam historiae laudem veritatem esse sciam*... Quare ignoscant mihi omnes, qui haec legent, si horum eloquentissimorum virorum in dicendo praestantiam mea ad amissim non indicat oratio. Nam non eloquentiae, sed veritatis laudem hic quaerimus.



wnikiem królowej. Ale że szlachta zapomniała celu swego zjazdu, to go korci i boli: „O misera atque infelicia tempora!“ woła on z bólem serca, „centum et quinquaginta lectissimorum virorum millia citra vel ultra ad Leopolim.... frustra convenerunt... Sed haec fuissent tollerabilia, si illa ferri aliquo modo possent.

Quum enim Valachum maiores nostri servum hereditarium nobis reliquissent, et cui nuper afflicto et prostrato illas ipsas compedes, quibus se exuerat, iterum induimus, hunc rursus nostrae solverunt dissensiones et noster in nos civilis armavit error. Sed querelae facessunt, quum nihil prosint; quibus ego ideo utor liberius, quia mihi doleo, mihi ipsi scribo“. Takby nigdy nie pisał szczerzy zwolennik rokoshu i panegirysta oby-watelski.

Co się dotycze pisowni użytej w texcie przez nas, to nie trzymaliśmy się pisowni autora i rękopismu, lecz zaprowadziliśmy zwyczajną pisownią łacińską. Text zaś polski mowy Jana Tarnowskiego i plebiscytu podajemy wiernie według K. O. <sup>1)</sup> Ustęp tylko o metryce, którego niema w K. O., wyjęliśmy z wydania hr. Działyńskiego a pisownią jego zmieniliśmy o tyle, o ile się różniła od zwyczajnej pisowni kodexu biblioteki Ossolińskich. Do tych „conciones“ dodajemy jeszcze niektóre dokumenta, które nie mało światła rzucają na ów rokosh niezczęsny i na losy jego przewodzców. Są to następujące:

1. Articuli in conventione generali Cracoviensi non terminati. (K. S. XII. k. 211. K. O. 151 v.)
2. Articuli novi circa Leopolim confecti per nobilitatem et regiae maiestati exhibiti et petiti. (K. S. XII, k. 212—215.)
3. Bona regina Poloniae Samueli Maczieowski maiori secretario regio. List to nadzwyczaj ciekawy, pisany dnia 8<sup>go</sup> września roku 1537. (K. S. XII, k. 219—223. K. O. k. 153 v.—158 v.)
4. Alberto duci in Prussia Ioannes Choienski episcopus Cracoviensis regni Poloniae cancellarius. Cracoviae die X<sup>a</sup> Octobris 1537. (Kod. Sap. XII, karta 229. K. O. karta 161 v.—162.)

<sup>1)</sup> Opuszczone niekiedy w formułkach „Je<sup>o</sup> k. Mśc“ (Jego królewska Mość) lub K. Je<sup>o</sup> Mśc (Król Jego Mość) - K. (król, królewska) wszędzie dodaliśmy, o czém tutaj zaraz już nadmieniamy.

5. a. Conventus regni generalis ad diem sanctorum trium regum 1538 in Petrcovo habitus. (K. S. XII, 274—283).

b. Acta conventus Cracoviensis anni 1539. (K. S. XIII, karta 10—17).

Z tych opisów sejmowych Stanisława Górskiego podaje jednak tylko wyjątki odnoszące się do rokoshu lwowskiego i jego przewodzców. Dokumenta pod numerami 1, 2, 4 i 5 umieszczone, ręką Górskiego są pisane.



## PROOEMIUM.

Rex <sup>1)</sup> bello Valachico decreto, comitiis <sup>2)</sup> absolutis trina <sup>3)</sup> de more literarum significatione Polonis, ut ad diem visitationis \* Mariae <sup>4)</sup> apud Trebowla <sup>5)</sup> oppidum Russiae armati adessent, edixerat. Verum quum per legatos, qui componendae pacis gratia a Ferdinando Romanorum rege et ipso Valacho missi fuerant <sup>6)</sup>, rex diutius Cracoviae teneretur, ad constitutum locum et diem propter anni tempus cum exercitu venire non potuit. Itaque pace infecta, legatis dimissis ipse summis Iulii caloribus, hoc est, sexta Iulii <sup>7)</sup> Cracovia discedens Leopolim profectus est. Quo in loco omnibus coactis copiis nihil prius <sup>8)</sup> habebat, quam ut primo quoque tempore adversus hostem tenderet.

Sed haec consilia ipsius multi graves varique in republica motus fecerunt. Quum enim omnia laberentur <sup>9)</sup> in deterius, non princeps subditis, non subditi principi certis legibus ac satis <sup>10)</sup> firmo benevolentiae vinculo coniungerentur, idque non legatorum opera <sup>11)</sup> neque senatus diligentia in comitiis <sup>12)</sup> corrigi posse, nobilitas animadvertisset: non iam de gerendo bello, sed de constituenda republica, de libertate ac de legibus cogitare coepit, ita ut non prius hosti armato occurrere, Russiam vastitate ac incendiis liberare vellet, quam omnia contra leges commissa in integrum restituerentur <sup>13)</sup>. Fremere cuncti adversus patres, in eos culpam omnem conferre, quod eorum negligentia in tantas difficultates respública devenit: durum praeterea imperium, intolerabilem dominationem regiam sibi videri, deos hominesque testari, se in bellum non prius ituros, quam scirent, pro qua re pugnaturi essent: regnum esse sine iure, sine lege: nihil valere fas moremque maiorum, sed omnia potentiorum <sup>14)</sup> libidini esse subiecta: nihil esse, quod expectarent, nihil, quod amplius <sup>15)</sup> de libertate amissa sibi adversus externum hostem defendendum putarent. His atque talibus querimoniis incensa et exagitata nobilitas omnem de gerendo bello, ut dixi, cogitationem deposuit et ad eam

\* dñia 2-go Lipca.

<sup>1)</sup> K. N. Rex Sigismundus primus. <sup>2)</sup> K. O. comitiis Cracoviae male. K. N. c. Cracoviensibus: <sup>3)</sup> K. N. trium. <sup>4)</sup> K. N. Mariae sacrum. <sup>5)</sup> K. N. Trebouliam. <sup>6)</sup> K. N. fuerunt. <sup>7)</sup> K. N. sexta eius mensis die. <sup>8)</sup> K. N. praesens. <sup>9)</sup> K. N. collaberentur. <sup>10)</sup> K. N. niema. <sup>11)</sup> K. O. opera nunciorum nobilitatis. <sup>12)</sup> K. N. c. regni. <sup>13)</sup> K. N. restituerent. <sup>14)</sup> K. N. potentiori. <sup>15)</sup> K. N. apertius.

partem accessit, qua nitebatur salus <sup>16)</sup> reipublicae. Quare <sup>16 a)</sup> privatim et publice cum senatu et rege ipso causam communem tanto studio <sup>17)</sup> egit, ut nullum esset in republica tempus, quo maioribus motibus res aliqua agi putaretur. Modo senatum in campum extra urbem educere, modo in oppido cogere <sup>18)</sup>, orare, obtestari, minari denique, ut labenti reipublicae succurreret et ne quid caperet detrimenti, provideret <sup>19)</sup>. Itaque quum res incensa inimicitias in publico universae Poloniae <sup>19 a)</sup> conventu a prudentissimis hominibus ita concionibus publicis esset exagitata, ut vetus defendendae reipublicae exemplum renovatum et ad veterem illum Graecorum Romanorumque morem pervenisse videretur, visum est non inutile fore, si summorum virorum fides, prudentia ac singularis in tuenda republica constantia mandaretur literis, ne negligentia et tempore <sup>20)</sup> oblitterata interiret. Quare servata illorum sententia, Latine <sup>21)</sup> sicut acta <sup>22)</sup> sunt, fide bona singula sunt reddita.

## CONCIONES.

Primus apud aedem divi Georgii <sup>23)</sup> ante Leopolim in campo <sup>24)</sup> nobilitatis <sup>25)</sup> cum senatu congressus fuit, in quo multa de summa reipublicae dicta et acta sunt. Verum ea a nemine excepta et notata intercederunt; reliqua vero, quae postea subsecuta, diligenter literis servata sunt. Quum enim in hoc proximo <sup>26)</sup> congressu multa postulata nobilitatis a senatu fuissent deinde ad regem delata, nobilitati ad ea per castellanum Posnaniensem, qui nomine regis responderat <sup>27)</sup>, non satisfactum esse videretur, petiverunt a senatu, ut in campum apud villam Boyska ex urbe prodire vellet, in eo de summa reipublicae deliberaturi. Senatus aequa <sup>28)</sup> petenti nobilitati annuit et ad locum et tempus constitutum se affuturum benigne <sup>28)</sup> promisit.

Die xxii Augusti <sup>29)</sup>, ut erat constitutum, senatu cuncto in campum vocato, frequentissimoque omnium ordinum conventu Petrus Zborowski castellanus Malogestissimoque nobilitatis nomine ad senatum ita locutus est:

### Oratio Petri Zborowski.

„Etsi sciam, mihi hoc onus ab universa regni Poloniae nobilitate impositum impar viribus et facultate mea videri, tamen <sup>30)</sup> quum illa instaret, subterfugere illius auctoritatem neque volui neque potui. Verebar enim, ne si illius studio non essem obsecutus, in difficillima reipublicae causa tardior ad eam sublevandam esse viderer. Quum ergo rem tantam <sup>31)</sup> neque ingenio complecti neque facultate <sup>32)</sup> sustinere possem <sup>33)</sup>, hac tamen sola ratione fidem meam erga rempublicam et debitam erga meum <sup>34)</sup> ordinem observantiam testari volui, si ea, quae uno <sup>35)</sup> omnium consensu mihi mandata sunt, vobis referrem“.

„Saepe id a vobis per legatos nostros quum alias tum vel maxime in comitiis <sup>36)</sup> Cracoviae habitis petimus, ut pro vestra in rempublicam fide daretis operam, ne libertas nostra firmata legibus ac omni recta

<sup>16)</sup> K. O. niti putabat salutem. <sup>16 a)</sup> K. O. Quare et. <sup>17)</sup> K. N. zamiast tanto studio — tacite dudum. <sup>18)</sup> K. N. Regem. <sup>19)</sup> K. O. succurreret — providerent. <sup>19 a)</sup> K. O. universo Poloniae. K. N. universo Polonis. <sup>20)</sup> K. N. oblivione. <sup>21)</sup> K. N. latius. <sup>22)</sup> K. N. niema. <sup>23)</sup> K. O. Gregorii. K. N. apud divum Georgium. <sup>24)</sup> K. N. causa. <sup>25)</sup> K. N. pro nobilitate. <sup>26)</sup> K. N. primo. <sup>27)</sup> K. N. responderet. <sup>28)</sup> K. O. niema. <sup>29)</sup> K. N. Die itaque mensis Augusti. <sup>30)</sup> K. N. tum. <sup>31)</sup> K. N. latius. <sup>32)</sup> K. O. dicendi facultate. <sup>33)</sup> K. N. possim. <sup>34)</sup> K. N. niema. <sup>35)</sup> K. N. niema. <sup>36)</sup> K. N. comitiis proxime.



„ratione communita aliqua vi laedi ac violari possit. Quod a vobis impetratum non esse, legati nostri in vos culpam omnem, vos contra in legatos confertis, quum et illi libere de republica vobiscum se agere negent, et vos plura illos aliquanto, quam esset illis a nobis mandatum, velle et a vobis exigere putetis.“

„Qua ex re quantum detrimenti respublica capiat, videtis. Itaque non iam per legatos, ut ante, vobiscum de libertate et legibus nostris agimus, sed ipsimet in hunc locum convenimus, ut non amplius senatus de legatis neque legati de senatu iure queri posse videantur. Quare agemus nos ipsi causam nostram, cuius nuper frequenti senatu magnoque omnium ordinum conventu in arce Leopoliensi apud maiestatem regiam praeclara iecimus fundamenta. Qua in re illud tamen miramur, non ad omnia postulata nostra dominum castellanum Posnaniensem nomine regio nobis respondisse. Itaque quum haec ad summam reipublicae pertineant, repetenda apud vos duximus, ut quis esset vester in republica sensus, scire possimus.“

„Ac primum illud legibus et libertati nostrae maxime adversarium esse videtur: bellum mandato regio suscepimus, relicta privata domestica rei cura, ad rempublicam propugnandam parati hic adsumus. Sed cur hic adesse nos opus fuerit, nondum certe videmus. At enim hoc regiae maiestati universa nobilitas imprimis debet, ut trepidanti reipublicae, quandocumque vocata sit, necessario accurrat et hostiles a regni finibus arceat insultus.“

„Esto sane! Sed quum hoc tempore fines imperii nemo occupet, nemo nobis hostiliter imminet, an bellum indici debuerit, videte. Scitis profecto, hoc unicum remedium contra difficillimos reipublicae casus a maioribus nostris semper esse servatum, ut publice bellum decerneretur numquam, nisi quum potentior aliquis hostis regnum invaderet. Cui si aliter resisti non posset, tum ad illud confugiendum est, quod lex concedit et suadet necessitas, ut bellum decreto publico suscipiatur illudque tam diu geratur, quam diu hostis intra fines regni fuerit. Fugato vero et pulso hoste lex nos a bello gerendo liberat. Illud tamen gratiae causa ac singularis erga principem suum fidei maiores nostri addiderunt, ut si rex extra regnum bellum gereret, quinque marcis aeris in singulos hastatos datis bellum publice susciperetur et ita adversus regium hostem extra fines Poloniae una cum rege ipso egereremur. Hae sunt duae legitima belli gerendi causae, sine quibus nullum tempus esse debet, quo bellum decerni aut expeditio publice indici possit. Quare quum hostis intra fines regni non sit, pecunia de more non numerata dubitare nemo potest, bellum sine causa esse decretum. Nos maximis sumptibus ac magno rerum nostrarum dispendio huc profecti sumus. Atqui in tantis reipublicae iniuriis aequiore animo essemus, si aequaliter omnes haec incommoda ferremus. Verum nonnullis palatinis, plurimis castellanis multis ex ordine nobilium immunitas contra leges data, quum a publica expeditione liber esse nemo debeat. Neque illud eos excusare potest, quod dominus castellanus Posnaniensis respondit, eos tantum immunes videri, quibus

37) K. N. agimus. 38) K. O. nie ma. 39) K. N. nie ma. 40) K. N. indixisse. 41) K. N. quid. 42) K. N. nie ma. 43) K. N. possemus. 44) K. S. nie ma. 45) K. N. fuit. 46) K. N. cum. 47) K. N. Reipublicae negotio. 48) K. N. fuerit. 49) K. O. regni. 50) K. N. satis. 51) K. N. tamen. 52) K. O. gerendo bello. 53) K. N. vero. 54) K. N. edici. 55) K. O. negotiis et iniuriis. 56) K. N. quibusdam. 57) K. N. illos.

„immunitas diplomate regio data sit. Nos vero maiestatem regiam nemini legitime dare potuisse arbitramur, quum neque ipsi soli regiae maiestati abesse a bello lex permittat neque aegrotos atque senes aliter bello liberet, nisi alios habeant, qui eorum nomine expeditionem publicam obire possint. Itaque palam est, neminem immunem esse debere neque regem abesse lex permittit neque aegrotis atque senibus omnino immunitatem concedit. Quare quum iam constet, istos praeter ius et aequum abesse, nulla tam iusta causa esse potuit, quae illos a bello excusare posset. Nam quod dominus palatinus Posnaniensis ideo domi manere iussus sit, ut maioris Poloniae fines ab Germania defenderet, non satis haec iusta et legitima causa manendi nobis visa est. Quo enim pacto exiguus ille militum numerus illam Poloniae oram tuebitur, quum illi ipsi, qui illa loca incolunt, quum domi praesentes sunt, ab illis Germanicis excursionibus illam Poloniae partem se tueri non posse dicant.“

„Videtis iam profecto, quid leges mosque maiorum in hoc bello gerendo potuerit; nihil legitime factum, nova et insolita omnia. Nam quo modo in bellum profecti sumus! alii iam pridem ad diem locumque constitutum adsunt, alii vixdum domo egressi sunt. Nos vero eorum adventum exspectantes, hic cum magno detrimento et incommodo sociorum atque amicorum nostrorum, quos iam re frumentaria exhausimus, consedimus. In regem eius rei culpam omnes conferunt, quod is missis per provincias literis, multos a profectioe ad bellum remoratus sit, cuius rei testes in nobis sunt quam plurimi. Novo modo, inusitato more haec omnia fiunt, quibus nisi occurrimus, nihil est, quod rempublicam diu salvam fore putemus. Quid enim est, quod cam conservare possit, si nihil valebunt leges, nihil instituta maiorum, si bellum nulla necessitate publica indicetur, si alii immunitatibus, alii bellicis dilationibus a bello se abesse posse putaverint et rempublicam nudatam suo praesidio hosti reliquerint? Ita fiet, ut rempublicam, quam iam vix tenemus, nullam omnino habeamus. Sed non in hoc tantum credo, sed et in aliis violatam esse libertatem nostram queri possumus! Quid illud, quod multis per vim bona et fortunae ademptae sunt? Si in iure publico nulla fortunis nostris spes relicta est, quid est, quod amplius praeter servitum sperare debeamus? Rescinduntur decreta, violantur privilegia, indicta causa damnatur, bonis nostris pellimur, sola mandati regii auctoritate fortunis omnibus privamur.“

„Sed in tantis iniuriis et publica regni Poloniae querimonia, quem potissimum accusemus, in quem culpam omnem conferamus? Praeter vos habemus neminem! Vos enim in his sedibus honoris et dignitatis tutores suos respublica constituit. Vos patronos legum, vos libertatis et maiestatis suae auctores esse voluit. Quare spoliata respublica vestro patrocinio, oppressa auctoritate senatoria, in tantas miseras devenimus. Ideo petimus a vobis, ut patriam dignitatem et senatoriam auctoritatem resumatis et dignitatem reipublicae cum libertate nostra defen-

58) K. N. neque ipsi abesse lex. 59) K. N. neque aegrotis atque senibus aliter concessum. 60) quam si K. N. 61) K. O. possent. 62) cum neque K. N. 63) K. O. dominus Lucas de Gorka. 64) K. N. maiorem Poloniae finesque ipsius. 65) K. N. sint. 66) K. O. dicunt. 67) K. O. nie ma. 68) K. N. potuit. 69) K. N. Nos. 70) K. O. ad. 71) K. N. iam frumento et rebus necessariis. 72) K. N. provinciam. 73) K. N. nie ma a bellum. 74) K. N. potest. 75) K. N. reges vel leges. 76) K. N. relinquere. 77) K. N. teneamus omnino. 78) K. N. Sed an in hoc tantum et non in. 79) K. O. videlicet libertatem. 80) K. N. ereptae. 81) K. N. Certe si. 82) K. N. p. s. nie ma. 83) K. S. debemus. 84) K. N. honoribus et dignitatibus. 85) K. N. rogamus. 86) primam K. N.



„datis. Eximite nos ex his laqueis, quos nescio quod fatum reipublicae  
„in nos fortunasque nostras induxit <sup>86)</sup>. Metrica, quam vocant, est inventa,  
„ut hoc colore bonis nostris aequius exuti esse videamur; regia maiestas  
„non metricam, sed registra cancellariae, ut sunt, appellanda putat <sup>87)</sup>;  
„quo vocetur nomine, non quaerimus, sed eam certe <sup>88)</sup> hactenus nocen-  
„tissimam experti sumus. Testis est Bolestrassiczki, qui eius nomine  
„exanimatus <sup>89)</sup> in optima sua causa plurimum metuit. Quid de Kietlinski  
„dicam et <sup>90)</sup> multis aliis, quorum possessiones ac fortunas haec metrica  
„dubias reddidit? Quare quum tantis undique difficultatibus reipublicam  
„circumdatam esse videatis, expergiscimini <sup>91)</sup> aliquando et eam praesentem  
„et futuro periculo liberate.“

„Haec iam <sup>92)</sup> mala, quae dixi, nostra videt <sup>93)</sup> aetas, sed illa etiam  
„futura timere et imprimis providere debemus. Successor regiae maie-  
„statis serenissimus rex Sigismundus iunior <sup>94)</sup> futurus est, in hoc edu-  
„cando et ad regni <sup>95)</sup> gubernacula instituendo summa cura et diligentia  
„consulere debemus. Plurimum enim interest, quibuscum adolescens vivat,  
„quo gaudeat <sup>96)</sup>, quo doleat? Dubium enim non est, eum talem in  
„gubernando <sup>97)</sup> regno futurum, qualis educatio praecesserit.“

„Atque utinam is ad hunc exercitum deductus a patre fuisset, cogno-  
„visset profecto, in qua republica esset regnaturus, quibusque artibus  
„esset eam conservaturus: nos <sup>98)</sup> deinde subditos, hoc robur et firma-  
„mentum sui imperii <sup>99)</sup>, hic aperte et palam cognovisset, quod satius  
„fuisset, quam in mulierum coetu <sup>100)</sup> et puellarum grege <sup>1)</sup> Cracoviae  
„choreis et cantibus potissimam aetatis partem conterere <sup>2)</sup>. Quamobrem  
„petimus a vobis cuncti <sup>3)</sup>, detis operam, quo sua maiestas dignis bono  
„rege artibus et honesta disciplina ita instituat, ut dignus tanto regno  
„et idoneus summo imperio esse videatur. Scitis, quae mala per im-  
„probas <sup>4)</sup> educationes principum in multas respublicas invecta fuerint,  
„quot nationes, quot integrae gentes corruptis moribus principum per-  
„ierint! Unam <sup>5)</sup> ex multis proferam vicinam Ungariam, quae educa-  
„tione iuvenis Ludovici regis funditus corruit. His exemplis moniti pro-  
„spicere debemus, ne quid nobis simile accidat. Sed iam iuvenem regem  
„honestis artibus, honorum annorum convictu ita muniamus, ut paratus ad repu-  
„blicam accedat illamque paternis atque avitis artibus gubernet. Quod  
„si haec neglecta fuerint, verendum est, *ne* <sup>6)</sup> ea mala, quae ex vicinis  
„antea <sup>7)</sup> audiebamus, mox ipsi <sup>8)</sup> experiamur. Quod ne accidat <sup>9)</sup>, toto  
„conatu in reipublicam incumbite, omnes eius partes circumspicite et <sup>10)</sup>  
„ea, quae paucorum annorum laesit negligentia, integra nobis restituite;  
„ut si quid non legitime factum, si quid cui <sup>10 a)</sup> iniuste ademptum, id  
„ut primo quoque tempore in integrum restituatur <sup>11)</sup>, rogamus. Ita fiet,  
„ut optimis legibus constituto atque firmato regno, in tranquillitate ac  
„mutua <sup>12)</sup> benevolentia cum serenissimo rege nostro vivamus eiusque  
„successorem, dignum tanto patre filium, dignum hac republica regem  
„expectare possimus. Quod ut quam primum fiat, curate atque <sup>13)</sup> efficite <sup>14)</sup>.”

<sup>86)</sup> intulit K. N. <sup>87)</sup> K. O. putet. <sup>88)</sup> K. O. certe eam. <sup>89)</sup> K. N. qui ne bonis propriis, avitis spoliatur. <sup>90)</sup> K. N. et de. <sup>91)</sup> experiamini K. N. <sup>92)</sup> K. O. nie ma. <sup>93)</sup> K. O. etiam vidit. <sup>94)</sup> K. N. serenissimus rex iunior Augustus. <sup>95)</sup> K. O. futura regni. <sup>96)</sup> K. N. gaudeat, quibus delectetur studiis. <sup>97)</sup> K. O. gubernaculo. <sup>98)</sup> K. N. hos. <sup>99)</sup> K. N. hoc robur suae reipublicae. <sup>100)</sup> K. N. nie ma. <sup>1)</sup> K. N. grege et amplexibus. <sup>2)</sup> cantibus indulgere K. N. <sup>3)</sup> K. N. multi; ut. <sup>4)</sup> K. N. malas. <sup>5)</sup> tak K. O.; K. S. unum. <sup>6)</sup> K. S. i K. O. majaj mylnic „in“. <sup>7)</sup> K. N. nie ma. <sup>8)</sup> K. N. zamiast „mox ipsi“ — ipsa re. <sup>9)</sup> K. N. zamiast „Quod ne accidat“ stoi „quare“. <sup>10)</sup> K. N. nie ma. <sup>10 a)</sup> K. O. alicui. <sup>11)</sup> K. N. restituant. <sup>12)</sup> K. N. multaue. <sup>13)</sup> K. O. et. <sup>14)</sup> K. N. zamiast „curate atque efficite“ stoi „petimus“.

„Causa enim non est, cur differri <sup>15)</sup> rem putetis. Nam etsi <sup>16)</sup> sacerdo-  
„talis ordo absit, tamen illis rem divinam curantibus <sup>17)</sup> nos cum rege et  
„senatu optime reipublicae consulere possumus.“

Quum Petrus Sborowski castellanus Malogostensis finem dicendi fecisset, omnis circumstans multitudo sublato clamore <sup>18)</sup> ita se de republica sentire significavit; quem secutus Kxiąski <sup>19)</sup> ita locutus est:

#### Oratio Kxiąski.

„In quanto respublica versetur discrimine, dominus <sup>120)</sup> Petrus Sbo-  
„rowski copiose graviterque exposuit; qua in re illud minime mirandum  
„est, si his incommodis ex commutata reipublicae ratione afficimur. Nam  
„patrum memoria, (quod ego longioris aetatis beneficio meminisse debeo),  
„horum <sup>21)</sup> malorum, quae nostra videt aetas <sup>22)</sup>, in republica sparge-  
„bantur semina; peregrini influebant mores, disciplina mosque patrius  
„externis vitabatur institutis. Quare iam tum divini illi viri <sup>23)</sup> Tarnovii  
„et Kmitae et alii principes senatus <sup>24)</sup> metuebant <sup>25)</sup> casus reipublicae.  
„Haec mala omnia tamquam aliquam tempestatem futuram praevidebant <sup>26)</sup>  
„et ne accideret, omnibus <sup>27)</sup> viribus obsistebant. Haec <sup>28)</sup> ego ideo com-  
„memoravi, ut eorum exemplo ad defendendam patriam libertatemque  
„communem vos paratiores et promptiores redderem <sup>29)</sup>. Potestis, si  
„enim illi praecipuam laudem putabant, ut in libera morerentur <sup>30)</sup> patria  
„et ut eam vobis quam florentissimam <sup>31)</sup> omnibus rebus relinquerent.  
„Verum, ut video <sup>32)</sup> haec nihil vos movent, sed victi avaritia atque  
„luxu <sup>33)</sup> deseruistis reipublicum et eam senatorio patrocinio orbatam  
„reliquistis. Quae vos nisi <sup>34)</sup> corrigitis, nisi omnes cogitationes vestras  
„ad reipublicam confertis, verendum vobis <sup>35)</sup> est, ne illa amissa vos  
„stare diu incolumes non possitis. Respicite vos aliquando et <sup>37)</sup> relicta  
„privatarum rerum cura inferre oculos in reipublicam atque eius omnes  
„partes circumspicite <sup>38)</sup>; videbitis in ea salvi esse <sup>39)</sup> nihil, publica violata,  
„privata erepta esse reperietis. Vos his malis mederi debetis. Vos iura,  
„leges <sup>140)</sup> nobis restituatis oportet et hanc summam laudem esse putate,  
„quam ex conservata republica habebitis. Quod tum fiet, quum ea, quae  
„a rege <sup>41)</sup> postulavimus, impetrata per vos nobis fuerint restituta.“

Quum Kxiąski <sup>42)</sup> breviter perorasset, Valentinus Dambienski surrexit <sup>43)</sup>  
et in hanc sententiam verba fecit <sup>44)</sup>:

#### Oratio Valentini Dambienski.

„Qui ante me dixerunt, ita de summa reipublicae locuti sunt, ut  
„eorum oratio singula reipublicae notaret vulnera et quomodo his me-

<sup>15)</sup> K. N. differendam esse. <sup>16)</sup> K. N. Etsi enim. <sup>17)</sup> K. N. illis esse divinam curam. <sup>18)</sup> K. N. sublato clamore, nie ma. <sup>19)</sup> K. O. Ksiąski ita loquutus K. N. Hunc sequendo Xieski. <sup>20)</sup> K. N. nie ma. <sup>21)</sup> K. N. horum omnium. <sup>22)</sup> K. O. vidit aetas. K. N. aetas, iam tum. <sup>23)</sup> K. N. viri, principes senatus. <sup>24)</sup> K. N. alique ex primoribus familiis. <sup>25)</sup> K. N. metuebantur. <sup>26)</sup> Tak ma K. O.; K. S. praeviderant. K. N. videbant. <sup>27)</sup> K. N. summis. <sup>28)</sup> K. N. Quae. <sup>29)</sup> K. N. reddere possitis. <sup>30)</sup> K. N. inquam zamiast „si vultis“. <sup>31)</sup> K. N. morerentur. <sup>32)</sup> K. N. florentissimam in. <sup>33)</sup> K. N. „Verum ut video“ nie ma. <sup>34)</sup> K. N. luxu, quae semper maxima everterunt imperia. <sup>35)</sup> K. N. Haec nisi. <sup>36)</sup> K. N. nobis profecto. <sup>37)</sup> K. N. zamiast „Respicite vos aliquando et“ stoi „Quare“. <sup>38)</sup> K. N. introspicite. <sup>39)</sup> K. N. nie ma. <sup>40)</sup> K. N. leges, libertates. <sup>41)</sup> K. N. serenissimo rege. <sup>42)</sup> K. N. Xieski. <sup>43)</sup> K. O. surrexit Val. Dambienski. K. N. assurrexit Valentinus Dambienski. <sup>44)</sup> K. O. dodaje: „ex mente Petri Kmitae“.



„dendum sit, ostenderet: tamen hoc ipsum amplissimum equester ordo  
 „per me repeti voluit, ut illud ipsum, quod antehac saepe in conven-  
 „tibus coram et in comitiis per legatos a vobis petebat, nunc praesens  
 „ipse a vobis exoraret. Pollicebamini saepe publice et privatim, vestro  
 „patrocinio rempublicam numquam carituram, nullum tamen <sup>43)</sup> adhuc est  
 „vestrum factum, quod preces nostras aliquid momenti apud vos habuisse  
 „testari possit. Immo quasi omnium rerum ignari nihil vos videre, quod  
 „in republica corrigendum sit, aperte confessi estis. Hoc quorsum per-  
 „fiteat, nondum sane perspicimus, nisi illud, quod negari non potest,  
 „rempublicam a vobis negligi. Nam nisi <sup>46)</sup> ita esset, non sic de repu-  
 „blica sentiretis. Vobis solis ignota sunt mala nostra, vestrae tantum in  
 „Polonia peregrinantur aures. An etiam illud vobis incognitum et inau-  
 „ditum esse dicetis? viro clarissimo et nobilissimo ordinis vestri Stanislo  
 „Odrovass <sup>47)</sup> palatino Podoliae, videntibus sentientibusque <sup>48)</sup> vobis, bona  
 „erepta sunt! <sup>49)</sup> Quae gens, quae natio tam remota fuit, ad quam illius  
 „facti fama non pervenerit, quae hoc factio non ingemuerit, quae com-  
 „muni humanitatis sensu non indoluerit? Vestrae tantum <sup>50)</sup> nostras  
 „miserias non capiunt aures. Vos soli ex omnibus estis reperti, qui nihil  
 „in republica peccatum, nihil corrigendum esse putetis. Hinc accidit, ut  
 „iura, leges, bona fortunaeque nostras tacentibus conviventibusque vobis  
 „amittamus. Neque illud dici potest, ob admissum in maiestatem regiam  
 „delictum palatinum Podoliae bonis fortunisque ipsius esse exutum. Si  
 „enim is deliquerat, lueret iustas ac debitas regi poenas, sed non ea  
 „ratione, qua publica violata est libertas. Ita enim illius ius cum nostro  
 „coniunctum est, ut unum sine altero nec stare nec rueret possit; cui  
 „rei <sup>51)</sup> si vos auctoritate senatoria obstitissetis, numquam in has miserias  
 „devenissemus. Sed hoc malum a vobis neglectum, latius serpendo totam  
 „invasit rempublicam, pervertit leges, privilegia discerpit; nobilem Li-  
 „tinski <sup>52)</sup> fortunis omnibus expulit, Cazanowski <sup>53)</sup> iudicem possessio-  
 „nibus indicta causa eiecit. Missos facio ceteros, quibus pestem exitium-  
 „que <sup>54)</sup> certum minatur. Dicite nunc <sup>55)</sup>, si potestis, salvam esse <sup>56)</sup>  
 „rempublicam et in ea nihil corrigendum esse contendite. Quid <sup>57)</sup>, an  
 „ne illa quidem ad perniciem via satis idonea vobis videtur? Reginalem  
 „maiestatem multa bona regalia redemisse scitis. Quos praefectos, quos  
 „magistratus urbibus atque oppidis redemptis praefecit? Homines partim  
 „peregrinos, partim nobis incognitos, partim in ea provincia praefecturas  
 „gerentes <sup>58)</sup>, in qua non tantum <sup>59)</sup> possessionis habent, quantum liceat  
 „illis in suo pedem ponere: quo fit, ut ad inferendam nobis iniuriam  
 „promptiores sint. Quid enim facias illi, qui praeterquam quod possessio-  
 „natus sit, nihil citationes tuas, nihil ius publicum metuit? Causam  
 „omnem citatus ad reginalem maiestatem reicit. Ita auctoritate suae  
 „maiestatis interposita multi voluntatem persequendae litis cum spe obti-  
 „nendi <sup>60)</sup> amittunt et in optima sua causa deserunt. Sapientissime  
 „id a maioribus constitutum fuit, ut nemo ex genere duicali aliquid in  
 „regno Poloniae possideret. Timebant illi, ne multitudo principum in  
 „angustum redigeret libertatem nostram. Videtis, quum a veterum <sup>61)</sup>  
 „sententia discedimus, quae pericula adeamus. Duces in regno

<sup>43)</sup> K. N. nie ma. <sup>44)</sup> K. O. si; K. N. ni. <sup>45)</sup> K. O. Odrovassio. <sup>46)</sup> K. N. et sentientibus — K. O. sentientibus. <sup>47)</sup> K. N. esse. <sup>48)</sup> K. N. tamen. <sup>49)</sup> K. N. nie ma. <sup>50)</sup> K. N. Litinium. <sup>51)</sup> K. O. Cazanowski. K. N. Kazanovium possessionibus. <sup>52)</sup> K. N. exitium certum pestemque. <sup>53)</sup> K. N. militi. <sup>54)</sup> K. O. nie ma. <sup>55)</sup> K. O. Quid igitur. <sup>56)</sup> K. N. praefecturis gerendis. <sup>57)</sup> K. N. ne tantillum. <sup>58)</sup> K. S. obinendae. <sup>59)</sup> K. N. veteri. <sup>60)</sup> K. N. Regno nostro.

„iores nostri, quo liberiores essent <sup>62)</sup>, ferre non poterant. Nos peregrinos  
 „homines, praefectos ignotos feremus? Regem illi et senatum legibus <sup>63)</sup>  
 „obedire volebant, nos istos homines novos oppidorumque praefectos  
 „solutos legibus ac supra leges esse patiemur? Neminem illi nisi possessio-  
 „natum provincialem <sup>64)</sup> praeesse volebant, nos egenis atque alienigenis  
 „regnum in <sup>65)</sup> oppidis et provinciis nostris concedemus <sup>66)</sup>. At in hac  
 „bonorum regalium redemptione non tantum haec incommoda, quae  
 „commemoravi, patimur, sed hoc vel maximo damno respublica universa  
 „afficitur. Reginalis maiestas bona redemit <sup>67)</sup> eorum nomine; quod facere  
 „debut, nihil hoc tempore belli <sup>68)</sup> rempublicam iuvat. Nemo enim in  
 „hac expeditione est, qui suae maiestatis nomine pro bonis redemptis in  
 „hoc bellum profectus sit. Hoc exemplum <sup>69)</sup> ceteri bonorum regalium  
 „possessores imitati manserunt domi quam plurimi: nos miseri domo,  
 „coniugibus liberisque nostris relictis, agris pro armis oppignoratis, domo  
 „exinanita <sup>70)</sup> huc profecti sumus: domi interea illi manent, rei suae  
 „studentes, pecunias colligentes hoc consilio credo, ut nos omnibus rebus  
 „in bello exhaustos, egenos et miseros <sup>71)</sup> domum redeuntis excipiant et  
 „id, quod reliquum ex bello fuerit, emant. Haec an aequa sint et an legitime  
 „fiant, iudicate. Quare iam videtis, quid corrigendum, quid a vobis resti-  
 „tuendum sit; suscipiatis aliquando causam reipublicae; vim legum, aucto-  
 „ritatem iudiciorum defendite; praefectos oppidis et provinciis, quos lex  
 „iubet, praeficiendos curate, nos fortunaeque nostras in senatoriam curam  
 „suscipite! Nolite <sup>72)</sup> nos pati, servire alicui nisi legibus, quibus volumus  
 „et debemus.“

Quum Dabinski <sup>73)</sup> finem dicendi fecisset, Syrakowski <sup>74)</sup> ita secu-  
 tus <sup>75)</sup> est:

#### Oratio Syrakowski.

„Etsi omnia, quae <sup>76)</sup> de republica dici debebant, per eos, qui ante  
 „me dixerunt, vobis palam et aperte exposita sint <sup>77)</sup>; tamen quum unius-  
 „cuiusque nostrum nota in republica vox esse debeat, ego quoque in hac  
 „corona surrexi, ut et <sup>77 a)</sup> ea, quae de republica sentirem et ea, quae  
 „iussus essem, dicerem. Omnibus prioribus concionibus id unum a vobis  
 „petimus, ut si quid admissum factumve contra leges sit, id ut opera  
 „vestra in integrum restituantur. At quo pacto, quae ratione id fiet,  
 „quum in ipso senatu, in ipsa curia, quam arcem legum et domicilium  
 „libertatis maiores nostri esse volebant, violatum ius publicum esse vide-  
 „amus? A quibus si quaeritis? a vobis, qui auctores publici consilii et  
 „tutores patriae dignitatis esse debuistis. Vos, ne quid de libertate nostra  
 „diminueretur, ne quid contra leges fieret, providere par erat. At nunc  
 „tantum abest, ut aliorum vim a legibus nostris <sup>78)</sup> repelleretis, ut etiam  
 „ipsi in his gravissime offenderetis. Magistratus multos, provincias non  
 „paucas contra leges obtinetis. Quo pacto aliorum audaciam comprimatis,  
 „si vos ipsos tenere non potestis? quomodo legibus obediendum esse  
 „aliis <sup>79)</sup> praecipietis, si vos ipsi legum monita et praecepta contemnitis?

<sup>62)</sup> K. O. po essent nastepuje dopiero „duces in Regno. <sup>63)</sup> K. O. nie ma. <sup>64)</sup> K. N. provin-  
 „ciae. <sup>65)</sup> K. N. cum. <sup>66)</sup> K. N. concedimus. <sup>67)</sup> K. N. redimit. <sup>68)</sup> K. N. nie ma. <sup>69)</sup> K. N.  
 „nie ma. <sup>70)</sup> K. N. nie ma. <sup>71)</sup> K. N. pauperes. <sup>72)</sup> K. S. nie ma. <sup>73)</sup> K. O. Dabinski. K. N.  
 „Valentinus Dembinsky iudex Chenciniensis. <sup>74)</sup> K. N. Syrakowski. <sup>75)</sup> K. N. locutus; K. O.  
 „secutus bez est. <sup>76)</sup> quaeque K. N. <sup>77)</sup> K. N. sunt. <sup>77 a)</sup> K. O. nie ma. <sup>78)</sup> K. O. nostris legibus.  
<sup>79)</sup> K. N. nie ma.



„Vobis hanc legem prius praescribatis, secundum quam alios vivere vultis. „Malum esse dicitis non parere legibus et recte putatis. Sed omnis oratio, „si a factis dissenserit, vana et inanis habetur. Corrigen- dum esse, si quid „erratum sit, conceditis, recte sane. Sed <sup>180)</sup> vos ipsos ut <sup>81)</sup> prius corri- „gatis, oportet. Bona adempta nobis restitui debere putatis et vos, quae „patriae vestrae ademistis, non restituetis? <sup>82)</sup> Palatinatus, castellanatus, „praefecturae, cancellariatus, iudicia, iura, leges, possessiones ipsius sunt, „in quas vos invasistis et hoc totum patrimonium ipsius contra iura obti- „netis. Quare si rempublicam salvam esse vultis <sup>83)</sup>, haec <sup>84)</sup> illi resti- „tuatis, necesse est, quae <sup>85)</sup> illi contra ipsius <sup>86)</sup> leges ademistis. Quod „si non feceritis, nihil est, quod in republica corrigi posse putetis. Quare „vos oramus et obtestamur, ne hanc patriam communem ornamentis suis „denudetis. Hos magistratus, quos vobis pro meritis tribuit, capite! Si „quid vero illa invita alicuius auctoritate vel gratia vobis datum est, id illi „ultra restituite neque illam cogite ad illud postremum confugere reme- „dium, quod illi maiores nostri literis, syngraphis ac sigillis suis consi- „gnatum reliquerant, illudque <sup>87)</sup> lingua vernacula Kapturek appellarunt. „Quod credo in hoc ab illis excogitatum fuisse, ut nemo tam ignavus, „tam illorum dissimilis in republica inveniatur, qui illo foedere ad tuendam „libertatem communem non incitetur. Sed nos sic persuasi sumus, ut „nihil esset, quod nobis iusta et aequa petentibus a vobis negari possit. „Itaque iam nunc accedamus <sup>88)</sup> ad rempublicam, ut erecta atque recreata „vires suas et ornamenta honoris et dignitatis suae recuperare possit. „Sed vos incipite, ut dixi, et ea, quae non legitime possidetis, illi red- „dite; hac ratione optime reipublicae consulatis.“

Orationem superiorem Parzincewski <sup>89)</sup> taliter est subsecutus:

#### Oratio Parzincewski.

„Non iam per legatos, sed ipsi uno ore universi a vobis petimus, ut „nobis sensum in republica vestrum aliquando aperiat. Delectatne vos „is reipublicae status, quem oculis vestris subiectum et explicatum esse „videtis? <sup>190)</sup> Equidem si hac mente vos esse sciremus, victi abiremus ex „hoc campo neque in diversissimis <sup>91)</sup> vestris sententis locum esse ullum „precibus nostris putaremus. Sed si vos haec reficienda putatis, quid „differimus aut cur non mox communi opera rempublicam ex his diffi- „cultatibus et periculis liberamus? <sup>92)</sup> Veniat vobis in mentem maiorum „vestrorum, qui haec tanta reddiderunt! Hac via, quam illi tritam <sup>93)</sup> „vobis reliquerunt, si inceseritis, omnia, quae amisimus, facile recupera- „bimus. Itaque si quid antea erratum sit, si qui <sup>94)</sup> privati commodi „amor fuerat, illum <sup>95)</sup> iam hoc tempore deponamus et oblitum omnium „solam rempublicam hoc tempore curemus. A regia maiestate unanimi „consensu petamus, ut nostra studia adiuvet et expleat, rempublicam „legibus gubernet, iura libertatemque nostram <sup>96)</sup> foveat et conservet. „Hoc pacto et nobis et reipublicae a vobis satisfactum esse videbitur.“

<sup>180)</sup> K. N. Si. <sup>81)</sup> K. N. nie ma. <sup>82)</sup> K. N. restituitis. <sup>83)</sup> K. O. velitis. <sup>84)</sup> K. N. hoc. <sup>85)</sup> quod K. N. <sup>86)</sup> K. N. nie ma. K. O. leges ipsius. <sup>87)</sup> K. O. quae illud. <sup>88)</sup> K. N. accedimus. <sup>89)</sup> K. O. Parzincewski ita. K. N. Parzincewski. <sup>90)</sup> K. O. velitis et videtis. <sup>91)</sup> K. N. diversis. <sup>92)</sup> K. O. liberatis. <sup>93)</sup> K. N. tandem. <sup>94)</sup> K. O. quis. <sup>95)</sup> K. N. id. <sup>96)</sup> K. O. iura, libertatem nostram. K. N. iura libertatis nostrae.

Gomolinski ita locutus est <sup>97)</sup>:

#### Oratio Gomolinski.

„Si damna et incommoda <sup>98)</sup> reipublicae vos latebant, si de his antea „dubitabatis, nunc omnem dubitationem sublatam esse et omnia vobis „explanata videtis. Nihil iam vos excusare poterit nec erit, in quem alium „culpam conferatis. Quid enim de libertate nostra detractum sit, id evi- „dentissimis rationibus et testibus planum vobis fecimus. Et ne vobis vires „in defendenda republica desint, nos hic adsumus, omnem operam, curam, „diligentiam in iuvanda republica ad vos deferimus. Quid restat igitur? „illud certe, ut sumpta <sup>98 a)</sup> senatoria gravitate nobiscum una ad rempu- „blicam incumbatis idque palam vos velle hoc tempore declaretis. A regia „maiestate hoc petamus, illi iura, leges, privilegia nostra monstremus, ut „quanta imminutio <sup>99)</sup> horum omnium facta sit, videat et id, quod detractum „libertati nostrae sit, nobis restituat: quod ille non gravatim faciet <sup>200)</sup>. „Quid enim hoc rege melius est? <sup>1)</sup> quid clementius? quid sanctius <sup>2)</sup> uni- „quam fuit? Verum quo res commodius confici possit, deligatis vos <sup>3)</sup> „ex ordine senatorio aliquot, nos etiam hoc ipsum faciemus, ne turba „regi molesta sit. Per hos paucos ex omnibus ordinibus electos homines <sup>4)</sup> „causam nostram suae maiestati exponemus: Nam quod ad comitia pro- „xima trahi rem putatis, causa non est. Cur enim id per legatos nostros „curabimus, quum id ipsi transigere commode nunc possumus? Aut cur „meo legato carior rerum mearum cura, quam mihi ipsi esse debeat?

„Quamobrem id, quod nos <sup>5)</sup> omnes attingit, excutiamus <sup>6)</sup> quam „primum et id, sine quo <sup>7)</sup> salvi esse non possumus, recuperemus. Con- „stituite ergo primum <sup>8)</sup> domi rempublicam; hoc ubi <sup>9)</sup> feceritis, ducite „nos in hostem, quem vultis, has hastas, haec arma, salva domi libertate, „viros <sup>210)</sup> habere dicetis.“

Quum Gomolinski breviter perorasset, Tassicki, iudex Cracoviensis <sup>11)</sup> „prudenter et disertissimus senex, magno omnium silentio ita exorsus est <sup>12)</sup>,

#### Oratio Tassiczki.

„Respublica, si loqui posset, hac voce uteretur, qua nos superioribus „concionibus usi sumus, sed quum id non potest, nos, quae illius mens „esset et sententia, vobis <sup>13)</sup> retulimus. Collectis enim omnibus provinciis „unum omnium sensum in republica invenimus. Neque illud dici potest, „non omnium esse hanc sententiam: circumstant nos undique, ut videtis, „audiunt singula, num quae nostrae fidei ab illis commissa sunt, de iis „libere et loquamur et sentiamus. Verum enimvero in hac perturbatione „rerum omnium illud nobis omnium <sup>14)</sup> acerbissimum accidit, quod uno „eodemque tempore in has molestias serenissimus rex inciderit, senectus, „hostis, respublica hunc conquiescere non sinunt <sup>15)</sup>; illa quietem, hic „arma, illa leges ab eo postulat. Quibus rebus tam diversis, tamquam „mutuo dissidentibus, uno tempore satisfacere difficillimum est. Si enim

<sup>97)</sup> K. O. sic locutus. <sup>98)</sup> K. O. incommoda et incommodissima ruina. <sup>98 a)</sup> K. O. Summa sumpta. <sup>99)</sup> K. N. imminutio. <sup>200)</sup> K. N. restituet facietque. <sup>1)</sup> K. N. mitius. <sup>2)</sup> K. N. faustius. <sup>3)</sup> K. N. nie ma. <sup>4)</sup> K. N. ma tylko delectos. <sup>5)</sup> K. S. vos. <sup>6)</sup> K. N. faciamus. <sup>7)</sup> K. N. damno. <sup>8)</sup> K. N. prius. <sup>9)</sup> K. N. uti. <sup>210)</sup> K. N. vires. <sup>11)</sup> K. N. „iudex Cracoviensis“ nie ma. <sup>12)</sup> K. O. Tasszycki iudex Cracoviensis senex disertus magno omnium silentio locutus. <sup>13)</sup> K. N. nie ma. <sup>14)</sup> K. N. nie ma. <sup>15)</sup> K. N. sinit.



„senectuti parcimus, armatum hostem metuimus; si in hostem tendimus, „republicam deserimus. Qua in re etsi, quid eligendum sit, statuere „non sit facile, tamen <sup>16)</sup> haec nobis dabitur venia, si caritatem patriae <sup>17)</sup> „ceteris anteponamus. Fatemur, illam infamiam superiore calamitate socio- „rum et amicorum nostrorum <sup>18)</sup> conceptam non esse ferendam. Indi- „gnamur, servum nostrum ruptis servitutis suae ergastulis arma impia „adversus nos induisse: tum etiam illud dolendum magis; audiet enim „hostis dissensiones nostras, regem non bellandi animo Cracovia profe- „ctum esse intelliget. Qui enim peditatus, quae turmae militum, quae „arma, quae tormenta regem proficiscentem comitata sunt? Ad haec pa- „latinos, castellanos quam plurimos domi manere rex iussit. hac causa „scilicet, ut Poloniae fines ab Germanis custodiant. Quod si illi fines <sup>18a)</sup> „praesidio imposito <sup>19)</sup> communiti sunt, cur ab Ungaris sine custode „relicti? praesertim quum hoc constet, Valachum in Ungariam partem „sui exercitus misisse. Itaque causam non videmus, cur ab Germania „tutior republica quam ab Ungaria esse debeat. Sed ut hoc demus, „praesidio illam Poloniae <sup>20)</sup> oram indiguissse, hoc certe regia privata „opera <sup>21)</sup> esse debuit. In hoc enim sunt praefecturae regiae a republica „datae, ut inde rex praefectis suis fines regni communiat <sup>22)</sup>.”

„Sed ut ad rem <sup>22a)</sup> redeam, quo animo hostem futurum putatis, „ubi <sup>23)</sup> ab exploratoribus, quorum hic magnus est numerus, cognoverit <sup>24)</sup>, „regem ita in hoc bellum esse profectum, ut nihil sibi hoc tempore me- „tendum sit. In quibus angustiis respublica constituta <sup>25)</sup> sit, videtis. „Hinc hostis, hinc patria operam nostram postulat, ibi armis, milite, „copiis res gerenda est, hic legibus, libertate ac iudicis respublica con- „stituenda. Igitur quum ad ambas res simul sufficere non possumus <sup>26)</sup>, „incipiamus ab ea, sine qua neque foris neque domi recte quidquam esse „potest, rempublicam collapsam erigamus, erectam optimis legibus atque „maiorum institutis confirmemus, tum demum pro illa arma, fortunas, „vitam postremo nostram, si opus fuerit, hosti obiciamus. Quid enim „sibi haec arma, hi equitatus, quos oculis cernitis, volunt, quam ut ab „optima republica irruentem arceamus hostem? Quamobrem curate prius „atque efficit, ut sit id, quod defendendum sit. Nam si domi salvi sit „nihil, omnes nostri impetus foris vacui et inanes censendi sunt.”

Martinus Sborowski postremus ita concionatus est:

#### Oratio Martini Zborowski.

„Vetus et pervulgata est haec reipublicae querela, sic in ea discrepare „omnia, ut nullis legibus, nullo modo contineri videatur. Si enim in „eam diligentius introspicatis <sup>27)</sup>, perturbatam peregrinis consiliis inve- „nietis <sup>27a)</sup>, in ea nihil posse leges, sed omnia ita mutata, ut non legi- „timos magistratus, palatinos, castellanos, praefectos habeamus, sed eos „coacti feramus, quos nobis sors et fortuna dederit. Itaque hac consue- „tudine introducta, in hac publica expeditione, in bello maximo exercitus „nostri sine ductore, sine capitaneo sunt. Et adhuc quidam nos repre- „hendunt, quod in his malis reipublicae, extinctis atque sublatiis legibus, „nos vivere spiritumque liberum ducere audemus <sup>28)</sup>. Verum qui hoc

<sup>16)</sup> K. N. tum. <sup>17)</sup> K. N. patriae Reipublicae. <sup>18)</sup> K. N. nostrorum Pocutiensi. <sup>18a)</sup> K. O. nie ma. <sup>19)</sup> K. O. nie ma. <sup>20)</sup> K. N. nie ma. <sup>21)</sup> K. O. privata regia opera. <sup>22)</sup> K. N. muniat. <sup>22a)</sup> K. O. eam rem. <sup>23)</sup> K. N. quum. <sup>24)</sup> K. N. cognovit. <sup>25)</sup> K. N. nie ma. <sup>26)</sup> K. N. possumus. <sup>27)</sup> K. N. introspicietis. <sup>27a)</sup> K. S. invenitis. <sup>28)</sup> K. N. vitamque libere ducere auderemus.

„dicunt, in medium procedant, leges nostras inspiciant, nos doceant, „quid iniquum, quid <sup>29)</sup> contra leges petamus? Nulla nostra in republica „vox umquam fuit, quae non ex ipsis legum nostrarum fontibus educta „esse videatur. Ut reipublicae leges, quae violatae sunt, restituantur, „magistratus contra leges mandati reddantur, hoc nos petimus, hoc a rege „et a vobis summis precibus contendimus. Hoc si iniquum est, iniquum „etiam sit in libera republica vivere. An sutoribus, fabris et vilissimis „hominibus libertate frui licebit? huic militiae, quod robur et firmamen- „tum regni Poloniae est, leges suas salvas praestare non licebit? soline „nos in hac republica serviemus? Soli legibus et libertate carebimus? „Quis umquam peregrinus in sua patria tam contemptus fuit, qui in „Polonia principem locum <sup>29a)</sup> non tenuerit <sup>31)</sup>, qui in magistratus et sacer- „dotia nostra non invaserit? <sup>32)</sup>. Maiores nostri palatinatus, castellanatus, „sacerdotia <sup>33)</sup>, praefecturas vice patrimonii nobis reliquerunt: tamen <sup>31)</sup> „ex his pulsati ab Italis, eieci ab Germanis, in minima patriae nostrae „parte sine iure, sine legibus conedimus et inferiores peregrinis reputati „sumus. Harum rerum nullane vos tangit misericordia, quod in libera „patria peregrinis subiecti sumus? quod illi nobis anteponunt, quod <sup>34a)</sup> „libertate et legibus eversis in publicis reipublicae miseris <sup>35)</sup> illi domi- „nantur soli? Ubi gentium per deos immortales sumus? ubi rempubli- „cam, ubi virtutem maiorum nostrorum <sup>36)</sup> amissimus?! quam nisi recu- „peramus <sup>37)</sup>, haec respublica diu stare nullo modo potest; nam adhuc „quaecumque errata sunt, vobis volentibus facile corrigerentur. Verum si „neglectum <sup>38)</sup> hoc malum longius serpendo <sup>39)</sup> vires sumpserit, nullum „nocendi finem faciet. Iam ergo audivistis, quid in republica corrigendum „sit: notata, explicata a nobis sunt singula. Viam et modum <sup>210)</sup> ad ea „restituenda vobis demonstravimus, ita ut si vos adnixi fueritis, iura, leges, „magistratus, omnia ornamenta sua respublica facile <sup>41)</sup> recuperabit.”

Quum iam <sup>42)</sup> ab omnibus esset peroratum, dominus <sup>43)</sup> Odrowąss <sup>44)</sup>, quod ipsius calamitate <sup>45)</sup> nobilitas commoveri videretur et ne qua eius causa mora in bello gerendo videretur <sup>46)</sup>, breviter omnes hortatus est:

#### Oratio Odrowąssii.

„Etsi non dubitem, vos nullo privato studio adductos quum aliorum „tum etiam meam causam in medium adduxisset, sed quum totam repu- „blicam diligentius explicaretis, in haec etiam privata incommoda inci- „distis; quod ego vos non studio partium aut propulsandae privatae in- „iuriae causa fecisse arbitror, sed aut ab amicis, qui vicem meam dolute- „runt aut etiam ab ipsa republica moniti causam meam <sup>47)</sup> publice summa „cum auctoritate suscepistis. Negare tamen non possum, gratam mihi „esse hanc vestram erga me voluntatem, ita ut si res effectum aliquem „esset habitura, ut perstaretis in sententia rogarem; verum quum respu- „blica vos nunc alio <sup>48)</sup> vocet, hanc curam <sup>49)</sup>, quam <sup>250)</sup> de me <sup>51)</sup> conce- „pistis, deponite et meae calamitatis oblitii de vobis ipsis, hoc est de „republica consulite. Meae res eum finem habebunt, quem deus voluerit <sup>52)</sup>.”

<sup>29)</sup> K. N. nie ma. <sup>29a)</sup> K. O. Principem locum in Polonia. <sup>31)</sup> K. N. tenuit. <sup>32)</sup> K. N. inuasit. <sup>33)</sup> K. N. nie ma. <sup>34)</sup> K. N. iam. <sup>34a)</sup> K. O. quam. <sup>35)</sup> K. N. mysteris. <sup>36)</sup> K. N. nie ma. <sup>37)</sup> K. O. recuperabimus. <sup>38)</sup> K. N. recuperemus. <sup>39)</sup> K. N. negligentia vestra. <sup>40)</sup> K. N. serpens. <sup>410)</sup> K. N. medium. <sup>41)</sup> K. N. nie ma. <sup>42)</sup> K. O. nie ma. <sup>43)</sup> K. O. nie ma. <sup>44)</sup> K. O. Odrowąz. <sup>45)</sup> K. N. causa. <sup>46)</sup> K. N. fieret. <sup>47)</sup> K. N. tantam moram. <sup>48)</sup> K. N. ad alia. <sup>49)</sup> K. N. moram. <sup>250)</sup> K. N. quamquam. <sup>51)</sup> K. N. de iure. <sup>52)</sup> K. N. voluit.



His omnibus dictis et actis, videbatur adesse tempus, ut senatus, quid ad ea postulata nobilitatis respondendum esset, consuleretur<sup>53)</sup>, ut re in senatu privatim deliberata, publice nobilitati responderetur. Verum nobilitas venisse tempus arbitrata, quo quid quisque senator de republica sentiret, scire posset, omnes publice rogati sententias ut dicerent, orant. Cui sententiae primo reclamatum est. Erat enim, ut senatui videbatur, iniqua et nova, tamen quum tota circumstantis multitudo instaret tergiversandique non esset locus, primus Joannes Tarnovius, castellanus Cracoviensis, rogatus sententiam, studium et tantam nobilitatis in republica consensionem<sup>54)</sup> singularibus collaudavit verbis. Summa orationis istius haec erat:

*„non esse ad eam rem tempus, ut dimisso bello et neglecto hoste nunc de legibus, iudiciis et privatis controversiis disceptetur. Ridiculum esse in castris, inter arma de statutis, praediis et huiusmodi rebus disserere.“* Itaque rem omnem ad comitia proxima trahebat et omnium animos adversus hostem transferebat.

K. S.

Longa haec fuit oratio, gravis et copiosa, sed grata multitudini parum, saepius interpellata, saepius strepitu intercepta<sup>55)</sup> fuit, rectene an secus, nescio. Hoc certe inter omnes constat, perturbatis hominum mentibus consulere<sup>56)</sup>, difficile esse. Nondum dicendi finem fecerat, quum turbari coelum nimboque misceri incepit tantaque subito coorta<sup>57)</sup> tempestas est, ut Petro Kmitha palatino Cracoviensi, qui secundus in ordine in dicenda sententia fuit, vix dicere incipiente tanta nimborum vis ingrueret, ut nobis coelum concionemque ipsam<sup>58)</sup> ex oculis eriperet. Nemo tam alteri vicinus in concione steterat, ut quum eius corpus tangeret<sup>59)</sup>, eum oculis cernere possit. Turbata a) concione, soluta corona senatoria in illa obscurissima nocte et gravissima procella facile illud malum diu celatum et in animis multitudinis clausum tum erupit. Equis multi in medium insiluere, primores e senatu iactati in turba fuerunt tantumque tempus licentiam dabat, ut si famae credendum sit, multi nudatis gladiis in turba discurrebant. Quosdam principes senatus

a) Omnes ex equestri ordine in summo solis aestu diurno ebrii fuere vino malmatico etc furebant igitur et insaniebant et armati in optimates ferebantur. Przepisek St. Górskiego.

53) K. N. consuleret. 54) K. N. Studium nobilitatis in Reipublicae conservatione. 55) K. N. interrupta et intercepta. 56) K. N. persuadere et consulere. 57) est exorsa. K. N. 58) K. N. adeo ipsam. 59) K. N. tangeretur. 59 a) Tak ma Kod. Wilanowski: K. O. eripuit.

K. O.

Longa haec fuit oratio gravis et copiosa, sed parum grata furenti ac praecipiti illi multitudini, saepius interpellata ac strepitu intercepta fuit. Difficile est, quod rectum est, perturbatis mentibus hominum consulere ac persuadere.

Nondum dicendi finem fecerat Tarnovius, quum in clarissimo et perusto nimio ardore solis die subito turbari coelum nimboque misceri coepit, tantaque subito coorta tempestas est, ut Petro Kmitha palatino Cracoviensi, qui secundus in ordine in dicenda sententia fuit, vix dicere incipiente, tanta nimborum, venti turbinisque vis ingrueret, ut coelum concionemque ipsam ex oculis eriperet nemoque tam alteri vicinus in concione steterat, ut quum eius corpus contingeret, eum oculis cernere posset. Unde turbata senatoria corona in illa obscura nocte et procella facile vetus illud odium multitudinis oblata temporis occasione tum erupit<sup>60)</sup>, quum homines bibaces ac in illo ardore solis malvatico ebrii bacchoque atque odio furentes atque ad caedem armati in medium insilientes nudatis gladiis in turba

armati vocabant. Verum illa ipsa saevissima tempestas, quae ad facinus nonnullos armabat, eandem dignitatem et maiestatem senatoriam tum tutata est; iactatique<sup>260)</sup> senatores, quum se aliquando ex illa turba evolvisent, equis, quos sors et fortuna dabat, oblati in urbem se<sup>61)</sup> receperunt. Res mira profecto et memorabilis, ut statuere facile non possis, bonine an mali plus tempus illud reipublicae attulerit, quod principibus documento esse debet<sup>62)</sup>, quales in sedata republica fuerint, tales in turba futuros.

discurrerent principesque quosdam senatus ad caedem ex nomine clamarent, ubi Tarnovius castellanus Cracoviensis bombardam petitus fallente tamen ictu salvus evasit. Verum illa ipsa saevissima tempestas, quae ad facinus nonnullos armavit, eadem senatum a periculo conservavit. Iactati itaque senatores, quum se aliquando tandem accurrentibus familiaribus eorum ex illa turba evolvisent, equis, quos sors et fortuna dabat, oblati in urbem se receperunt. Res mira profecto et maligno Polonis fato acta est; quae et Valachiam ad Thurcos extruxit et multorum ac diuturnorum malorum regno causam attulit.

Postero die<sup>63)</sup> nobilitas nuncios ad regiam maiestatem ac ad senatum<sup>64)</sup> mittit, rogans, ut in eundem campum egredierentur<sup>65)</sup> et quod heri tempestate disturbatum est, continuarent. Senatus, quod hesternam conventionem suspectam habuit, egredi noluit, sed ut die sequenti nobilitatis nuncii in urbem convenirent, petiit. Quod nobilitas facile suscepit.

Die itaque XXIV Augusti senatus et nuncii ad aedem divi<sup>66)</sup> Francisci collecti in intercolumniis coenobii, qua porticus magna fontem cingit, consederunt, in quibus primus Petrus Sborowski castellanus Malogostensis nomine nobilitatis ita exorsus est<sup>67)</sup>:

#### Oratio Petri Sborowski.

„Si quando a deis immortalibus petistis, ut esset aliquod tempus, quo senatoriam prudentiam<sup>68)</sup>, auctoritatem, fidem demonstrare possitis, id vobis hoc tempore divinitus datum atque oblatum esse videtis. Neque enim nunc rem aliquam vilem et abiectam, sed rempublicam et libertatem nostram in fidem et auctoritatem vestram contulimus, quam vos si ita, ut debetis, complexi fueritis, desinite iam maius nomen maioremque gloriam quaerere. Hic enim campus honestissimus et<sup>68 a)</sup> amplissimus vobis datus est, in quo vos omnes vires virtutis et industriae vestrae ostendere possitis. Quae enim alia senatoris boni laus esse potest, quam si is in difficillimo reipublicae tempore rempublicam iuverit, defenderit atque conservaverit? Hac mente vos esse et semper fuisse, quum superior, tum praesens indicat<sup>69)</sup> concio, in qua vos una nobiscum solliciti periculum a republica, legibus et libertate nostra repellitis. Gratius nobis est in malis nostris haec singularis vestra erga nos voluntas, quam hoc effecit, ut in summa rerum omnium desperatione aliquid iam spee rare incipiamus. Ostendistis enim nobis nuper<sup>270)</sup> in campo praeclearum retinendae<sup>71)</sup> patriae dignitatis et libertatis nostrae spem. Quum enim vir clarissimus Joannes comes a Tarnow<sup>72)</sup> studium collaudaret nostrum et postulata nostra iusta et aequa esse concederet, hunc eundem esse

260) K. N. iactatique itaque. 61) K. N. se celeriter. 62) K. N. possit. 63) K. N. postridie. 64) K. N. „ac ad senatum“ nie ma. 65) K. N. egredieretur. 66) K. N. sancti. 67) K. O. ad senatum est locutus. 68) K. N. praesentiam. 68 a) K. O. atque. 69) K. N. indicabit. 270) K. N. nie ma. 71) K. N. retinentiam. 72) K. N. Joannes Tarnovius.



„vestrum omnium in republica sensum dubitare nemo debet. Et si una „dubitatio tollatur, neque nos a vobis ulla in re dissentiemus. Quum „enim in campo hoc a vobis contendissemus, quo daretis operam, ut „omnia, quae iusta ac legitima a vobis postularem, ea a se benignissi- „mus rex exorari pateretur, tum Joannes Tarnovius hac de re ita disseruit, „ut quum nobis omnia fere concederet<sup>73)</sup>, tamen ad ea transigenda ido- „neum tempus adesse negaret<sup>74)</sup>. Verum si nulla alia dubitatio in hac „causa praeter hanc est, ea a nobis<sup>75)</sup> diligenter cognoscenda est, ut „neque temere a vobis in re probabili dissentiamus neque vos<sup>76)</sup> in optima „nostra causa alienum<sup>77)</sup> a dignitate vestra, nobiscum consentire<sup>78)</sup>, pu- „tetis. Si enim tempus causae nostrae obstare crederemus, cederemus „tempori neque locum esse<sup>79)</sup> in angusto tempore postulatis nostris „putarem. Verum quum nihil sit, quod vel ab opportunitate temporis „vel ab commoditate<sup>80)</sup> loci concedi potuit, quod hoc tempore nobis „concessum non sit, nescio, cur aliam occasionem constituendae reipu- „blicae quaerere, praesentem<sup>81)</sup> vero praetermittere velimus. Sic enim „ego sentio<sup>82)</sup> in re, quae celeriter transigi et cito confici debet, tria „inesse oportere<sup>83)</sup>, breviter consideremus: et ut de brevitate „Quae, qualia in hac causa sint, breviter consideremus: et ut de brevitate „prius<sup>84)</sup> dicam, quis est, qui neget, proximis comitiis ita acta et con- „clusa esse omnia, ut pauca supersint, quae derelicta et in aliud tempus „reiecta esse videantur? Nisi forte illa comitia quis fuisse neget? reperti „enim sunt quidam, qui hoc affirmare non dubitent, quibus satisfaci- „res ipsa. Quis enim neget, illa demum comitia vere<sup>85)</sup> dici oportere, „quorum acta et decreta suum sortita sunt effectum, ita ut neque comitia „sine eventu<sup>86)</sup> neque eventus sine comitiis vim aliquam habere possit? „Ideo quum sciamus in illis comitiis decretum et susceptum esse bellum, „monetam qui probarent electos, concionandi rationem in aede virginis „Mariae<sup>87)</sup> commutatam et alia permulta, quae rata et firma numquam „fuissent, nisi illa comitia praecessissent. Quum itaque maximam partem „postulatorum nostrorum auctoritate comitiorum terminaverimus, haec, „quae restant, pauca et modica sunt; hinc accidit, quod facillima facta „vobis volentibus sunt<sup>88)</sup>. Quid enim negotii est, quae inique ademeris<sup>89)</sup>, „restituere et quae violaveris<sup>90)</sup>, reficere? Neque ad eam rem iudicio „et longa disceptatione opus est, sed verbo uno et solo nutu regio. Ne- „que est, quod aliud tempus, alium locum cognoscendae rei magis ido- „neum quaeramus; hic est rex, hic senatus, hic rei, hic iudices: quae „omnia si nos contemnimus, verendum nobis est, ne non incommodum „tempus, sed causam iustam et aequam contempsisse videamur<sup>91)</sup>. „Superest iam<sup>92)</sup>, ut tempus ipsum inspiciamus, quod ego tertium pro- „posueram; satisne idoneum et huic nostrae causae conveniens esse vide- „atur? At<sup>93)</sup> meo quidem iudicio, quum respublica, leges, libertas<sup>94)</sup> „in summum periculum et discrimen adducta sint, tempusne sit eis sub- „venire, quaerere perdidicimus. An non videtis, nondumne sentitis, „quod et quantis malis circumventi et oppressi sumus? Quis nostrum est, „qui possessionum suarum dominum se dicere audeat? Qui aliquid praec-

<sup>73)</sup> K. N. concedit. <sup>74)</sup> K. N. negabat. <sup>75)</sup> K. N. vobis. <sup>76)</sup> K. N. nos. <sup>77)</sup> K. N. alienos. <sup>78)</sup> K. N. dissentire. <sup>79)</sup> a) K. O. nie ma. <sup>80)</sup> K. N. ob commoditatem. <sup>81)</sup> K. S. praesertim. <sup>82)</sup> K. N. censo. <sup>83)</sup> K. O. debere et oportere. <sup>84)</sup> K. N. post. <sup>85)</sup> K. N. nie ma. <sup>86)</sup> K. O. sine eventu comitia. <sup>87)</sup> K. O. Mariae Cracoviae. K. N. beatae Mariae virginis. <sup>88)</sup> K. N. hinc et vobis volentibus facta facillima. <sup>89)</sup> K. N. ademerunt. <sup>90)</sup> K. N. violaverunt. <sup>91)</sup> Tak mają druk; wszystkie rękopisy zaś mylnie; fuisse videamus. <sup>92)</sup> K. O. enim. <sup>93)</sup> K. N. ac. <sup>94)</sup> K. O. libertates.

„sidium innocentiae suae in legibus habeat? Eversa et sublata sunt „omnia, indicta causa plectimur, possessionibus nostris eiicimur et ea, „quae possidemus, angustiora vicinitate reginalis maiestatis possidemus<sup>95)</sup>; „et adhuc vos tantis reipublicae curandis<sup>96)</sup> incommotis tempus non „adesse contendetis? Et certe si vos amor patriae et aliqua reipublicae „tangit<sup>97)</sup> misericordia, etiam si seculum hic vobis<sup>98)</sup> desidendum esset, „tamen non prius hanc causam e manibus dimitteretis, quam omnia „reipublicae vulnera sanaretis. Verum si toto conatu ad rempublicam „incumbitis, biduo vobis ad hanc rem opus est; si enim adhuc nostrae „leges aliquid valent, facile nos in pristinam vendicabunt libertatem. Ex „quibus omnibus illa omnium saluberrima et coelitus delapsa lex est, „ut omnes aequales in hac republica simus et ut viciniae nostrae aequa- „litate iuris et conditionis colligatae inter se sint.“

„De genere ducum nemo in nobis sit, nihil in hac republica possi- „deat! Sapienter hoc maiores nostri viderant, malam<sup>99)</sup> esse pluralitatem „in republica principum, sed eam esse rempublicam optimam, in qua, „uno legitime imperium tenente, ceteri obediunt et inter se aequaliter „vivunt. Itaque hac eadem moderatione et continentia regum uxores in „hac republica vivere solebant; quae<sup>100)</sup> sic ingrediebantur in Poloniam, „non ut in ea regnarent, sed ut<sup>101)</sup> consortes regalis thalami fierent. „Nulla penes has publica potestas, regimen publicum nullum et breviter: „haec illarum erat summa potentia, ut iratum et commotum regem contra „subditum flecterent<sup>102)</sup> et eum ad misericordiam deducerent, sed nostris „temporibus omnia secus eveniunt. Tantum reginalis maiestas<sup>1)</sup> potest, „quantum vult; tantum possidet, quantum lubet, nullis certis finibus eius „circumscribitur est potentia. Sed totam rempublicam complexa nullis „terminis definit ius suum. Hinc accidit, ut metuendum sit, ne haec „respublica [quod dii auferant<sup>2)</sup>] multos reges, plures<sup>3)</sup> duces propediem „habeat; quod ne temere praedixisse videamur, hinc futura colligite: „reginalis maiestas quatuor habet filias<sup>4)</sup>; haec, ut illarum dignitas postulat, „regibus et principibus dabuntur nuptum<sup>5)</sup>; an putatis his bonis, quae „mater illarum possidet<sup>6)</sup>, carituras? satis nos recens exemplum<sup>7)</sup> admo- „nere debet. Quare haec via ad perniciem, nisi providetis, satis trita „nobis videtur. Haec ergo vos differenda<sup>8)</sup>, haec in aliud tempus rei- „cienda<sup>9)</sup> putabitis? Expergiscimini per deos immortales! et angustias „temporis<sup>10)</sup> accusare desinite. An ad ceteras<sup>11)</sup> res temporis nobis „satis est; ad constituendam libertatem, ad<sup>12)</sup> depellendam servitutem „tempus nullum habebimus?<sup>12)</sup> Itaque iam<sup>13)</sup> videtis, ad restituendam „libertatem, ad constituendas leges opportunitatem temporis nunc esse „maximam; quod nos arripiamus quamprimum et<sup>14)</sup> ea, dum adhuc „licet, utamur. Caram amemus patriam, tueamur leges et si quid in iis „erratum sit, non dimittamus tempus, sed illud quam primum corrigamus, „ne quum tempus ex tempore quaeramus<sup>15)</sup>, prius respublica pereat, „quam illi medicinam afferamus.“

Quum Petrus Zborowski finem dicendi fecisset, eius oratione senatus commoveri visus est, ita<sup>16)</sup> enim apposite erat locutus, ut oratio eius cum

<sup>95)</sup> K. N. habemus. <sup>96)</sup> K. N. curandae. <sup>97)</sup> K. N. tangeret. <sup>98)</sup> K. N. nie ma. <sup>99)</sup> K. N. malum. <sup>100)</sup> K. N. et. <sup>101)</sup> K. O. nie ma. <sup>102)</sup> K. N. subditos placarent. <sup>1)</sup> K. O. Reginalis potestas. K. N. Regina. <sup>2)</sup> K. N. Deus auferat. <sup>3)</sup> K. N. nie ma. <sup>4)</sup> K. N. Regiam quatuor ni fallor habere filias. <sup>5)</sup> K. N. nie ma. <sup>6)</sup> K. N. quae nunc possidet. <sup>7)</sup> K. N. exemplum Val-fragi. <sup>8)</sup> K. N. hoc etiam vos differendum. <sup>9)</sup> K. N. hoc—reiciendum. <sup>10)</sup> temporis aliquando. K. N. <sup>11)</sup> K. N. certas res privatas. <sup>12)</sup> K. O. et ad. <sup>12 a)</sup> K. O. habemus. <sup>13)</sup> K. N. vos. <sup>14)</sup> K. O. ut. <sup>15)</sup> K. S. quaerimus. <sup>16)</sup> K. O. ita erat.



ratione temporum <sup>17)</sup> consentire vehementer videretur. Hunc subsecutus est Tassiczki senex, qui ob sigularem prudentiam et maximarum atque plurimarum rerum usum, magnam in concionando <sup>18)</sup> auctoritatem habebat et in consulendo fidem; sic itaque locutus est:

#### Oratio Tassiczki.

„Quibus respublica prematur incommodis, ex Petro Zborowski aperte „intelligere potuistis. Et certe nisi quam primum labentibus legibus „succurrimus, nullam rempublicam habebimus. Quis enim ignorat, legem „esse animam reipublicae, qua sublata respublica salva esse <sup>19)</sup> non potest? hac enim illa vivit, hac regitur, ab hac omnes eius derivantur „sensus. Quare inventi sunt reges, delectus senatus, constituti iudices <sup>20)</sup>, „qui ne leges in republica vacillent, ne violentur, ne titubent, provideant. „Legum enim patroni sunt reges, legum custodes senatus, legum ministri „iudices. Et quo maior respublica <sup>21)</sup> est, eo pluribus indiguit custodi- „bus. Nemo enim umquam fuit tam exquisito vir ingenio, nemo tam „sapientis cunctis seculis repertus est, ut solus in republica ad omnia „sufficere et eam sine aliorum ope recte gubernare posset. Quis enim „est, qui quum rempublicam variis motibus agitari <sup>22)</sup> et saevis impelli „negotiorum fluctibus videat, eam se ingenii et industriae suae viribus „tueri et sine aliorum adminiculis gubernare posse putet? Proinde sapientes <sup>23)</sup> unum quidem in republica regnare <sup>24)</sup>, sed plures rempubli- „cam iuvare voluerunt, quibus nos similes in constituenda republica esse „debemus. Videtis, quae negotia, quam varii et accipites in hac republica „oriuntur casus, ita ut solus sapientissimus rex tantum onus vix aut ne „vix quidem sustinere potest. Itaque quod etiam priori concione a vobis „postulavimus, idem nunc iterandum duximus, ut regia maiestas talem „senatum habeat, quo rempublicam gerere possit, quod ille facile asse- „quetur <sup>25)</sup>, si non nisi in comitiis idonei viri in senatum <sup>26)</sup> legantur „et <sup>27)</sup> iis magistratus mandentur, quorum spectata virtus et industria „bonorum virorum testimonio fuerit comprobata. Verum quum nullum „regium tempus sit, quod vacuum publico opere sit, e republica fore „videtur, si tres senatores ex equestri ordine, qui integritate, fide, pru- „dentia, vigilantia reipublicae patrocinium commune sustinere possint, et „tanto oneri ferendo pares et idonei fuerint iudicati, quotidianis regiis „consiliis ex senatus sententia et consensu adhibeantur, quibus si cancel- „larius et vicecancellarius <sup>28)</sup> adiungantur, qui iure regi semper praesto „esse debent: et nos <sup>29)</sup> praeclaros legum nostrarum custodes et rex ido- „neos in gubernanda republica socios et consocios habebit. Illis scien- „tibus tota gubernabitur respublica; hos custodes legum, hos tutores liber- „tatis, hos procuratores iustitiae et aequitatis nostrae habebimus. Et si „diligentes in reipublicae procuracione fuerint, cessabunt istae querelae „et nostras fortunas omni liberabunt metu, ita ut tam in publicis quam „in privatis rebus respublica illorum firmata praesidio ius et libertatem „suam cum dignitate facile retineat. Itaque rogamus et monemus, ut „cogitationes vestras ad rempublicam conferatis <sup>30)</sup>: illi soli hoc tempore „serviatis, leges illius ex omni parte muniatis, eas legitimis senatoribus,

<sup>17)</sup> K. N. temporis. <sup>18)</sup> K. N. in concionibus. <sup>19)</sup> K. O. esse salva. <sup>20)</sup> K. N. duces et iudices. <sup>21)</sup> Wszystkie rekopisy mają „Respublica res“. <sup>22)</sup> K. N. nie ma. <sup>23)</sup> K. N. sapientemi <sup>24)</sup> K. N. gubernare. <sup>25)</sup> K. N. assequitur. <sup>26)</sup> K. in senatu. <sup>27)</sup> K. N. ut. <sup>28)</sup> K. N. cancellari. et vicecancellarii. <sup>29)</sup> K. N. vos. <sup>30)</sup> K. N. inferatis.

„idoneis magistratibus defendatis <sup>31)</sup>. Quod si feceritis, salvam et omnibus „rebus florentissimam praestabitis, quod ut quam primum fiat rogamus.“

Sic locuto Tassiczki nemo fuit, qui ab eo dissentiret, ita ut faciliorem dicendi locum Martino Sborowski post se felinqueret <sup>32)</sup>, qui sic locutus est:

#### Oratio Martini Zborowski.

„Si quis forte legum et consuetudinibus nostrae ignarus miretur, qui „fiat, quod haec respublica, quae quodam tempore florentissima fuit, „nunc tota commutata sit; is si harum <sup>33)</sup> rerum causas rationemque „cogoverit, culpam omnem in vos conferat, necesse est. Si enim in „senatum inspexerit, palatinis, castellanis, cancellariis, marssalcis repletum „senatum videbit; vos de bello, de pace decernere, vos dare iura, leges „dispensare et breviter: nihil in republica sine auctoritate vestra statui et „decerni audiet. Quamobrem, si quid in republica erratum sit, praeter „vos accusabit nullum. Quis enim est, qui, quum sciat, vos ex omnibus „provinciis ideo <sup>34)</sup> esse delectos, ut rempublicam consilio, opera iuva- „retis, vestra vos culpa carere dicat, qui in republica viderit aliquid esse „titubatam? nullum enim in republica factum aut decretum nolentibus „aut nescientibus vobis esse debet. Ita ut <sup>35)</sup> si quid iniique, si <sup>35 a)</sup> quid „contra leges fieri videatis, hoc omnibus vestris viribus <sup>36)</sup> prohibere „debetis. Hoc enim munus <sup>37)</sup> et officium senatorum est, nosse rempu- „blicam, tenere leges, aequitatem tueri, libertatem <sup>38)</sup> denique commu- „nem, ne fluctuet, ne labatur, sustinere, vigilare praeterea. Multae enim „insidiae legibus, multi libertati nostrae tenduntur laquei. Ita ut merito „vos soli ex bene gesta republica laudem et si quid secus acciderit, „reprehensionem reportetis, neque vos huius culpaem partem in regiam „maiestatem deonerare potestis. Novimus consuetudinem regii consilii, „mansuetudo et aequitas optimi principis nobis nota est. Nil ille invitis „et inconsultis vobis statuit: ita ut si quid de republica ad senatum refe- „ratur, vobis antiquiorem sententiae dicendae concedit locum et inde colle- „ctis omnium vestrum sententiis, ipse postremus, quam sequatur et quam „reiciat, ostendit. Ex quo palam est, serenissimum regem summam „auctoritatem suam vestris sententiis temperare. Nam nisi ita esset, „frustra sententias vestras exquiret, si eo animo in consilium veniret, „ut nulla in re vobiscum consentiret. Quare illud nobis concedatis oportet, „ut si quid alicui <sup>39)</sup> ademptum est <sup>40)</sup>, ideo ademptum est <sup>41)</sup>, quia vos „adimi voluistis. Quare violatum est aliquid? quia vos violari passi estis! „Quare leges sunt collapsae? quia vos iis non succurristis! <sup>42)</sup> Quare „nunc nos servi sumus? quia liberos nos esse nolulistis! Hinc iam, ut „videmus, illae nostrae oriuntur miseriae. Nil valent in senatu nostrae „preces: <sup>43)</sup> legati nostri <sup>44)</sup> contemuntur, comitorum decreta rescinduntur: quae vultis, nobis conceditis; quae vultis <sup>45)</sup>, negatis. Quae et quot „decreta in praeteritis comitiis facta sunt? Quid <sup>46)</sup> proferre potestis „praeter levissima quaedam, quae suum sortita sint effectum? Unum ex „multis proferam, magistratus et sacerdotia contra leges ne cui deinceps „mandentur <sup>46 a)</sup>, decretum est. Hoc decretum quam vim, quem effectum

<sup>31)</sup> K. N. deferatis. <sup>32)</sup> K. O. reliquerit. <sup>33)</sup> K. N. hanc. <sup>34)</sup> K. N. nie ma. <sup>35)</sup> K. N. nie ma. <sup>35 a)</sup> K. O. nie ma. <sup>36)</sup> K. O. viribus vestris. <sup>37)</sup> K. N. volumus. <sup>38)</sup> K. N. aequitatem libertatis. <sup>39)</sup> K. N. ante. <sup>40)</sup> K. N. sit. <sup>41)</sup> K. N. „ideo ademptum est“ nie ma; K. O. „est“ nie ma. <sup>42)</sup> K. N. succurristis. <sup>43)</sup> K. N. partes. <sup>44)</sup> K. N. nostri in senatu. <sup>45)</sup> K. O. mylnie vulgatis. <sup>46)</sup> K. O. Quae. <sup>46 a)</sup> K. O. mandetur.



„habuit? valuitne per annum? minime! mense uno? nequaquam! at saltem  
 „triduo? ne id quidem! Vix dum extra Cracoviam nuncii<sup>47)</sup> nostri pro-  
 „tulerant pedem, quum summi magistratus, amplissima sacerdotia contra  
 „leges, contra decreta<sup>48)</sup> data et concessa sunt. Sileatur<sup>49)</sup> hoc tempore  
 „de magistratibus: videamus, quibus opima<sup>50)</sup> sacerdotia post illa comitia  
 „permissa sint! alicui de republica optime<sup>50 a)</sup> merito? aut nobilitate  
 „generis aut doctrina claro?<sup>51)</sup> nullo modo! Sed fistulatores, tibicines,  
 „tympnistae diripuerunt hereditatem patrimonii nostri, decreta publica  
 „violarunt: nos contempta et abiecta turba nobis nostra servamus decreta.  
 „Vos, vos dico aperte, horum omnium malorum estis causa: nam si vos  
 „voluissetis, mansissent salva comitiarum decreta neque ulla tam magna  
 „vis esse potuit, cui vos pro auctoritate senatoria resistere non potuis-  
 „setis<sup>52)</sup>. Et adhuc ad malorum nostrorum cognitionem praesens tempus  
 „non sufficere, sed longiore opus esse contenditis: quod tempus, quae  
 „ista est cognitio? an non omnia ita plana et<sup>53)</sup> aperta sunt, ut non  
 „oculis cerni, sed manibus tangi possint? Quis enim ignorat adempta  
 „esse multa, violata non pauca, commutata omnia? Vos ad haec resti-  
 „tuenda tempus esse non putabitis, sed nobis pro legibus literas et pro  
 „libertate promissa nescio quae ostenditis. Verum quid literis, quid  
 „promissis in re apertissima et vetustissima opus est? diplomate enim  
 „regio res novae, ut diuturnae sint, indigent. Haec vero decreta vetera  
 „et maiorum sunt instituta et nulla re alia indigent, nisi ut ita in  
 „republica vivamus, quemadmodum veteres praecipunt leges. Hoc enim  
 „illarum praeceptum est, ut unus sit rex, ut sint legitimi magistratus, ut  
 „iuste iudicetur, ut suum cuique reddatur, ut liberi simus, ut serviamus  
 „nemini. Quare non literas, sed libertatem nostram<sup>54)</sup> et haec legum  
 „praecepta a vobis repetimus. Cur hoc<sup>55)</sup>, quod hodie nobis restituere  
 „debetis, alio tempore a vobis expectabimus?<sup>56)</sup> quum semper sit tem-  
 „pus, quo nos liberos esse in hac republica convenit. Rempubicam ergo  
 „talem nobis hoc tempore restituatis, qualem<sup>57)</sup> in curam et fidem vestram  
 „accepistis. Vos enim, ut sapienter Tassyezki disseruit, custodes nostrae  
 „libertatis et adiutores, in violanda republica rei estis! Et si nobis  
 „et reipublicae satisfacere vultis, haec nobis restituite, quae negligenter  
 „amisistis!<sup>58)</sup>

Quum Martinus Sborowski breviter<sup>58)</sup> perorasset, omnis circumstans  
 multitudo senatum rogabat, ut quid quisque de republica sentiret, palam et  
 aperte ostenderet. Itaque Joannes Tarnovius castellanus Cracoviensis<sup>59)</sup> sen-  
 tentiam rogatus respondit: „*se non aliud de republica sentire, quam quod*  
*nuper in campo ostendisset. Quapropter causa non erat, cur bis de eadem*  
*re diceret*<sup>60)</sup>.

Quae vero fuerit eius sententia, superius ostensum est. Itaque omnes  
 in Petrum Kmitam palatinum Cracoviensem oculos coniciunt, qui magna  
 exspectatione et summa omnium<sup>61)</sup> ordinum attentione sic exorsus est:

<sup>47)</sup> K. N. nie ma. <sup>48)</sup> K. N. decreta, dicta. <sup>49)</sup> K. N. sileant. <sup>50)</sup> K. O. optima. <sup>50 a)</sup> K. O. bene. <sup>51)</sup> K. N. elato. <sup>52)</sup> K. N. potuistis. <sup>53)</sup> K. O. nie ma. <sup>54)</sup> K. N. nostram curamus. <sup>55)</sup> K. N. autem hoc. <sup>56)</sup> K. N. expectamus. <sup>57)</sup> K. O. qualem et. <sup>58)</sup> K. N. nie ma. <sup>59)</sup> K. N. „cast. Crac.“ nie ma. <sup>60)</sup> K. O. diceret re. <sup>61)</sup> K. N. braknie.

### Oratio Petri Kmitae de Vissnicze palatini Craco- viensis.

„Si mihi nuper in campo, equites<sup>62)</sup>, de republica loqui licuisset, hoc  
 „biduo meam in republica<sup>63)</sup> vocem vos exspectare passus non essem.  
 „Quod enim tempus magis idoneum senatoriae demonstrandae diligentiae  
 „esse potuit, quam illud, quo tota audiente Polonia, quae esset mea in  
 „republica mens et sententia, testari potuissem? Verum hunc laudis<sup>64)</sup>  
 „fructum saeva praeripuit temporis procella, quae nos non in illa homi-  
 „num frequentia, sed in his intercolumniis et tectorum angustiis de rebus  
 „maximis sententiam dicere coegit. Qua in re me tamen consolatur, quod  
 „etsi non eadem frequentia septi sumus, idem tamen studium in rempu-  
 „blicam omnium vestrum esse videmus. Quare in optimam spem venio,  
 „nos ita hodierno die de republica acturos, ut ea res nobis pacem, tran-  
 „quillitatem, certam ex hoste victoriam afferat<sup>65)</sup>. Duas enim adhuc<sup>66)</sup>  
 „controversiae nostrae animadverti esse<sup>67)</sup> partes, ex quibus, ut ego puto,  
 „quum multa concedi, nonnihil etiam remitti possit, causam non reperio,  
 „cur insanabiles hoc tempore dissensiones nostras esse putemus. Nam  
 „quum altera controversiae nostrae pars invidia honorum ademptorum  
 „niti videatur: altera vero acta praeteritorum comitiarum auctoritate  
 „senatus et legatorum vestrorum rata esse cupiat, utriusque rei, quoniam<sup>68)</sup>  
 „me loqui voluistis, satisfacere conabor. Qua de re ita loquar<sup>69)</sup>, ut  
 „nobis hanc causam vobiscum communem esse sciam. Quem enim ex hoc  
 „ordine esse censetis, qui quum de libertate fortunisque vestris senten-  
 „tiam ferri velit<sup>70)</sup>, ut eam non de se ipso ferri putet? De hac enim  
 „libertate, de his legibus hic queritur, quibus nos quoque hoc sumus  
 „assecuti<sup>71)</sup>, quod in hac republica aliquid esse nostrum dicere possu-  
 „mus. Hanc aequabilitatem iuris, quam vos defenditis, quomodo nos  
 „oppugnabimus, quum extra hanc nobis salvi nihil esse<sup>72)</sup> potest. Nam etsi  
 „dignitate senatoria superiores, libertate certe communi pares vobis sumus.  
 „Iisdem enim legibus, uno necessitudinis vinculo utrimque astricti sumus,  
 „quod si nos solvimus, quem locum in hac republica tenebimus? Itaque  
 „desinite putare, aliquod vestrum privatum esse incommodum, aliquod  
 „proprium periculum; nihil est, quod de vobis statuamus, quod in nos  
 „ipsos non redundet. Non potestis dolere vos, ut non simili doloris nos  
 „quoque afficiamur sensu.“

„Quamobrem quum ita, ut dixi, omnia nobis communia sint<sup>73)</sup>, acce-  
 „damus ad rempublicam et omnes eius partes collustremus oculis et si quae  
 „laborare videatur, illi praesentem medicinam communi opera, si possu-  
 „mus, afferamus. Qua in re hanc tamen adhibere moderationem, ut  
 „quod sapientes suadent, tempori nos accommodemus illique in rebus  
 „omnibus pareamus, sine quo nil in republica sanctum, nil diuturnum  
 „decerni aut constitui potest. Quod si sequemur, facile has dissensiones  
 „animorum vitabimus, nam et hoc percommode cadit, quod multi dantur  
 „ad mutuam benevolentiam reditus. Si enim aequo animo rem vobiscum  
 „existimare volueritis, invenietis profecto multa esse, quae animos vestros  
 „placare et vobis, immo nobis satisfacere debeant.“

„Quis enim est, qui non recte vos contendere putet, in educatione  
 „serenissimi iunioris regis salutem collocatam esse reipublicae? Ab hoc

<sup>62)</sup> K. N. braknie. <sup>63)</sup> K. N. rempublicam. <sup>64)</sup> K. N. tandem. <sup>65)</sup> K. N. allatura sit. <sup>66)</sup> K. O. adhuc enim. <sup>67)</sup> K. O. nie ma. <sup>68)</sup> K. N. quando. <sup>69)</sup> K. N. loquor. <sup>70)</sup> K. N. vellet. <sup>71)</sup> Tarnovius uerywa się Kodex nawrzyński. <sup>72)</sup> K. O. salvi esse nihil. <sup>73)</sup> K. O. sunt.



„enim respublica et tota nostra dependebit libertas; hinc nostras haurie-  
 „mus leges: hinc fluent iudicia: istis fontibus omnis iustitiae vis et aequi-  
 „tatis benignitas continetur. Itaque quo maior regiae benignitatis est  
 „excellencia, eo nobis munienda est diligentius, ut serenissimus rex iunior  
 „optimis artibus et regalibus disciplinis a puero imbutus, dignus sapien-  
 „tissimo patre filius et idoneus summo imperio rex esse videatur. Juve-  
 „num enim animi metu et disciplina soluti et in voluptatem prolapsi  
 „finem delinquendi non cito faciunt. Habemus sapientissimum regem,  
 „prudentissimum filio patrem; is dies et noctes nihil aliud cogitat, quam  
 „ut post se talem relinquat filium, qui maiorum suorum respondeat vir-  
 „tuti. Ideo dubitare nemo debet, regiam maiestatem in educando filio  
 „ita diligentem esse, ut haec spes, quam ille incredibilem de se apud  
 „omnes excitavit, non fallatur.“

„Quis item adeo stupidus est <sup>74)</sup>, qui vos iusta postulare negare audeat,  
 „quum metricam, quam vocant, non abolendam quidem, sed sic asser-  
 „vandam censetis <sup>75)</sup>, ne eam auctoritatem, quae omnibus iam metuenda  
 „esse coepit, amplius habeat, et ne cui in re ulla sit nocumento aut  
 „commodo, sed tantum regiae maiestati <sup>76)</sup> indicis et inventarii loco, quod  
 „et ipsum tamen nullo fere negotio impetratum habetis. Sed vos maius  
 „quiddam <sup>77)</sup> animo complexi, ita regiae excellentiae praestantiam ornandam  
 „et adiuvandam putastis, ut ei senatus legitime electum consilio adesse  
 „velitis. Et certe recte imperare, bene rempublicam gerere, dare iura,  
 „aequitatem tueri, res ardua et omnium difficillima. Quare inventus est  
 „senatus, ut in gravissimis reipublicae ferendis oneribus hos socios et  
 „consortes gloriosi laboris rex habeat. Itaque, quales senatores repu-  
 „blica habeat, plurimum interest. Quem enim in curiam introducere,  
 „quem auctorem publici consilii esse velis, eius vita tibi inspicienda est  
 „prius. An tu hunc <sup>78)</sup> rempublicam gerere posse dices, qui se ipsum  
 „regere <sup>79)</sup> nesciat? Quamobrem, ne nullis artibus instructi, nullo rerum  
 „usu praediti, sed rudes atque inermes ad rempublicam accedant, operae  
 „pretium fore videtur, ut quemadmodum postulas <sup>80)</sup>, magistratus non  
 „nisi in comitiis mandentur. Tum enim beneficentia regiae, de vita et  
 „morbis, quem legere voluerit, edocta certius magistratus mandare et  
 „in loco beneficia sua collocare poterit. Sic etiam fiet, ut boni viri me-  
 „ritis ac debitis afficiantur honoribus et indigni ad honores obrepere non  
 „audeant.“

„Neque etiam illud reiiciendum esse censeo, sed imprimis admitten-  
 „dum, quod regiam maiestatem nusquam solam esse vultis <sup>81)</sup>, sed illi  
 „tres senatores ex ordine equestri adiungitis, ut ii numquam a latere  
 „ipsius discedant. Vetus enim et pervulgatum <sup>82)</sup> est, ubi multa consilia,  
 „ibi multa salus. Quare hoc modo publico constituto consilio, quis ne-  
 „gabit, ita perfectam esse rempublicam, ut in ea nos cum dignitate in  
 „mutua benevolentia merito <sup>83)</sup> vivere debeamus?

„Neque illud impedit, quod ad reginalem maiestatem attinet; hoc ipsa  
 „pro sua praestanti ac eximia in hanc rempublicam clementia curabit,  
 „ne merito quis de ea queri possit. Praeterea serenissimus rex hoc metu  
 „nos liberat et ne quid detrimenti ex ea parte respublica capiat, provi-  
 „debit. Videtis iam profecto causas, cur dissentire velimus, non esse, si  
 „omnia, quae tempus patitur, benignissime vobis maiestas regia concedat.

<sup>74)</sup> K. O. nie ma. <sup>75)</sup> K. O. putetis. <sup>76)</sup> K. O. maiestatis. <sup>77)</sup> K. O. quidam. <sup>78)</sup> K. O. hanc  
<sup>79)</sup> K. O. gerere. <sup>80)</sup> K. O. postulas. <sup>81)</sup> K. O. vultis esse. <sup>82)</sup> K. O. pervulgatum. <sup>83)</sup> K. O.  
 bene merito.

„Nam et ea, quae in comitiis ex senatus et legatorum vestrorum sententia  
 „sunt acta, vestrae permittit voluntati. Haec omnia vobis munificentia  
 „regiae elargita est cum magna significatione egregiae <sup>84)</sup> in rempublicam  
 „voluntatis, idcirco ut videtis, acta, transacta, concessa sunt nobis omnia.  
 „Et quo haec nobis cautiore sint, diplomate regio haec confirmata habe-  
 „bimus. Nam hac in re a vobis vehementer dissentio, quod hoc diplo-  
 „mate egere non putatis. Verum est, si serenissimus rex perpetuo staret  
 „nobis incolumis, verbum illius magnum et firmum esset nobis privile-  
 „gium. Regis enim verbum non retro cedit. Sed quo incertior est ho-  
 „minum vita, eo, dum licet, benignissimi regis in nos munificentiam  
 „perpetuam esse cupire debemus. Quare literis publicis opus esse censeo,  
 „ut eo pacto et cautiore nobis sint omnia et optimi principis liberalitas  
 „perpetuis illustretur monumentis. Quamobrem iam aliquando queri de-  
 „sinamus nos, quod ad libertatem nostram pertineat, nihil ab optimo  
 „principe exorari potuisse; concessa sunt omnia, quae concedi pote-  
 „rant. Ita ut si quid hoc tempore a serenissimo rege impetrare non po-  
 „tuimus, id iam non voluntati regiae, sed tempori tribuendum est. Quis  
 „enim tam improbus est, ut bona contra aequum et bonum adempta  
 „restituenda esse neget? Fatemur, concedimus ita esse oportere.“

„Sed hic exoritur gravis illa et ardua quaestio, retene an iniuria  
 „adempta esse dicantur, quod iudicis, legibus, actis publicis exquirendum  
 „est, ad quam rem longo tempore et tranquillo ac quieto animo opus  
 „est. Silent enim leges inter arma. Igitur quum nos respublica nunc alio  
 „vocat, hanc disceptationem in aliud tempus convenientius reiiciamus,  
 „nunc qua gratia huc ventum est, hoc agamus. Hostis adest, ardet  
 „Russia, respublica sine praesidio, sine milite relicta est, cui primo quo-  
 „que tempore <sup>85)</sup> succurrendum est. An non auditis gemitus sociorum et  
 „amicorum vestrorum? qui amissis coniugibus ac liberis, pulsati ex patria,  
 „miserrimi omnium vobis supplices manus tendunt: a vobis coniuges,  
 „liberos, patriam repetunt: vos auctores suae salutis: vos vindices liber-  
 „tatis esse clamitant. Nolite <sup>86)</sup> pati dissensionibus nostris calamitosos  
 „esse et miseros. Liceat illis armis vestris, si coniuges, si liberos suos non  
 „possunt, saltem sepultam cinere excitare patriam et eam, quum integram  
 „non licuit, exustam et adhuc fumantem <sup>87)</sup> intueri. Hoc vos facere  
 „aequum est, hoc a vobis communis nostrae fraternitas impetrare debet.  
 „Securi in hostem ibimus et si concordemur erimus, vicimus. Eo pacto  
 „victis sociis et amicis patriam restituemus, rempublicam defendemus,  
 „hostem ulciscemur, hanc postremo communem <sup>88)</sup> patriam nova victoria  
 „ac novis triumphis cumulatam reddemus, unde nomen gloriamaeque per-  
 „ennem et patriae et regiae maiestati comparabimus.“

#### Conventus quartus XXVII Augusti.

Quum hoc modo palatinus perorasset, nemo fuit, qui non popularem  
 eius orationem fuisse diceret. Quare magno omnium silentio audita est et  
 haec prima fuit, quae perturbatas nobilitatis mentes placaverat et perfecit, ut  
 in sequentibus conventibus tractabiliores essent plebis animi. Nihil enim est,  
 quod claros in republica viros plebi conciliet magis, quam facilitatis erga infe-  
 riores et aequabilitatis grata significatio, quod in eius oratione facile apparuit.  
 Quum enim ille irritatos nobilitatis animos accepisset, summa in dicendo

<sup>84)</sup> K. O. egregiae suae. <sup>85)</sup> K. O. nie ma. <sup>86)</sup> K. O. noli. <sup>87)</sup> K. O. fumantem adhuc.  
<sup>88)</sup> K. O. communem postremo.



modestia et mansuetudine usus sic causam communem egit, ut et senatorio ordini auctoritatem et suae orationi compararet fidem. Haec ita placuit omnibus, ut eam senatus frequens secutus est. Verum quum res ad vesperam esset extracta partim concionibus, partim postulatorum, quae ultro citroque in illo conventu agitabantur, lectione, res tota ad diem septimam et vigesimam mensis Augusti reiecta est; quae quum illuxisset, ad *(divi)* <sup>89)</sup> Francisci aedem senatu vocato in aede illa, magna omnium ordinum frequentia Tassiczki alter nostris temporibus Nestor incipit:

#### Oratio Tassiczki.

„Nisi nuper nos praecipitans oppressisset sol, nullas, ut puto, hodie reliquias haberemus. Sic <sup>390)</sup> enim in causam publicam iam ingressi fuimus, ut pristinae recuperandae libertatis ratio optime nobis constare videretur. Nam quum publice postulata nostra recitarentur, in multis nobis assensi estis et illa, quae disceptatione accuratius indigere videbantur, in tempus magis commodum reiicienda putastis. Verum quum nos existimemus, nullam rem esse tam arduam, tamque difficilem, quae difficultis sit volentibus: rogamus vos, ne dimittatis tempus <sup>91)</sup>, sed statim singulis postulatis nostris explicatis, satisfaciatis reipublicae. Qua in re ita faciles et obsequentes nos vobis praestabimus <sup>92)</sup>, ut nulla in re, praesertim aequa a vobis dissentiamus et breviter singula proponam, in quibus dissentire videbamur.“

„Ac primum saluberrima illa reipublicae lex de mandandis magistratibus audiatur. Haec depravata consuetudine nostrorum temporum penitus abrogata est lex, quam nos in comitiis praeteritis ita innovavimus, ut ne cui deinceps aliquid contra leges mandetur et cui mandatum fuerit, abrogetur. Quare si illa comitia auctoritatem habere vultis, qui aliquid contra hoc decretum obtinet, quod lex cogit, id ultro restituat. Tamen ut amore reipublicae, non cupiditate adductos nos <sup>93)</sup> hanc causam agere existimetis, de his ad comitia differri patiemur, in quibus, quid liceat, cognoscetur et id statuatur, quod lex et aequitas postulat. Qua in re illud a vobis petimus, ne secus quam lex loquitur, sermo legis accipiatur. Simplicitas enim amica legibus est; leges enim nostrae aperte nobiscum loquuntur; hac vulgari intelligentia contentae sunt: cavillos exquisitos, interpretes subtiles et abditos sensus consulto fugiunt. Quanto enim maior est subtilitas, tanto minor est veritas. Quare hoc sensu vulgari eas loquentes audiamus et optimi earum erimus interpretes, si sic, ut illae praecipiant, vivemus <sup>94)</sup>. Itaque sic leges de magistratibus intelligantur, ut verba et simplicitas legis expostulat.“

„Sed iam accedamus ad haec, quae vehementius premunt rempublicam. Vectigal novum est constitutum nulla auctoritate publica, decreto publico nullo et ita factum, ut nullum prorsus emolumentum ad rempublicam inde perveniat. Et si verum quaerimus, omnia haec vectigalia <sup>95)</sup> publicanorum sunt praeda certissima. Multas isti huius aucupii concinnarunt arcas, invenerunt scripturas, novas constituerunt cameras, ita ut nulla mercatura tam sordida sit, quae illorum non irretiatu laqueis. De caepis, rapis, anseribus, gallinis penditur vectigal, omnes illorum vectigales sunt; rapiunt hospites, mutilant cives, accolas, incolas, parcut nemini. Nam in his scripturis, quas vulgus cameras appellat, vectigalia

<sup>89)</sup> K. S. 1 K. O. nie mają. <sup>390)</sup> K. O. Si. <sup>91)</sup> K. O. ne dimittamus. <sup>92)</sup> K. O. verbis praestabimus vobis. <sup>93)</sup> K. S. nie ma. <sup>94)</sup> K. O. interpretes, sic ut illae praecipiant: <sup>95)</sup> K. O. vectigalia haec.

„exercent homines plurimum egeni, avari, prodigi, qui summa rapacitate brevi tempore ad amplas perveniunt fortunas, ut subito ex inopibus copiosos, ex egenis divites, ex pannosis purpuratos factos esse videas. Hinc onusti praeda et spoliis opimi convivantur, potant, scortantur, ad quae ut eis sumptus suppetant <sup>96)</sup>, etiam de iniustissimis <sup>97)</sup> quibusque rebus, ut dixi, vectigalia exigunt. Quibus respublica commota incommodis, his vectigalibus exonerari se cupit. Si enim ad publicam utilitatem vectigalia instituuntur, merito etiam, si illi noceant, abrogantur. Verum quum ob singularem regiae maiestatis in nos clementiam observantia erga illam nostra omnibus modis testata esse debeat <sup>98)</sup>, hoc illi vectigal permittimus, ut vita illius superstitis, illo utatur, ita iamen, ut et modus exigendorum vectigalium publicanis praescribatur et quibus de rebus pendendum sit, ostendatur. Deinde ut boves vectigales nostri et ea, quae domi suae quisque educat, sint libera. Hoc nobis concedi aequum est, nobis inquam, qui armis, virtute, consilio sustinemus dignitatem et salutem reipublicae. Videtis, in quibus possumus, quam aequi et faciles sumus: quum tam multa vestrae permittamus voluntati, vos quoque <sup>99)</sup> nostris flecti precibus aequum est.“

„Multis bona sine citatione, sine iudicio, sine iure accepta sunt. Hic metus universam conturbavit rempublicam, hoc metuunt, hoc trepidant omnes. Unum enim ius, una libertas, unum societatis nostrae vinculum est; quod parum refert, ex qua parte solvi incipiat; nam undecumque solvatur, reliqua dissolvi necesse est. Itaque haec differenda non sunt, sed danda est opera, ut dissoluta colligantur <sup>100)</sup>, discrepta nostra coniungatur libertas <sup>1)</sup>. An non sentitis salubritatem nostrarum <sup>2)</sup> legum quam <sup>3)</sup> ceterae quoque admiratae gentes, has expetunt, his se submitunt illis vivere cupiunt.“

„Masovia nova provincia et quae novo societatis iure nobis adiuncta est, petit a vobis, quo vestro beneficio liceat illi Polonicis legibus libertatem tueri suam et ut hoc vos illi a serenissimo rege impetretis, postulat. Quare quis hanc pulcherrimam rempublicam, sanctissimas leges non omni ratione defendendas putabit, quas suspiciunt <sup>3 a)</sup> exterae nationes, cupiunt socii, complectuntur omnes? Nolite, quaeso, pati rapinis, vi, iniuriis tam sanctam contaminari rempublicam et eius clarissimum nomen apud omnes gentes tanta turpitudine notari. Curate ergo, ut haec fama, quae increbrescit, opprimatur et ne extra fines Poloniae evolet, provide; nam si hoc neglexeritis, cognoscent finitimi reipublicae nostrae gemitus et lacrimae nostrae ad ultimum permeabunt oceanum.“

Quum Tassiczki consedisset, Petrus Sborowski tali oratione subsecutus est:

#### Petri Zborowski oratio.

„Quantas percipiamus molestias ex hac reipublicae causa, neminem vestrum ignorare arbitror et certe nos, qui huic causae omnium consensu praefuimus, nihil aliud egimus <sup>4)</sup>, quam ut redire in gratiam cum equestri ordine possitis et ut sublatis omnibus dissensionibus, in concordia et mutua benevolentia vivamus, et hanc adhibuimus diligentiam, ut et

<sup>96)</sup> K. S. eis suppetant. K. O. sumptus eis suppetant. <sup>97)</sup> K. O. minutissimis; w K. S. przekreslono ten wyraz. <sup>98)</sup> K. S. debet. <sup>99)</sup> K. O. vosque. <sup>100)</sup> K. S. colliguntur. <sup>1)</sup> K. O. discreptae nostrae coniungantur libertates. <sup>2)</sup> K. S. nostram. <sup>3)</sup> K. O. quasi. <sup>3 a)</sup> K. O. suspiciunt. <sup>4)</sup> K. O. agimus.



„vos pro vestris meritis gradus honoris et dignitatis vestrae retineretis et nos nostram libertatem quam commodissime recuperaremus. Et dum ad hanc rem omni conatu incumbimus, in suspicionem desertae causae venimus. Quod multi nos adductos gratia aut utilitatis spe remissius causam publicam<sup>5)</sup> agere putarent, imprudentiam nostram accusabant, quod non sentiremus, vos dedita opera rem extrahere diutius, de bello nil curare, lacrimis et precibus nostris non moveri et breviter, nos vobiscum congruere existimabant, quorum nos animos licet graviter commotos ita tractavimus, ut et fidei nostrae, quam illi in gravissimis causis habent spectatam et cognitam, omnia tribuerent et his, quae a nobis dicerentur, crederent. Itaque hoc perfecimus, ut vectigal maiestati regiae et vobis magistratus hoc equidem modo, quo Tassiczki disseruit, permitteretur. Itaque facite, ne quid de nostra fide et vestra diligentia suspicari possent. Quod ita assequemur, si ea, pro quibus tanto studio petimus, impetaverimus. Praeterea, ne animi nostri diutius suspensi sint, iam hodie nobis, cur hic convenimus, causam ostendite. Iam enim<sup>6)</sup> diutius hic durare non possumus, lacrimis hinc sociorum atque amicorum nostrorum elicimur, quos re frumentaria exhausimus. Quocirca iam finem his disceptationibus nostris imponamus<sup>6a)</sup> et recuperata libertate, salvis legibus, constituta republica de hoste et bello cogitemus“.

Quum iam Tassiczki et Zborowski perorassent, silentium est consecutum; deinde quum unus in alterum oculos coniceret<sup>7)</sup> et deinde capita senatores inter se conferrent, quid ad haec postulata nobilitatis responderent, non habebant. Nam addubitabant, utrum regia maiestas hoc modo vectigal sibi concedi vellet et num ad ea, quae statim reddi sibi nobilitas postulabat, satis paratus esset regis animus. Quamobrem quosdam senatores ad regem, qui fuit<sup>8)</sup> tum in arce, quae muro oppidi cingitur, mittunt, ut quid ad ea respondendum sit, senatum doceret. Inter hos princeps fuit Spitko Tarnovius, regni Poloniae quaestor<sup>9)</sup>. Interea temporis dum illi redeunt, senatus et universus equester ordo in aede divi Francisci solliciti expectabant; tandem tempore interiecto senatores redeunt et<sup>10)</sup> magna expectatione, haec responsa per Spitekonom referunt:

#### Spitek thesaurarius regis nomine respondit.

„Neminem esse in republica neque esse debere, qui maior patronus legum et diligentior libertatis publicae custos regia maiestate fuerit et ut hoc omnes intelligant facile, regiam maiestatem id nobilitati concedere, de quo nuper inter senatum et nobilitatem convenerat, et ut hoc grato suscipiant<sup>11)</sup> animo, regiam maiestatem velle“.

„Verum quantum ad vectigalia attinet, hisce privari, aequum sibi non videri, praesertim quum hoc multis senatoribus planum facere possit, sibi illud vectigal datum et ab omnibus concessum esse. Quapropter quum regia maiestas ea, quae semel alicui dederit, numquam postea revocet, aequum est, ut ille quoque ea, quae a republica illi data sunt, possideat. Graviter hoc ferre regem, quod sine causa alieno tempore tantis afficiatur molestiis“.

„De bonis vero adeptis hoc tempore transigi non posse, respondit; verum commodiore reipublicae tempore omnia aequa ac<sup>12)</sup> legitima futura promittit.“

<sup>5)</sup> K. O. publicam causam. <sup>6)</sup> K. O. diutius suspensi — do — „Iam enim“ niema. <sup>6a)</sup> K. S. i K. O.: imponimus. <sup>7)</sup> K. O. conicerent. <sup>8)</sup> Tak ma K. O.; K. S.: cingitur, fuit, mittunt. <sup>9)</sup> K. S. mylnie: equester. <sup>10)</sup> K. O. ex. <sup>11)</sup> K. O. suscipiat. <sup>12)</sup> K. O. niema. <sup>13)</sup> K. O. et.

„Quantum vero attinet ad tabulas actorum, quas metricam<sup>14)</sup> vulgus vocat, ita regiae maiestati videri, ut ea, quae iam in ea contineantur, authentica sint, sed deinceps nulla publica acta et decreta in eam referri“.

Summa regii responsi haec fuit.

Quod quum nobilitas accepisset, subito exarsit, ita ut iam non<sup>15)</sup> ante murmure, sed apertis clamoribus dolorem suum significaret: <sup>16)</sup> „se aperte circumveniri, regia voce libertatem tolli“. Quum enim nuper senatus metricam hanc, quam metuebant omnes plurimum, nullam auctoritatem habituram promitteret, vix biduo interposito omnia senatus promissa regia voce sublata sunt. Atque ita tota concio commota fuit, ut in circulis occasum legum et orbitatem reipublicae passim deflerent: nihil cum senatu stabile constitui, nil<sup>17)</sup> se certi in republica possidere, sed omnes fortunas suas hac metrica in dubium esse revocatas. Irritati ergo denuo omnium animi; et quos preces et benignitas senatus placaverat, eos tum regium responsum exacerbaverat, et veluti turbulentum mare reducto sedatum<sup>18)</sup> sole novis ventis commovetur violentius, sic tum plebis animi senatorum prudentia mitigati asperitate, ut illis videbatur, regii responsi concitati sunt vehementius. Re ergo in summam contentionem adducta nobilitas per Tassiczki quæsta est vehementissime: „sibi aperte illudi, cum senatu nil posse certi statui, quum id, quod decernerent, irritum redderet regia auctoritas: frustra se agere conventus, frustra senatum vocare, frustra ad senatum de republica referre; orabant omnes, ut iam nobilitati senatus ostenderet, quid de republica sperarent et quam ob causam regii literis essent ad hoc bellum evocati“. Senatus, quum arderet invidia, precibus, quum aliter non posset, flectere nobilitatis animos conatus est et ne quid secus, quam oporteat, de benignitate regia existimarent, rogabat. Se publicae causae patronos apud regiam maiestatem futuros<sup>19)</sup>, senatores omnes polliciti sunt; crastinam diem tantum expectarent, ut causa cum regia maiestate in consilio communicata benignius quam antea<sup>20)</sup> nobilitati responderi possit“. Quapropter suspensi nova spe omnium animi, et senatus est dimissus et nos ex aede discessimus.

Conventus quintus die 28. Augusti.

Postridie mane, ut convenerat, in aedem sancti<sup>21)</sup> Francisci veniunt et quum in consilio senatus diutius teneretur ad meridiem fere, quum omnis expectaret multitudo, senatus in aedem venit et quum consedisset<sup>22)</sup>, castellanus Cracoviensis ita ad nobilitatem locutus est: <sup>23)</sup>

#### Oratio Ioannis Tarnovii.

Odpowiedz krola Je<sup>o</sup> Msci przez pana Jana Tarnowskiego, castellana krakowskiego. Oratio magnifici Ioannis comitis a Tarnow, castellani Craoviensis.

K. O.

K. S.

„Przes ten wszystkie czas, iako sie o tych rzeczach pospolitych poczelo mowic, Panowie Ich Msc Rady koronne z wielka pilnoscia sie starali, negotiisque communibus reipublicae agi et tractari coeptum est, domini consiliarii et senatores magna cura

<sup>14)</sup> K. O. metrica. <sup>15)</sup> K. O. et iam non ut. <sup>16)</sup> K. O. significavit. <sup>17)</sup> K. O. nihil. <sup>18)</sup> K. O. reductum sedato. <sup>19)</sup> Tak ma druk; K. S. i K. O. nie maja. <sup>20)</sup> K. S. ante. <sup>21)</sup> sancti ma kodex wilanowski; K. S. i K. O. nie maja. <sup>22)</sup> K. O. consedisset senatus. <sup>23)</sup> K. O. est locutus.



aby prozby W Msci v Je<sup>o</sup> krolewski Msci byli wyslyszani a zwlaszcza w tych rzeczach, ktore sa prawem pospolitym opisane a wzdy slyszaj, zescie sie V. Msc wczora skarzyli, iakoby panowie Rady nie pilnie te rzecz V. Msc a prozby pospolite v K. Je<sup>o</sup> Msci sprawowali<sup>a</sup>.

„A my zaprawde nie tilko w tym zlym domniemaniu, ale y w kazdym inszym nam nieprzystoinym nie chcielibymy bydz, abowiem nie iest zaden miedzy nami tak niecnotliwy, ktoryby chcial rzecz pospolitą iakim niesluznym obyczaiem a zakrycie kazdic, zwlaszcza gdy kazdy wie, ysz tak iasnie a prosto prawa pospolite sa napisane, isz tez zaden nie moze ich ku szkodzie inacy, nizli w sobie sa, wykladac<sup>a</sup>.”

„A przeto krol Je<sup>o</sup> Msc przotkiem te rzeczy, o ktoreście na przeslym Seimie prosili y z nami sie na nie zgodzili a ktorych tez Je<sup>o</sup> k. M. na on czas odmawiac nie raczyli, na ten czas wsztykie przyjac chce y raczy, jedno y zescie tu nowych rzeczy nieco przyczynili, na ktore dobrego a dlugiego rozmyslu trzeba; dziwowac sie W. M. nie macie, ysz to przed sie tak trudnie bierzemy y okolo tego dlugo sie rozmawiamy, abowiem rzecz, ktora ma byc na wiecznosc postanowiona, potrzebuie, aby poczaytki dobre a wtwierdzone miala. Ktory tez rzeczy, ysz luczkie wolie a rozamy nie sa iednostaine, dziwowac sie W. M. temy niemacie, gdysz o rzeczach waznych a wielkich a zwlaszcza nowych luczkie zdanie y rady maja bydz do-

magnoque studio contenderunt, ut maiestas regia petitionibus ordinis vestri militaris concederet, in his praecipue rebus, quae legibus ac statutis publicis sunt circumscriptae, contra quae maiestatem suam regiam multa egisse, multa violasse querimini. Nihilominus vos tamen non contenti de eorumdem senatorum erga se studio, questi heri estis graviter de nobis<sup>24)</sup> senatoribus, quod non tam diligenter neque eo studio, quo par erat, postulata vestra apud regiam maiestatem promovissemus<sup>a</sup>.

„Quae suspicio locum apud animos<sup>25)</sup> vestros habere non debet<sup>26)</sup>; nam nemo nostrum est usque adeo improbus et male sanus, qui in perniciem publicae rei et iurium communium vellet aliquid tentare. Quod ipsum, etiam si quis maxime conaretur, nulla id tamen ratione efficere posset, quandoquidem iura ipsa, leges et statuta nostra communia, quibus respublica regni huius continetur, adeo clare, adeo lucide sunt conscripta, ut etiam nemo illa aliter quam scripta sunt, in reipublicae detrimentum aut unius alicuius privatae personae interpretari ac invertere possit<sup>a</sup>.”

„Et proinde serenissimus rex, dominus noster clementissimus, precibus nostris adductus, postulata vestra omnia, quae in proximo praeterito conventu generali Cracoviensi ab eius maiestate petiistis, de quibus tum<sup>27)</sup> inter ordinem nostrum senatorium et inter equestrem ordinem vestrum consensum et concordatum fuit et quae regia maiestas etiamtum non repudiabat: ea omnia hoc tempore suscipit atque approbat et concedit<sup>a</sup>.”

„Sed quia ad priora illa postulata vestra plurimas res novas nunc adiunxistis, quae longam ac maturam deliberationem requirunt, mirari vos non oportet, si super hisce postulatis vestris cum ista, quae vos offendit, mora consultamus. Etenim unaquaeque res, quae aeternitatem est habi-

browolne, a przeto macie W. M. za dobre przyjac, cokolwiek w rozmowach okolo rzeczypospolity mowi sie, y aby po wielu roznym rozmow y rad, tez my iedne obrać mogli, ktoryby napewniejsza y nauzyteczniejsza dla<sup>a)</sup> rzeczypospolity byc mogla<sup>a</sup>.”

„A przetho W. M. prosimy, abyście W. M. nic inszego o nas niemniemali jedno to, co o wiernych radach a o dobrej swej braciey y o mieslnikach rzeczypospolity y o W. M. tez ma byc rozumiano. Abowiem rzecz ta, o ktora sie W. M. zastawiacie, iest nam W. Msciami spolna: w ktory bez szkody swoiey bydz my nie mogli<sup>a</sup>.”

A przeto co sie dotyczye prozb W. M., krol Je<sup>o</sup> Msc z przyzwoleniem rady swey takie potwierdzac raczy, ysz tez y te rzeczy, ktore skonczenia na przeslym seimie nie wzily a ktoreby tu mogly koniec wziac, radby Je<sup>o</sup> k. M. skonczyli y potwierdzili, abowiem Je<sup>o</sup> k. M. tak sie baczyc raczy y bel zawdzy y dzisia iest praw pospolitych a wolnosci naszych osobliwym obronca a Mscowym panem<sup>a</sup>.”

„Sa tez niektore rzeczy, ktorych<sup>b)</sup> w statucieh niemasz opisanich, jedno isz Je<sup>o</sup> k. M. rozumie, ysz ku dobremu rzeczypospolity sie sciagaja, przyzwalac na nie raczy, iako przotkiem iest rzecz a prozba o wychowaniu krola Je<sup>o</sup> Msci mlodego, o ktorym wychowaniu, aczkolwiek Je<sup>o</sup> k. Msc tak rozumie, ysz iest takowe okolo J. k. M. y befo zawdzy iako ma bydz

tura, ut maturam deliberationem et solida fundamenta firmaque habeat initia, necesse est. Itaque quum super his rebus et postulatis vestris sententiae consultantium, quae liberae esse debent, plerumque variant, moramque ac<sup>25)</sup> tempus, intra quod recte de illis deliberetur, exigant, rogamus vos, ut hanc moram in consultando nostram patienter feratis: sub qua non aliud<sup>29)</sup> est actum per nos, quam ut ex multis variisque sententiis unam certam aliquam stabilem et communi rei utilem deligere potuissemus<sup>a</sup>.”

„Quare quum consilii nostri rationem vobis probaverimus, postulamus a vobis, ne hanc sinistre conceptam de nobis opinionem in animos et corda vestra admittatis; quin id vobis ipsis potius de nobis persuadeatis, quod de bonis vestris fratribus et de fidelissimis regni huius consiliariis et amatoribus communis reipublicae nostrae existimari credique par est, praecipue vero, quod hae res, pro quibus tanto studio laboratis, sunt etiam nobis vobiscum communes<sup>a</sup>.”

„Quamobrem scitote, quod rex dominus noster postulatis vestris benigne annuit: omniaque, quae in praeterito Cracoviensi conventu concordata erant, ea nunc concedit vobis et confirmat omnia, cupitque enixissime, ut et alia postulata vestra aequa et iusta, quae confici hic et finiri poterunt, ea nunc determinet et absolvat. Nam eius regia maiestas fuit semper et est communium iurium et libertatum nostrarum unus singularis et supremus propugnator<sup>a</sup>.”

„Sunt etiam pleraque inter ipsa postulata vestra, quae in statutis nostris non sunt contenta, quae tamen, quia reipublicae sunt salutaria, ea regia maiestas approbat ac in illa consentit, sicuti est educatio serenissimi regis adolescentis filii sui; quae licet talis sit, qualem esse circa probum<sup>430)</sup> et christianum iuvenem principem convenit; tamen si quid est, quod in

<sup>24)</sup> K. O. de nobis graviter. <sup>25)</sup> K. O. omnes. <sup>26)</sup> K. O. non potest nec debet. <sup>27)</sup> K. O. dum,

<sup>a)</sup> K. O. ma „a“ <sup>b)</sup> K. O. w ktorych. <sup>28)</sup> K. O. atque. <sup>29)</sup> K. O. niema. <sup>430)</sup> K. O. probum adolescentem.



około cnotliwego a krześcianskiego młodego pana a wszakosz iezliby beło potrzeba co poprawić, co by ku dobru pospolitemu, to Je<sup>o</sup> k. M. poprawić Ich M. Panow y przyczynie bendzie raczył y to staranie około takowy rzeczy Je<sup>o</sup> k. M. iest wdzięczno<sup>a</sup>.

„Co się dotycze granic y inszych takowych rzeczy, o które się człek pospolity skarży, aczkolwiek krol Je<sup>o</sup> Msc nie roszkazuje z krzywdą luczką nic działać ani rad widzi krzywdy niczyiej a wszakosz, iezliby się komv vblizelo, J. k. M. naprawić to wedle słuszności bendzie raczył<sup>a</sup>.”

„Co się dotycze czła nowego, o które iusz częste wzmianki bywają, tle iezmy mogli J. K. niłosci prozbami dzierzeć, tedyzmy odzierzeli. Co W. Msciamy krotko powiem<sup>a</sup>.”

„Krol Je<sup>o</sup> Msc tak rozumiec raczył, ysz y wszystkie Je<sup>o</sup> K. Msci czła y dochody są rzeczypospolity, nie tylko Je<sup>o</sup> K. Msci dochody, abowiem Je<sup>o</sup> K. M. tezye rzeczy pospolity pan y głową być raczył a po śmierci swej wszystko rzeczypospolity zostawic musi. Ktore czło ysz raz wiecznie J. K. M. od wszystkich iest dano, niesłuszno się zda Je<sup>o</sup> K. M., aby bez przyczyny miano być odeimowano a to stad każdy rozumiec może, ysz Je<sup>o</sup> K. M. wiecznie beło dano, ysz na iednym Piotrkowskim Seimie, gdy się tez o tym iusz zmiánka działa, wszyscy panowie radni pod przysiegami swymi zeznali, ysz iest wiecznie Je<sup>o</sup> K. M. dano<sup>a</sup>.”

„A co się dotycze, ysz Je<sup>o</sup> K. M. na to znaku albo listu niema, tak Je<sup>o</sup> k. M. na to odpowiedziec raczył, ysz mu tego potrzeba nie beło, bo swą pieczęcią Je<sup>o</sup> k. M. nie przystalo

eo educando mutare aut emendare oporteret, id omne eius maiestas regia de consilii sententia facere dignabitur. Haec vero cura et studium vestrum de filii sui educatione mirum in modum gratum est eius regiae maiestati<sup>a</sup>.”

„Quod vero iniurias ac damna attinet, quae multi nobiles in bonis ac possessionibus suis tam per invasiones colonorum quam etiam per occupationes capitaneorum regionum sustinere se queruntur, licet regia maiestas non iubeat neque colonis neque capitaneis suis, adversus bona nobilium per iniuriam aliquid agere, tamen si quae sint iniuriae illis ab hominibus regis illatae, eas omnes maiestas sua convenienti modo resarciri curabit<sup>a</sup>.”

„Quod ad sublationem novi theloni attinet, quam tanta contentione efflagitatis, quid ea in re pro vobis a maiestate regia impetravimus, breviter vobis exponam<sup>a</sup>.”

„Regia maiestas ita iudicat, quod omnia thelonea, omnia vectigalia et proventus omnes regiae illius maiestatis non magis sunt regis quam reipublicae, cuius publicae rei maiestas regia est caput, quae post mortem suam ea omnia, quae nunc possidet, reipublicae ipsi relinquet. Theloneum hoc novum, quum unanimi omnium ordinum consensu ac voluntate sit semel maiestati suae<sup>31)</sup> perpetuo donatum, indignum regi<sup>32)</sup> videtur, ut privari illo sine causa deberet. Haec autem theloni donatio, quod perpetua sit, vel ex eo uno cognosci potest: nam quum in uno conventu generali Piotrcoviensi mentio eiusce theloni facta fuisset, omnes consilarii iure iurando unus quisque pro se facto recognoverunt, quod donatio ipsius theloni perpetuo sit regiae maiestati et regiae mensae facta<sup>a</sup>.”

„Cuius donationis quod regia maiestas diploma literasque non habeat, quibus id docere possit<sup>33)</sup>, ita eius maiestas respondet, quod diplomate ac literis eiusmodi super ipso thelonio

pieczętować dla iakiego czyiego podeizżenia. A listu tez pod inszymi panskimi pieczęćiami brać Je<sup>o</sup> K. Msc nie raczył, ysz się nowa a niezwyrczaina rzecz widziała y wolieli te rzecz na przysięgę Rad swoich puszcic, nizliby beł miał co nowego rzeczypospolity wvodzić<sup>a</sup>.”

„Na tho ieszcze k. Je<sup>o</sup> Msc mowil, ysz wiele ludziom na czła listow dać raczył wiecznych, ktorych nikomu nie kazi, nie słuszno się tez zda Je<sup>o</sup> K. Msci, aby to, co Je<sup>o</sup> K. M. raz dano wiecznie, miało być odmieniano albo zniszczano<sup>a</sup>.”

„O bydło swego wychowania y powołowczyzna Je<sup>o</sup> k. M. nie raczył łaskę, yszby to beło kazdemv wolno sliachciczowi i bes czła przepuszczano. Aley szby kupieczstwa sliacheckie wszystkie wolność miały mieć ode czła, to się Je<sup>o</sup> k. M. za słuszne nie zda, abowiem w tym nie zamyka się pozytek rzeczypospolitey abo wszystkie wobec iedno filko niektorzych osob, bo nie wszystkie sliachta w koronie kupczy a tak Je<sup>o</sup> K. M. żąda, abyscie na tym przestali<sup>a</sup>.”

O metryke tak Je<sup>o</sup> K. M. odpowiedziec raczył, ysz przotkowie J. K.

sibi donato<sup>34)</sup> caveri sibi<sup>35)</sup> non opus esse putabat. Suo vero sigillo suas ipsius literas in re sua propria signari inconveniens esse ducebat propter suspicionem de<sup>36)</sup> falsitate rei, quae in posterum tempus facile inde concipi potuisset. Sub sigillis vero suorum consiliariorum literas eiusmodi ideo habere volebat, quod ea res nova et numquam antea usitata erat. Maluit itaque maiestas sua hoc theloni negotium solis dumtaxat iuramentis et confessione atque approbatione consiliariorum firmari potius quam novum aliquid atque antea insolitum in rempublicam suam inducere<sup>a</sup>.”

„Ad haec ait maiestas regia, quod quum plurimis subditorum suorum multas theloneorum concessionibus perpetuas fecerit, quas servat omnibus inviolate, indignum videtur maiestati suae, quod haec etiam donatio novi theloni in perpetuum ei facta, abrogari et irrita fore deberet<sup>a</sup>.”

„Nihilominus tamen maiestas sua regia partem aliquam de iure suo remittens universis nobilibus subditis suis, ne de gravamine queri possint, hanc praerogativam concedit, ut pecora domi nata, superflua et ad usum domesticum non necessaria libere et sine theloni solutione extra regnum venient educant. Verum ut negotiationes ac<sup>37)</sup> revenditiones botum aliarumque mercium nobilitati liberae<sup>38)</sup> et theloni solutae esse deberent, id vero inconveniens esse videtur, quia in talibus negotiationibus et mercaturis publica utilitas non comprehenditur, sed privatarum paucarum personarum lucra quaeruntur. Non enim omnis nobilitas regni huius negotiationes exercet. Quomobrem rex et dominus noster postulat a vobis, ne hoc vectigali, quod in omnibus regnis et dominiis regium est et principum proprium ac peculiare, maiestatem suam spoliata velitis<sup>a</sup>.”

„De abolendis libris cancellariae regiae, qui matricae<sup>39)</sup> nomine ap-

31) K. O. regiae. 32) K. O. ei. 33) K. O. posset.

34) K. O. ac literis — „sibi donato“ niema. 35) K. O. sibi caveri. 36) K. O. a. 37) K. O. et. 38) K. O. niema. 39) K. O. metricae.



M. dziad, ociec, bracia swiety pamieci tey metryki uzywali, w ktorey nie tilko z wlasnych person rzeczy sa pisane, ale tez y rzeczy ku rzeczypospolly potrzebne. Abowiem pruskie tam sa rzeczy y mazowieckie i insze pospolite pisma potrzebne, ktoreby musiały zaginać, by metrika skazona byc miala z wielką szkodą rzeczypospolly y niektórych person wlasnych. A przeto się zda J. k. M., aby to było opuszczone, aby się w tey rzeczy nie nie dzialo, coby było z iednych szkodą a z drugich pozytkiem, ale ysz ta rzecz była jednostainie wzyteczna\*.

„Bać się tey tego nikomy nie trzeba, yszby dowod z metryki na krolestwo miał bywać, abowiem są insze dowody y znamiona, ktorými krolestwa dochodzić J. k. M. może, iako listy, prawa, wyprawa wojenna, dany y brzemiona insze, ktorými znak na dowod krolestwa okazany być może. A przeto się zda Je<sup>o</sup> k. M. za potrzebnie, aby to było wazono, zeby skazenie metryki nikomy nie szkodziło, abo było wszystkim wzyteczne; a dla tego Je<sup>o</sup> K. M. przestawa na tym, zeby nikomu właśnie ta metrika nie szkodziła, ale wždy iszby tak wznanie okolo imienia bywalo, iako w statucie jest opisano a wszakże y o tym Je<sup>o</sup> k. M. na przyszłym seimie z Radą Panow y poslow poradzić się będzie raczył, ma li być metrika we wszystkim abo w niczym skazona abo tez ma li być we wszystkim abo w niwczym dzierzana, bo co się ze wszystkich zezwolenia stanie, na tho Je<sup>o</sup> k. M. zezwolić będzie raczył\*.

pellantur, regia maiestas ita vobis<sup>44)</sup> respondet, quod praedecessores suae maiestatis, avus, pater et fratres bonae memoriae utebantur semper necessario his libris, in quibus scriptae sunt res non solum privatarum personarum, verum etiam magni momenti negotia ad rempublicam maxime pertinentia, sicuti sunt transactiones de bello, pace<sup>41)</sup>, infeudatione terrarum Prussiae<sup>42)</sup>, Masoviae aliarumque terrarum etc. quae omnia ebolentur atque annihilarentur, si hi libri metricae abrogarentur. Qua ex re incomparabile foret damnum tum republicae tum etiam multis privatum hominibus. Itaque maiestas sua censet, ut ea res, quae paucis quibusdam videtur esse utilis, reliquis vero omnibus et universo regno est damnosa, praetermittatur\*.

„Metuere sibi tamen nemo<sup>43)</sup> debet, ut super proprietate bonorum regionum probationes et testimonia peti ex metrica deberent. Quum sint alia testimonia et documenta, quibus maiestas sua bona aliqua sua esse<sup>44)</sup> oppignorata, esse mensae suae regiae ac ad se spectare probare possit, sicuti sunt privilegia, literae, bellica<sup>45)</sup> expeditio, tributa ac alia onera, per quae tam de proprietate quam de oppignoratione bonorum regionum plane constare possit. Quare censet maiestas sua, ut hi libri metricae ita, uti in se sunt, in sua firmitate ac tenore salvi ac integri permaneant. Hec tamen maiestas regia vobis pollicetur: quod hi ipsi libri, quo ad ipsas probationes neque unicipiam seorsum neque publice omnibus in universum obesse debebunt neque poterunt. Sed probatio talis de bonis regis, si quando usus venerit<sup>46)</sup>, fiet iuxta statutum et morem in regno iam diu usitatum. Verum haec si<sup>47)</sup> vobis adhuc non satisfaciunt, maiestas regia in proximo generali regni conventu una cum toto senatu suo et cum nunciis a communitate nobilium ex omnibus terris

<sup>44)</sup> K. O. nobis. <sup>41)</sup> K. O. et pace. <sup>42)</sup> K. O. Russiae. <sup>43)</sup> K. O. nemo sibi. <sup>44)</sup> K. O. oppignorata esse. <sup>45)</sup> K. O. bella. <sup>46)</sup> K. O. fuerit. <sup>47)</sup> K. O. si haec.

mittendis consultabit, an haec metrica observari an vero tolli et abrogari debeat. Et quicquid ea de re communi consensu et deliberatione constituetur, id ratum est maiestas sua habitura\*.

„O confirmacją granic Je<sup>o</sup> k. M. przyzwalać raczy, chocia przed tym potrzeba niebywała, aby icy używał, ktoby chciał a szkody to nikomu nie niosło, ktoby icy niemiał\*.

„De confirmatione earum literarum, quae a commissariis ad regendos fines bonorum designatis super limitibus accipiuntur, assentitur regia maiestas et libero id uniuscuiusque vestrum arbitrio permittit, ut quisque eadem literas commissariales in cancellaria regia confirmari sibi petat vel non petat. Quae quidem confirmatio licet necessaria antea et non inutilis fuerat, tamen si quis ea uti in posterum voluerit, nemini denegabitur. Sin autem noluerit, ea nullum detrimentum ei, qui uti illa nollet, afferre debebit\*.

„Te są rzeczy, co od nas v krola Je<sup>o</sup> Msci przez nas vproszone\*.

„O insze krzywdy, ktoreby się kto miec mienil, te Je<sup>o</sup> k. M. na wznanie seimu pierwszego odkladać raczy a zwlaszcza pana wojewody podolskiego Odrowascha. Co tez iusz pan Odrowas od J. K. M. wdzięcznie przyjął.

„Haec sunt, quae nos a maiestate regia pro vobis impetravimus\*.

„Iniurias vero, si quibus affecti sunt aliqui ex ordine vestro equestri vel a maiestate regia vel ab eius capitaneis et reliquis regis subditis, omnes maiestas sua ad iudicium et cognitionem conventus generalis proxime futuri reicit, nominatim vero causam domini Odrowas palatini Podoliae, de quo est idem dominus<sup>48)</sup> Odrowas contentus\*.

„Zadaliscie tez, aby wam było oznaimiono, dla czegozmy się tu zialali, ktorego pytania potrzeba nie jest, abowiem iusz ode dwu liat W. M. wiecie, iako jest spustoszona ziemia pograniczna przez nieprzyaciela Jego k. Mielosci, iako bracia y przyaciele naszy są zngedzeni y zniszczeni, dla ktory przyczyny a opatrzenia braciey na naszy y szkody rzeczyposp. seim przeszły c) w Krakowie był zlozon, na ktorým to przotkiem radzono było, iakoby się J. K. M. nad nieprzyacielem krzywdy tey pomścił.

„Postulastis postremo, ut vobis dicatur a maiestate regia, quam ob causam et ad quod bellum evocati huc sitis. Quae quaestio minime est necessaria, quum nobis omnibus satis constet, ut pars regni opulentissima sit per Valachum hostem nostrum depopulata igneque, ferro et omni crudelitatis genere vastata, ut fratres, amici ac<sup>49)</sup> socii nostri omnibus facultatibus, omnibus fortunis despoliati, ut hoc omni tempore hi, qui manus hostiles evaserunt, vagentur, ut nullis certis sedibus consistant, ut cum uxoribus, liberis huc et illuc errabundi, mendicis vivant, stipem alienam miserime efflagitantes: reliqui vero, quos

c) K. O. przyszly.

<sup>48)</sup> K. O. niema.



vis hostilis oppressit, in perpetuum servitute infidelibus venundantur in sectam Machometanam degeneraturi. Haec, inquam, est causa, propter quam ille praeteritus conventus Cracoviensis erat institutus, ut ex publico consilio hostem ulcisceremur <sup>450)</sup>».

„A przeto W. M. prosiemy, abyście W. M. wspomnieli na czesć y na sławę, którą nam przotkowie naszymy zostawili a wvazali to domniemanie, zezmy bracią swoią do tych miast w ucisku a krzywdzie v nieprzyaciela byc zaniechali, i zebyzmy tez to opatrzili pomstą iaką nad nieprzyacięciem, aby się na nas inszy przykładem tym nietargali“.

„Też to macie W. M. przed się brac, iako iest cieszkie to leżenie dlugie nasze braciey naszymy y v bogim ludziom, ktorych domy są wyniszczone barzi niz od nieprzyaciela, który swą bracią, naszą szkodę y ciężkosć swoię nie tak by z zalem przymowali, byzmy tilko gardla y zywot ych bezpieczenstwem opatrzyc mogli. Co byc nie moze inacy, iedno abyzmy się nad nieprzyacięciem K. J. M. y kononnym pomścieli krzywdy“.

„A przeto W. M. starszy raczcie okolo tego bacznoscią swą poradzić a mlodszy raczcie na radzie starszych

„Haec eadem est nunc causa huius belli et evocationis vestrae. Quae de re multa disserere nihil necesse est, quum omnia haec sint vobis notissima. Quare rogamus vos atque oramus, ut memores honoris, nominis ac famae a maioribus nostris nobis relictae, abstergamus hanc vecordiae nostrae maculam, per quam fratres, amicos ac socios nostros passi sumus tam diu oppressos iacere. Ulciscamur improbum hostem, ad quod id nos vel maxime accendere debet, ne ob negligentiam ignaviamque nostram reliquae gentes, quae iam diu male nobis cogitant, animatae hostis inulti exemplo, infestis nos armis urgere audeant“.

„Hoc etiam secum cogitatis, quam acerba est, quam gravis haec tam diuturna commoratio <sup>51)</sup> hic nostra iis amicis et sociis nostris, in quorum agris et possessionibus castra metati hic sumus, quorum domos, villas, possessiones, praedia, facultates omnes usque <sup>52)</sup> adeo absumpsimus, ut longe acerbioribus sint a nobis amicis <sup>53)</sup> quam ab hoste damnis ac malis macati. Quae tamen mala sua non tam acerbo ferrent animo, si modo vitas ipsorum, uxores, liberos, fortunas securitate <sup>54)</sup> et protectione aliqua provideremus. Quod ipsum tamen aliter esse non potest, nisi ut meritis poenas de hoste sumamus.“

„Quare vos seniores viri, qui prudentes semper habiti estis, in re praesenti graviter consulite: vos vero iu-

<sup>45)</sup> K. O. et. <sup>460)</sup> K. O. ulciscemur. <sup>51)</sup> K. O. commotio. <sup>52)</sup> K. O. usquam. <sup>53)</sup> K. O. amicis et sociis nostris, in quorum agris et possessionibus detenti longe maioribus. <sup>54)</sup> K. O. securitate et fortitudine et protectione.

przetawac, abyzmy tak mogli y w domowych rzeczach y przeciwko nieprzyacielowi R. P. opatrzyc i postanowic, iakoby to naprzod Panv Bogu wdzieczno belo a nam wszystkim vztoczno, a yszbyzmy rzeczyposp. niezgodą naszą czego nie vpuscili, siawy swej y przotkow swoich v postronnych ludzi nienaruszeli, placzu tez braci naszymy y v bogich ludzi na pomstę sobie nieprzyieli <sup>4)</sup>“.

venes senibus vestris obtemperate, ut omnia tam ea, quae foris nobis cum hoste sunt, quam ea etiam, quae ad rempublicam his turbis domesticis explicandam sunt necessaria, ita constituere possimus, ut id deo imprimis immortalis gratum, sanctissimis regni huius patronis acceptum, nobis vero ac universo regno utile atque honestum esse potest. Deinde ne ploratus fratrum, sociorum ac miserorum colonorum ad vindictam nobis paremus; postremo ne odiis nostris mutuis turbis que ciendis indulgentes aliquid reipublicae nostrae amittamus; ne laudem maiorum nostrorum imminuamus <sup>56)</sup>; ne gentis nostrae famam per multa regna late diffusam, ne regni honorem ignominia aliqua contaminemus <sup>57)</sup>; ne rei militaris gloriam crebris victoriis comparatam amittamus; ne nomini nostro Polono, ne nobis ipsis, ne posteris nostris turpitudinis ac infamiae notam indelebilem et <sup>58)</sup> dedecus aeternum inuramus.“

Quamvis autem Cracoviensis castellanus tali <sup>51)</sup> orationis lenitate asperitatem pridiani responsi regii mitigare et placiores nobilitatis animos reddere laboraret, tamen quum vectigalia rex possideret, metricam non abrogaret, adempta in praesentia non restitueret, regina ademptas <sup>460)</sup> multorum fortunas perniciosissimo et inusitato iure teneret, graviter eam rem nobilitas tulit. Et quum angustiae templi Franciscani capere totam nobilitatem non possent, ita ut commode de republica deliberaretur, omnes in campo apud divum Georgium de republica agi voluerunt, ut ita liberius et commodius omnes sentire et loqui de republica possent. Quam ob rem ad tempus praescriptum locum conventus constituunt, in quo soli sine senatu, quid facto opus sit, in medium conferret.

Die itaque penultima mensis Augusti in campum conveniunt: loca illa, quae circa sunt, maximo hominum concursu complentur. Unde quum tanta multitudo adesset, ut commode res tractari non possit, tota republica in provincias <sup>61)</sup> divisa, electi <sup>62)</sup> sunt ex singulis provinciis <sup>63)</sup> viri consilio et auctoritate praestantes, qui in aede *divi* <sup>64)</sup> Georgii, exclusa multitudine, seorsum in illo secessu de republica deliberarent, et ad singulas provincias, quidquid decrevisset, referrent, ut illorum decreta sic demum recta essent, si auctor populus fieret.

d) Praecedens oratio ex lingua Polona in Latinam versa per Stanislaum Gorski canonicum Cracoviensem dodaje K. O.

<sup>56)</sup> K. O. „ne laudem — imminuamus“ niema. <sup>57)</sup> K. O. contaminaremus. <sup>58)</sup> K. O. ac. <sup>59)</sup> K. O. talis. <sup>460)</sup> K. O. redemptas. <sup>61)</sup> K. O. palatinatus. <sup>62)</sup> K. O. lecti. <sup>63)</sup> K. O. palatinatus. <sup>64)</sup> K. S. i K. O. nie majj.



Res biduo toto summa contentione acta est: variae sententiae, variae defendendae rei publicae rationes inveniebantur. Quo tempore illa praeclara et propria Polonorum laus claruit maxime<sup>63)</sup>: nullas ita magnas iniurias, nullum tam altum esse dolorem, qui huius sanctissimae gentis a suo principe alienare posset animos. Nam qua moderatione animi et qua fide in publico maerore vel communi omnium gemitu fuerint, facile ostendit illorum plebiscitum, quod ultima die mensis Augusti ex campo recta in arcem inferiorem profecti regi obtulerunt. Quod ego<sup>64)</sup> ideo Latine non verti, ut germana oratio et virtus huius fidelissimae<sup>65)</sup> gentis ex vernacula lingua cognosci melius et intelligi possit. Sed iam hoc plebiscitum audiamus:

## Plebiscitum in castris ad Leopolim factum.

K. O.

„Najasnieszy Msciwy Krolu a). Okolo tych artykulow, o ktorezmy się niezgodzieli z pani Ich Mściami tak na seimie iako y tu, o ktorezmy na seimie y tu V. K. Msci iako to Pana naszego Msciwego pokorniemy prozbami prosieli, mielizmy dosyc juz thadinkow b) y deklaracy z pani Ich Mściami; nic inszego te thadinki b) a deklaracie nam przynoszą jedno szkodę i obciążliwosci wietsze przymnazają.

„Na ten artykuł okolo czła nowego nad prawa a wolności nasze my iako poddani W. K. M., tudzież abyżmy tez mogli mieć rychłą executiā prawom a wolnościom naszym y przywilejom c) naszym, s ktorych się wykroczielo tho czło, pozwolielizmy beli W. K. M. do żywota. Tu więc slyszemy odpowiedzi Ich Msci panow radnych V. K. M. a zwłaszcza od Je<sup>6)</sup> Msci pana krakowskiego, ysz W. K. Msci nie raczy na tym przestać, ale tho czło raczy W. K. M. mieć przeciw

a) K. S. Najasnieszchi Milostivi Krolv. b) Druk: stánowiąnia. c) Tjak ma druk. K. O. przyziaciomom.

<sup>63)</sup> K. O. maxima. <sup>64)</sup> K. O. ego Orzechowski. <sup>65)</sup> K. O. fidissimae. <sup>67)</sup> K. O. ipsum ordine. <sup>68)</sup> K. O. maiestatis.

## Plebiscitum Latine versum.

K. S.

„Serenissime rex, domine clementissime. Circa res et postulata ordinis nostri militaris, de quibus inter ordinem ipsum<sup>67)</sup> nostrum militem et ordinem senatorium et hic in castris et nuper in generalibus comitiis Cracoviae habitis convenire non potuit, et quae nos a maiestate vestra tam in iisdem praeteritis comitiis quam etiam hic in castris supplices petimus, habuimus non parvas contentiones, disceptationes et declarationes cum ordine senatorio; quae tamen disceptationes, legumque et statutorum communium interpretationes, quae per senatorium ordinem perverse fiunt, nihil aliud nobis afferunt, quam damna et detrimenta, quae ingenti dolore animos nostros exulcerant.

„Et primum omnium, quod attinet proventum ac solutionem novi theloniei, quod contra libertates iuraque publica regni exigitur, nos tamquam obsequentes subditi concesseramus id ipsum novum theloneum, dumtaxat ad vitam maiestati<sup>68)</sup> vestrae serenissimae, idque ob eam causam maxime, ut libertas publica iuraque omnia, statuta et leges, a quibus longe iam discessum erat, ad suum statum et executionem a maiestate vestra iam tandem reponerentur. Verum ex re-

prawom a wolnościom naszym vstawionym. Abowiem bes nas a bes poslow naszych przez V. K. M. i przez rady vstawione iest, co się vkazuje folio... ysz tam stoi o tym czlie nowym, isz jedno tilko przez V. K. M. a przez Rady vstawione a nie przez nas a bes woli naszy y poslow naszych nic nowego nie moze byc na nas vstanowione. Tego dopieramy statumem krola Alexandra swiętey pamieci folio 115. A gdysz to iest przez V. M. K. a przez rady tilko a bez nas y poslow naszych vstawiono a myzmy na tho nie zezwolieli, nie powinizmy go tez dac a niema byc z nas ani z poddanych naszych brano. A kto ie vstavil, vstavil ie na swe poddane a nie na nas ani nasze poddane. Jako się vkazalo z statutu tego, ysz tilko przez V. K. M. a rady V. K. M. tezy nie miano być brano jedno od poddanych W. K. M. y od rady V. K. M., iakosz iez d) tu na tym seimie blisko przemielnym stalo się iest, ysz V. K. M. y z radami raczeli vstavic y vchwalic na poddane swe, ktore tez tilko poddani V. K. M. a poddani Ich Rad Msci daią a nie naszy. A tak tego czła nowego ani my ani poddani naszy winnizmy dawac wiecej jedno według prawa a wolności naszych y przywilejom. A ten statut nowy de transgressoribus novi theloniei srogi a ostry, ktory iest przez V. K. M. a przez pany Ich M. vstavion bez nas y poslow naszych, aby był skazon, w ktory statut my sami siebie ani swych poddanych nie chcemy vdac iako w ten, ktory na nas bez nas vstavion iest.

d) K. O. bez.

<sup>69)</sup> K. O. maiestatem vestram. <sup>470)</sup> K. O. appareat. <sup>71)</sup> K. O. constitutum. <sup>72)</sup> K. O. „vestrae r. m. subditis“ nie ma.

ponso nobis per magnificum dominum Joannem a Tarnow comitem, castellanum Cracoviensem dato intelleximus, quod maiestas vestra usui ipsius theloniei ad vitam suam sibi concessa non contenta, nititur illud sibi mensaeque ac proprietati suae regiae in perpetuum adiungere et appropriare. Quae res est mere adversus libertates communes ordinis militaris. Nam haec theloniei institutio facta est per solam tantummodo maiestatem vestram et per eius consiliarios sine nostra nostrorumque legatorum scientia, consensu et voluntate. Quod ita esse, apparere et probari potest statuto... folio... Quum tamen nullae novae constitutiones, nulla onera inivitis ac nescientibus nobis regno imponi debeant, quemadmodum id lege et statuto Alexandri regis cautum est folio 115. Itaque quum haec theloniei institutio per solam vestram maiestatem<sup>69)</sup> eiusque consiliarios absentibus, nescientibus, non consentientibus nobis nostrisque nunciis facta sit, nos non tenemur eius theloniei institutione neque ad eius solutionem obligamur et idcirco neque a nobis neque a subditis nostris exigi debet. Quisquis illud instituit, instituit illud in se ipsum suosque subditos, non autem in nos nostrosque subditos, quemadmodum id ex tenore et verbis eiusdem statuti clare apparet<sup>470)</sup>. Quare quum theloneum hoc sit per vestram maiestatem et eius consilium institutum<sup>71)</sup>, non debet ab ullo alio exigi, nisi a solis subditis vestrae regiae maiestatis ac etiam a subditis<sup>72)</sup> consiliariorum. Quemadmodum in conventu Cracoviensi nuper habito, simili exemplo maiestas vestra cum consiliariis suis contributionem ducillorum in suos regios et in suorum consiliariorum subditos instituit, quam contributionem soli tantummodo subditi vestrae maiestatis et consiliariorum solvunt et



contribuunt. Relinquitur ergo, quod neque militaris noster ordo neque subditi nostri ad ullam thelonci solutionem arctamur, quam quae in statuto regni est descripta. Quamobrem acerbum hoc novum statutum de transgressoribus novi thelonci per solam vestram maiestatem et <sup>73)</sup> eius consiliarios sine nobis et nostris nunciis editum tolli et abrogari petimus. Cui statuto nos ordinemque nostrum equestrem et subditos nostros subiicere nolumus, utpote quod absentibus et non consentientibus nobis in gravamen et in derogationem communis libertatis nostrae est sancitum <sup>74)</sup>.

„Item co się dotycze metryki, iakozmy V. K. M. prosieli Pana naszego Miłościwego, aby autentice nie bęła, iako y pierwey, ani ona zaden dowod bęł czynion strony V. K. M. na dobra nasze, ani listy ku szkodzie czyiey nie bęły wydawane. Co nam V. K. M. przes pana poznańskiego iusz to obiecać raczył, ysz tak, iakozmy żądali, metrykę tę V. K. M. „non autenticam iuz zostawił, zacozmy V. K. M. dziękowali. Tu zasie odpowiedzi nam dane, wyrozumielizmy, isz ta rzecz o metrykę do seimu V. K. M. oddalić raczył. Co się nam zda rzecz bęć obciężliwa powolnym poddanym V. K. M. Zeby tu ta rzecz konca wziąć nie miała, a moze ieszcze wziąć, iakoz iusz bęła wzięła pierwey słowem a Mściwym wyrokiem V. K. M. Abowiem gdzieby ta metryka autentica miała bęć, belaby ku obciężliwości praw y przywilejów naszych y wolności naszych; nie prosimy, aby ją V. K. M. raczył skazać, gdyz iest V. K. M. potrzebna ku rzeczom pruskiem y mazowieckiem y ku summom krolewskim, ale yszby iey V. K. M. vzywać nie raczył, tak iako ociec y bracia y sam V. K. M. przed tym raczyli. Abowiem listy jednym wydawali, a drugim nic, iako się między nami ozwało ich kilka.

<sup>73)</sup> K. O. per eius. <sup>74)</sup> K. S. sanctitum. <sup>75)</sup> K. O. metricae. <sup>76)</sup> K. O. ante. <sup>77)</sup> K. O. maiestatis vestrae. <sup>78)</sup> K. O. regia bona esse. <sup>79)</sup> K. O. metricae. <sup>480)</sup> K. O. conficeretur. <sup>81)</sup> K. O. „per magnificum — in“ nie ma. <sup>82)</sup> K. O. metrica. <sup>83)</sup> K. O. longe nobis.

authentica esse deberet, fieret id in derogationem et detrimentum iurium ac libertatum nostrarum communium.

Non iam id contendimus, ut libri metricae, qui sunt ad res Pruthenicas, Masoviticis, ad contractus, ad transactiones publicas, ad summas in oppignoratis bonis regii inscriptas utiles ac necessarii, ut abrogarentur. Hoc solum petimus, ut maiestas vestra hac metrica ita uti velit, quemadmodum avus, pater et fratres vestrae maiestatis, reges nostri usi sunt, et quemadmodum sola etiam vestra maiestas toto hoc imperii sui tempore, sine cuiusquam iniuria usa est. Non sine causa id petimus: nam literae et privilegia ex libris metricae aliis quidem conceduntur, aliis vero denegantur, quemadmodum id perisrque nostri ordinis hominibus accidit, quorum magna est de eo querela.

„Item co się dotycze dignitates et officia regni prosielizmy, aby bęły rozdawane wedlie praw a wolności naszych na walnym seimie a co by kto nad prawo y przywileje trzymał, aby spuscił. Na ten artikul panom Ich Mści Radom, braci naszey starszy, nad prawa y przywileje nasze pozwolielizmy beli Ich Mści dostoinosci, wrzędow, ktore przeciw prawom dzierzy, trzymać do zywotha Ich Mści albo do podwyszenia wyszego. Tosmy beli vczynieli, iezliże prawa a wolności nasze w tym, w czym się przeciwko nim wykrocilo a vblizelo, executią wzięli, kto na ten czas, aby Ich M. panowie tym chętniey y chciwiey przyczyniali ku V. K. M. o exequutią praw naszych y swoich. Tu więc nieznamy ani baczemy przyczyny Ich Mści a to w tym, ysz prawa nasze executiey przeciw się nie mają. A przeto, gdy się niestala executia w innych rzeczach, iako prawa a przywileje nasze obmawiaią, tedy tez y tey nie odstępujemy.

„Postulavimus etiam a maiestate vestra serenissima, ut dignitates et officia regni conferrentur iuxta publicas regni constitutiones in conventibus regni generalibus, utque omnes dignitarii cuiuscumque ordinis ac status officia publica, si qui plura simul adversus iura communia tenerent, deponerent ac ut unusquisque officio uno contentus esset <sup>81)</sup>. Nihilominus tamen nos relicta hac petitione nostra contenti fuimus, ut iidem dignitarii hisce suis honoribus, donec aut viverent aut maiores alios cepissent honores, fruerentur. Quod eo consilio, feceramus, ut iidem dignitarii nostra hac erga se humanitate et propensione devincti maiore cura maioreque studio ac diligentia agerent cum maiestate vestra et nobis ab illa impetrarent legum iuriumque communium certam et celerem executionem. Sed nihil illos, quod debebant quodque ab eis expectabamus, egisse videmus, quum libertates et iura nostra non sunt ad suum pristinum statum restituta. Quam ob rem quum iura ipsa in reliquis suis partibus executionem non habent, nos etiam ab ea lege, quae pluralitatem

<sup>81)</sup> K. S. ut uno quisque officio contenti essent.



„Co się dotyczy, ysz przeciwko tem przywilejowi Władysława Jagieła etc. de ducali genere descendenti castra, civitates ad tenendum pro tempore vel in aevum conferemus. Krolowa Jey M. raczy wykupowac dobra V. K. M., zamki, miasta etc. a trzymać by miała Jey Mōsc, aczkolwiek nie na wieki, ale do zywota, iakozmy słyszeli z odpowiedzi a wszakże własnie to przeciw tem przywilejowi a wolności, yszby to Jey M. miała dzierzac do zywota, abowiem nie bez przyczyny wielkie w tym articule przez przotki nasze v przotkow W. K. M. iest wyszfuzono.

dignitatum in una persona prohibet, non discedimus.

„Fex Wladislaus Jagelo <sup>85)</sup>, avus paternus maiestatis vestrae universo id regno petente, publico privilegio sanxerat, se ipsum et omnes successores suos, reges nostros obligans, quod ducibus aliisque personis ex illustri ducum genere descendantibus, bona mensae regiae non debeant concedi in usum et possessionem neque ad vitam eorum neque in perpetuum. Adversus hoc privilegium reginalis maiestas domina nostra facit, quae bona, castra, arces, civitates mensae vestrae regiae maiestatis redimit; quae quidem bona licet non in perpetuum tenere deberet, sed dumtaxat, ut dicitur, ad tempus vitae illius maiestatis; nihilominus tamen ea ipsa possessio ususque bonorum regiorum in vita eius reginalis maiestatis est mere adversus vim legis et statutorum regni communium. Nam non sine certa causa mentio non solum de perpetuo, sed etiam de temporaneo usu bonorum regiorum per ducales personas facta est in eo privilegio, quod ob multos respectus his clausulis et cautelis provisum est et firmatum.

Prospiciebant enim longe in futurum sapientissimi filii maiores nostri (quibus publica res virtute eorum, armis, victoriis, triumphis, sanguine aucta, etiam post fata cara fuit) quantae turbae, quantae difficultates, quam ingentia mala regno hinc <sup>86)</sup> evenire possent, si ducalis sanguinis personae bona aliqua et possessiones in hoc regno haberent. Quae quidem ducales personae, uti sunt, magnae auctoritatis et illustribus affinitatibus, amicis, clientelis, divitiis, opibus circumfusae et ad audendum, quod animo illorum collibuerit, prociectae possent in casu motuque aliquo regni res ac rationes regni huius graviter perturbare, gravibus incommodis ac hostilitate involvere. Idcirco iidem maiores nostri suis ipsorum malis docti perniciosam

A snać wielcy ludzie, panskie osoby y książęta musieli się byli

<sup>85)</sup> K. J. Jagiello. <sup>86)</sup> K. O. huic.

sprykrzyć przotkom naszym barzo w sasiecztwie, iakoz z Jey K. M. barzo przykre a trudne sasiecztwo iest vbo-giemu ziemianinowi. A trudno swy krzywdy wszelaki w sasiecztwie albo granic vbozi ziemianin doisc ma a dowiesc, jako na innym sasiedzie sobie rownym albo staroscie osiadlym. A snać drugi krzywdą wielką swą z wielkim zalem a obciężliwoscia zaniechac musi, ieden dla boiazni, drugi dla niedostatku, trzeci dla wstydy albo ysz sie zyskać nie nadzieiwa, opuscic musi.

semper fuisse tum sibi ipsis, tum etiam universo regno principum pluralitatem, quod discordiis mutuis et dominandi cupiditate miscerent omnia, conati sunt ducibus deo ita volente extinctis, qui tum et multi erant et regni huius corpus in multas partes distraxerant, bona eorum ducum morte relicta rursus ad unum corpus reducere ac ad unum principem deferre, cuius solius iustae et aequabili dominationi parere pulchrum ac <sup>87)</sup> perutile ducebant, quum ob alia multa, tum vero ob id praecipue, ut regnum hoc atrocibus principum bellis fatigatum tandem respiraret otioque et <sup>88)</sup> quiete domestica perfrueretur; tum etiam, ne regnicolae amplius paterentur has iniurias, quas ab vicinis illis ducibus longo seculo sustinebant, quorum vicinitas et suspecta et formidolosa et iniuriarum plena erat. Quemadmodum etiam et hodie vicinitas reginalis maiestatis est valde gravis et perdifficilis pauperibus hominibus, qui ob egestatem ac inopiam facile sunt iniuriae <sup>89)</sup> ac violationi obnoxii, quorum alii non audent prae timore, alii nesciunt ob iurium ignorantiam, alii ob egestatem non sufficiunt, alii pudore, pars etiam loci longinquitate prohibiti, non possunt pro iniuriis sibi illatis aliquid contra maiestatem reginalem agere. Reliqui vero, dum non sperant, iustitiam suam contra regiam potentiam praevalere posse, coguntur graves iniurias suas ingenti cum dolore et cordis <sup>490)</sup> amaritudine silentio praetermittere ac perpeti potius quam ad acerbiore iniurias iterum sibi ipsis inferendas maiestatem illius reginalem contra se provocare.

A tak pokornymi prozbami prosiliśmy tak, iakozmy y pierwy prosieli, aby Jey M. imięnia zadnego nie raczyła wykupowac a coby raczela wykupic, aby belo spuszczone ku ręce V. K. M. a V. K. M. ono dzierzec raczcie y starostę swego osiadłego iako indzie miec V. K. M. raczy, albowiem tez za zywota Jey M. mogly by się wielkie

„Quam ob rem, serenissime rex et domine clementissime, supplices oramus, sicuti iam saepius precati sumus vestram maiestatem, ne reginalis maiestas bona mensae maiestatis vestrae amplius redimat, redempta rursus vestrae maiestati reddat; quae bona sola maiestas vestra manucipiat et capitaneos possessionatos, de qui-

<sup>87)</sup> K. O. et. <sup>88)</sup> K. O. ac. <sup>89)</sup> K. O. inopiae. <sup>490)</sup> K. O. cordis et.



trudności dźać a szkody koronie, czego się każdy snadnie domyslic moze per articulationem alienae personae.

bus si injurii cuius fuerint, expedita fiat iustitia, in eisdem bonis suis regis instituat. Nam si regalis maiestas tenere deberet regia bona, etiam si id ad vitam eius duntaxat fieret, tamen et id fieret cum detrimento reipublicae. Publica enim defensio magna ex parte diminueretur, quandoquidem regalis eius maiestas ex iisdem bonis suis regis redemptis bellicam expeditionem non obiret, sicuti hoc tempore fecit, quae nullum equitem, nullum peditem ad praesentem expeditionem misit. Praeterea, quod est unum omnium maximum, posset ea res magnam<sup>91)</sup> difficultatem et perturbationem aliquam perniciosam regno afferre, sicuti est cessio ac resignatio sive iuris sive bonorum regionum personis aliquibus extraneis potentibus et alia id genus impedita. Quare satius est huic malo, dum licet, occurrere, quam quum factum fuerit, cum dolore et periculo illud propulsare.

„Najasnieszy Msciwy Kroliu! y iest innych wielkich articulow z przywileiow, ktore potrzebuja executyey, ktorezmy dawali na pismie na seimie y tu iusz dobrze nie maly czas iako nic innego nie czyniemy na seimie y tu iedno, ysz piszemy a mazemy a z powaga sobie declarujemy tak, iako naglupszy y mlodszy, by iedno mowic vmiat, nauczelby się tego, czego nam rozumiec niechca.

„Sunt praeterea bene multa in legibus nostris, adversus quae maiestas vestra regia<sup>92)</sup> est transgressa. Ea ut in statum suum restituantur, publica id utilitas requirit. De quibus ut maiestas vestra ignorantiam non praetendat, ea omnia tum in praeritis Cracoviensibus comitiis, quam hic etiam in castris ex libris communium statutorum descripta et collecta maiestati vestrae obtulimus. Et iam bene longum tempus praeteriit, ut et in comitiis illis Cracoviensibus et hic in castris non aliud agimus<sup>93)</sup> quam scriptis et contrariis iurium interpretationibus contententes, omne tempus consumimus culpa vestrae maiestatis et eius consiliariorum, qui preces et postulata nostra ex composito studio seque intelligere nolunt, quum tamen et stupidissimi quique homines et pueri loqui incipientes perdiscere iam et plane intelligere potuissent.

„Niechcemy się wdawac w e) odpowiedzi dalsze, aczby ieszcze na ka-

„Quamobrem nolumus diutius in his neniis versari nec contentiosas istas

e) K. O. ma „a“.

91) K. O. maximam. 92) K. O. nie ma. 93) K. O. egimus.

zdą rzecz słusna odpowiedz byc mogła iedno tilko, iako my wierni poddani V. K. M. pokornymi prozbami prosimy y zeby prawa, przywileje a wolności wszystkie pospolicie w całości nam zachowane a dzierzane byly. Albowiem wielkie krzywdy a gwałty się nam dźięcia przes to wykroczenie prawa przes starosty, celniki y inne vrzedniki V. K. M. y panow Rad V. K. M., ktorych krzywd wiele ich tu przed V. K. M. vkazujemy y prosimy, aby byly tezone a sprawiedliwosc stala a daliej, aby się nam to nie dźialo. A tak prosimy V. K. M., aby V. K. M. raczel nas od tych krzywd a vciskow bronie a nam tego niedopuszcic czynic nad prawa y wolności nasze, bo prawa nasze obmawiaja, że takowim f), ktory przy przeciwo prawą co dzierzą y czynią, niewinnizny posłuszęstwa.

„Co się dotycze ruszenia pospolitego, ktore V. K. M. raczył vczynic, my nie wiemy, przecz W. K. M. raczył vczynic, ale my iako prawi wierni poddani posłuszni vczynielizmy rozkazaniu V. K. M. dosyc iako panv naszemv Msciwemv, ktorego V. K. M. panem naszym Msciwymv wyznawamy być. Przetosz prosimy, aby V. K. M. raczył nam oznaimic y powiedziec, iezly V. K. M. masz nieprzyaciela w ziemi a raczyszi ciagnac, myzmy dawno gotowi y chcemy z V. K. M. ciagnac, wolności, praw y przywileiow niwczym nieodstepujac. Aczkolwiek nam V. K. M. oznaimic nie raczył, iezlyby V. K. M. na nieprzyaciela z granic ciagnac miał, iakosz to nam V. K. M. miał oznaimic a pieniądze nam dac w miesciech powietnych głownych, czego V. K. M. nie raczył uczynic a wszakosz my iako powolni s tego się wymawiac nie chcemy, raczy chcemy z V. K. Mscią ciagnac, iezly V. K. M. tu pieniądze raczy dac wedle przywileiow naszyc.

de violatis communibus iuribus nostris disceptationes miscere, quamquam singula consiliariorum contra nos commenta iusta possent responsione confutari. Verum his omissis, id contendimus atque eflagitamus a maiestate vestra, ut omnia iura, statuta, leges communes et libertates nostrae nobis restituantur. Nam haec violatio et transgressio legum ordinem nostrum militarem multis damnis, violentiis, iniuriis, incommodis gravissimis affectit, quae per capitaneos, per<sup>94)</sup> theloneatores et per alios praefectos ac officiales tam vestrae maiestatis regiae quam dominorum consiliariorum ordini nostro equestri sunt illata. Quas iniurias, gravamina, oppressionem vestrae maiestati denunciamus et simul oramus, ut iustitia nobis fiat et ne ulterius haec nobis in posterum fiat, contra iura ac libertates nostras, quibus ita cautum est, quod qui iura nostra nobis non servat, eidem nos obedientiam praestare non tenemur.

„Quod ad bellicam expeditionem attinet, quamvis non videamus, contra quem hostem ea sit hoc tempore per vestram maiestatem facta, tamen nos sicut obedientes subditi parvum edicto vestrae maiestatis et armis militibus instructi copias huc nostras omnes contraximus: attamen exquirimus a maiestate vestra, num hostem terras regni vastantem intra fines ipsius regni sui habeat? Hunc si maiestas vestra vult ulcisci et contra illum cum exercitu sua regia persona ire cupit, nos etiam una cum vestra maiestate proficisci parati sumus; a praerogativa tamen et praescripto legis communis de protectione bellica editae non recedendo. Ad haec licet maiestas vestra in suis edictis, quibus huc exciti sumus, nobis non declaraverit, num contra hostem suum extra fines regni sui ire decreverit; licet etiam in primariis palatinatum suorum civitatibus, prius quam domo exissemus, stipendium nobis iuxta legis praescriptum non erogaverit, tamen nos uti obsequentes sub-

f) K. O. — 94) takowi. K. O. nie ma.



„Przetho V. K. M. prosiemy swego Msciwego pana, aby iusz dali nas nie racyz dzierzyc g) a czynic to, co V. K. M. racyz czynic, abowiem niepowinnizmy lezeć podlug przywileiow naszymy za takimy vtratami naszymy y tych, na ktorych lezemy graciech. Prosiemy V. K. M., aby iusz tym rzezom rychli koniec vczynic racyz, abowiem my iusz dali zadnych ziazdow czynic nie będziemy y nie chcemy a przy prawiech y przywileiach naszymy stac chcemy w niczym ich nie odstępiac.

diti parati sumus una cum vestra maiestate adversus illius hostem extra fines regni proficisci, modo prius hic in finibus regni stipendium in lege bellica praescriptum maiestas vestra nobis numeret.

„Oramus itaque omnes maiestatem vestram, ut quod actura est contra hostem, agat celeriter, ut tempus bello gerendo aptum frustra hic desidentes per ignaviam et otium non absumamus, quum et iura publica non obligant nec astringunt nos ad non necessariam commorationem in castris, dum hostis bello urgeri non deberet. Sed nec lamenta et ploratus fratrum sociorumque nostrorum ferre diutius valeamus, quorum incredibilia damna ac iniuriae vehementer nos sollicitant, in quorum agris, pagis ac possessionibus longe lateque diffusa, infinita prope ac infrenis haec armigerorum nostrorum multitudo omnia illorum bona, omne pecus, omnem segetem, omnem fructum terrae adeo absumpsit, ut universi loci huius accolae miseranda fame sint interituri. Quocirca neque<sup>97)</sup> otiosam istam<sup>98)</sup> cunctationem neque tractatus inutiles ferre diutius possumus; iura tamen et libertatem nostram per maiores nostros viros fortissimos partam ac per manus nobis traditam et per nos defensam violari nobis et infringi non patiemur, quam ad ultimum usque spiritum constanter tuebimur.“

Hoc plebiscito regi dato, sane non videbatur, ut re prius in consilio non<sup>97)</sup> deliberata, publice nobilitati responderetur. Quocirca rem differri placuit, ut diligenter cognito plebiscito, quid respondendum sit, sciri possit. Itaque ad septimam diem Septembris res in senatu agitata est: ad extremum vocata multitudo et rege in gradibus, qua ad magnam illius arcis porticum scanditur, sedente, castellanus Cracoviensis nomine regio ita exorsus est:

#### Oratio castellani Cracoviensis, 9 Septembris die dominico.

„Neminem esse arbitror, qui sine causa rem<sup>98)</sup> saepius agitatam repeti „et iterari putet: quod non ob aliam causam sua maiestas facit, quam

g) K. O. dzierzyl.

<sup>97)</sup> K. O. nie ma. <sup>98)</sup> K. O. istam quoque. <sup>97)</sup> K. O. nie ma. <sup>98)</sup> K. S. + K. O. maj: regiam maiestatem rem.

„ut omnes suspiciones non bene administratae reipublicae fugiat. Quum „hoc unum sua maiestas studuit semper plurimum, ut in constituenda et „augenda reipublica eorum, qui ante se regnarunt, inferior esset nemini. „Multis enim tum<sup>99)</sup> bellicis tum domesticis laudibus ita cumulavit reipublicam, ut nulla in re neque domi neque foris, regalis sapientia et „defendendae reipublicae studium dignum tanto rege desideraretur. Quod „quum ex aliis multis, tum vel ex hoc maxime colligi potest, quod hunc „non morbus, non infirmitas retardare poterat, ut ullo tempore eius in „republica opera et cura desideraretur, sed in lectulo aegritudine deiectus „ius dicebat. Ita ut nullum tempus in reipublica esset, quo regium officium desiderari aut requiri possit. Hac mente quum semper in reipublicam fuisset ab initio, in eadem ad finem imperii sui permanere voluit, „ut animos subditorum suorum benevolentia et aequitate imperii sibi adiungeret. Quid enim aut regali celsitudini aut subditorum commodo „aptius esse potest, quam aequitate principis et subditorum observantia „utrimque conciliata benevolentia? In hac sententia maiestatem regiam „semper fuisse, quum omnia retroacta tempora tum hoc praesens testatur „maxime. Nam quum quaedam peteretis, sua maiestas non dimisit tempus, sed quantum et ratio temporis et legum auctoritas permittebat, „imprimis vobis satisfacere cupiebat, ita ut facile quisque intelligere posset, „suam maiestatem legibus gubernare reipublicam, legum se patronum „et defensorem profiteri. Quod ut liquido apud omnes constare posset, „sua maiestas per me, quae fuerint postulata vestra, quae deinde a sua „maiestate impetrata, breviter vobis et aperte referre iussit.“

1. „Primum postulatum vestrum fuit, ut rege Poloniae mortuo in ipso „interregno denunciatio universalis indiceretur more maiorum, ut omnes „et regem mortuum esse intelligant et quem in locum demortui sufficere „vellent, deliberarent; hoc quum et ad dignitatem reipublicae et ad publicum commodum pertineat, sua maiestas id approbare dignata est.“

2. „Praeterea insolitis exactionibus vos onerari in villis et oppidis „questi estis, et si alias responsum fuerit, privilegia, quibus id liceret, „cognosci oportere, tamen hac re sua maiestas tam diu vos liberat, quam „diu in comitiis proximis, quomodo id non liceat, non fuerit cognitum.“

3. „Illud etiam est postulatum, ne amplius moneta in provinciis „Prussiae cudi permittatur et ut ea, quae excusa est, quam proba sit, „examinaretur. Regia maiestas iam et cudi eam vetuit et eam, quae excusa est, probari iussit, ita<sup>100)</sup> ut inde facile, quae 1) proba aut improba „fuerit, sciri possit.“

4. „Quantum vero ad illud pertinet, ne cui nisi iure victo bona adimantur, id quum et iustitiae ratio et legum sanctio postulet, id ita sua „maiestas fieri promittit.“

5. „Illud vero, quod ad redimenda bona regia attinet, ita placet, ut „non nisi data et accepta pecunia bonorum fiat cessio, quam vulgus rymowanie appellat 2).“

6. „De citationibus, quas curiales appellant, ita rectum esse videtur, „ut in qua provincia rex fuerit, in ea legitime fiant, modo ab hac constitutione comitia fiant libera.“

7. „Quod a sua maiestate petistis, ut quae spirituales quaeve seculares „sint causae iudicariae, claris notis describantur, placet id maiestati suae, „verum tamen haec, quae et quales sint, egent iudicio et cognitione accuratior, quare hoc ad comitia proxima reiciendum est.“

<sup>99)</sup> K. S. nie ma. <sup>100)</sup> K. O. nie ma. 1) K. O. quam. 2) K. O. vocant.



8. „Petitis etiam, ne aliqua contrarietas in nostris sit legibus. Et si haec legum vis et natura sit, ut una non destruat alteram, tamen ne aliqua sit eiusmodi in iure communi suspicio, sua maiestas providebit.“

9. „De abbatibus, ut haec Polono nobili aut saltem Polono, si nobilis defuerit, conferantur, sua maiestas id<sup>3)</sup> et approbat et confirmat.“

10. „Scribae terrestres, ut secundum quod lex iubet, ipsi in iudiciis et actis publicis praesto sint, aequum est. Vicarios autem habeant viros bonos, nobiles et possessionatos, ita suae maiestati, ut petitis, placuit.“

11. „Saepe hoc in comitiis, saepe in senatu agitatum est, nunc<sup>4)</sup> etiam commotum, praelatos et reliquos sacerdotalis ordinis homines expeditionibus bellicis teneri. Haec res ne illorum iura et privilegia violet, considerandum est. Itaque hac de re nihil certi statui potest, nisi prius immunitates ecclesiasticae, quales fuerint, cognoscantur.“

12. „Praeterea iniquum vobis videtur, patrimonia ac bona prophana homines ecclesiasticos habere et bellum ex iis non obire. Quare regia maiestas hac in re, ita ut vultis, statuit, ut homines spirituales, quicumque patrimonia sua ac alias hereditates seculares possident, more hominum militarium expeditiones bellicas ex iisdem bonis obeant; si quis absens a bello fuerit, bona illa amittat<sup>5)</sup>“.

13. „Fraternitates et contubernia civitatum, quae cechi appellantur, in praesentia dimittere aequum est: quum de his, non cognitis privilegiis eorum, nihil statui potest.“

14. „Latitudo viarum publicarum, quantum spatii in latum habere ubique debeant, ut describatur, iam civitatibus et oppidis demandata est et in proximo conventu iterum demandabitur.“

15. „De homine nobili capto et comprehenso in oppido, si capitaneus civibus non assenserit<sup>6)</sup>, ut talis captivus in civili carcere detineatur, liber sit a civili carcere atque is ea poena mulctetur, quam regia maiestas decreverit. Nam quod petitis, ut posteaquam a regia maiestate cognitum fuerit, immerito captum esse, ut civis poenam temeritatis luan, in hac re considerandum vobis<sup>7)</sup> est, ne audacissimis hominibus quidvis patranda licentiam demus et ne hac ratione illos ad omne nefas armemus. Itaque deliberandum est, ne ebrii et intemperantes homines hac ratione audaciores fiant. Itaque in comitiis deliberandum est, ut ea res prosit omnibus, noceat nemini.“

16. „Quantum ad terras Prussiae ac ad ducatum Zatoriensem et Oszwiczimensem<sup>8)</sup> pertinet, ut hi quoque bellicas expeditiones nobiscum obeant, hac in re nihil sua maiestas statuere potest, nisi prius causas illorum cognoscat, qua sibi immunitatem vendicant.“

17. „Inhibitiones regiae maiestatis in iudiciis ne fiant; id ita placet, ut non dentur neque scribantur et si cui concessae fuerint, ut iudex his<sup>9)</sup> non teneatur.“

18. „De vulneribus nobilium et ignobilium, ne in oppidis iudicentur, sed in iure nostro Polonico, id ita placet.“

19. „Ut palatini officio suo fungantur, magistratus suos ita ut<sup>10)</sup> praescriptum est, administrent<sup>11)</sup>, regia maiestas hoc idem vult. Quod si noluerint, citentur, secundum quod statuto cautum est.“

20. „In conventu generali ne quid novi sine auctoritate senatus et nunciorum terrestrium constitui<sup>12)</sup> possit, suae maiestati placet.“

<sup>3)</sup> K. O. ita. <sup>4)</sup> K. O. nie ma. <sup>5)</sup> K. O. amittant. <sup>6)</sup> K. O. cum civibus non consenserit. <sup>7)</sup> K. O. vobis. <sup>8)</sup> K. O. Oszwiczimensem. <sup>9)</sup> K. O. his iudex. <sup>10)</sup> K. S. nie ma. <sup>11)</sup> K. S. administrentur. <sup>12)</sup> K. S. nie ma.

21. „De cancellario et vicecancellario deligendo in proximo conventu statuendum est“<sup>13)</sup>.

22. „Nam quod postulatis<sup>14)</sup>, ne plebei ad ecclesiasticos status ac dignitates admittantur, consentit regia maiestas.“

23. „Cives bona terrestria possidentes ita sua maiestas possidere vult, ut mortuis illis heredes bona illa nobilibus infra biennium vendant; quod si facere neglexerint, illa amittant.“

24. „De vectigalibus sive theloneo satis iam dictum est, qua ratione id maiestas sua possideat. Vos contenti esse debetis, ut pecora et armenta vestra domi vestrae nata et cura vestra vestroque domestico alimento educata aut etiam tributo, quod Powolowczisna<sup>15)</sup> vulgo vocant, sint<sup>16)</sup> vobis libera.“

25. „De magistratibus et officiis, ut petiistis, ita suae maiestati placet, ut in conventu generali conferantur. Verum tamen ut in ordine ecclesiasticorum recte id fiat, providendum est. Nam mortuo aliquo spirituali quatuor menses sua maiestas ad conferendum liberis habet, quibus exactis pontifex maximus in conferendi ius succedit. Quare prospiciendum est, ne ob moram et longinquitatem comitorum beneficia externis hominibus per summum pontificem conferantur.“

26. „Extraneos et peregrinos ita arces et oppida, quae possident, sua maiestas<sup>17)</sup> possidere permittit, ut deinceps illis ipsis mortuis nulli peregrino id liceat.“

27. „Judaei in oppidis nobilium degentes a palatinorum iurisdictione sint liberi et privilegio communi Judaeorum uti illis, si velint, sit liberum.“

28. „De terminis seu limitibus agrorum, quos vulgo granicies vocant, sit ita, ut vultis, confirmatioque tali modo fiat, ut sit in arbitrio uniuscuiusque uti illa<sup>18)</sup> vel non uti, quum velit.“

29. „De metrica illud suae maiestati placuit, ut nullius deinceps bonis hereditariis noceat, neque in bonis regalibus cognoscendis aliquam auctoritatem habeat: verum quum multi sint, qui illam abrogandam, multi qui retinendam cupiant, in hac animorum diversitate quid statuendum sit, videre difficile est. Itaque e republica esse videtur, ut id ad comitia reiciatur ibique de consensu omnium statuatur, quid illi tribuendum aut derogandum sit.“

30. „De bonis reginalis maiestatis contra statuta et privilegia nostra; ea a sua reginali<sup>19)</sup> maiestate possideri vobis non placere. Regia maiestas haec bona suam reginalem maiestatem<sup>20)</sup>, vita ipsius durante, possidere vult; qua defuncta bona haec ad rempublicam devolvi et regno restitui nemo dubitare debet. Nam si hoc suae maiestati reginali non licebit, utiliusne reipublicae fore putatis, si pro his pecuniis, quas habet, bona in Italia potius quam in Polonia sibi comparaverit? vos statuete. Quae res tamen ne alicui noceat, sic sua maiestas cavit, ut iisdem bonis possessionati capitanei praeficiantur. Nam quantum ad arces pertinet, quas reginalis maiestas possidet, omnibus praefecti sunt hi, qui in nomen regiae maiestatis iuraverunt et eius nomine illas arces possident.“

31. „Referendarii non iudicabunt amplius; sed tantummodo quum opus fuerit, querelas hominum exaudient.“

<sup>13)</sup> K. O. sit cum omnibus. <sup>14)</sup> K. O. postulastis. <sup>15)</sup> K. O. Powolowczisna. <sup>16)</sup> K. O. vobis quaesita sint vobis libera. <sup>17)</sup> K. O. „possident, sua maiestas“ nie ma. <sup>18)</sup> K. S. nie ma. <sup>19)</sup> K. S. nie ma. <sup>20)</sup> K. O. nie ma.



32. „Spirituales item abstinebunt a causis prophanis in iudiciis secularibus procurandis, nisi causa illis pro homine spirituali in iure nostro seculari dicenda sit.“

33. „De cortisanis, in hos poena nova statuenda non est, sed veteribus legibus illorum temeritas coercenda est.“

34. „Pensiones sine consensu patroni ratas non fieri sua maiestas assensa est; si vero aliqui fuerint, qui contra fecerint, in eos lege cortisanica ut animadvertatur, acquissimum videtur.“

35. „Privilegia bonorum hereditariorum eo modo quisque, quum illi opus fuerit, exhibebit, quo in statuto praescriptum<sup>21)</sup> est.“

36. „Quod postulatis<sup>22)</sup>, ut in comitiis singulis hebdomadis duas successivas<sup>23)</sup> dies habeat, quibus causis et privatorum controversiis praesit, regia maiestas ita se facturam<sup>24)</sup> pollicetur.“

„Haec sunt, quae vestra postulata a sua maiestate fuerunt, partim in veteribus descripta legibus, partim novata, in quibus omnibus ea aequitate animi fuit, ut aut omnia arbitrio vestro permiserit aut pauca excepta, ita moderaverit<sup>25)</sup>, ut eorum partem quum sibi sumeret, eorum ipsorum etiam partem vobis concederet, ut hac ratione et seditiones de medio tollerent et vos sibi omnes beneficentia et hac regia liberalitate coniungeret. Et si quis aequus iudex et cui publica tranquillitas et amor cordi est, rem secum putare diligentius voluerit, inveniet profecto, nihil a sua maiestate esse praetermissum, quod dignum optimo rege et benignissimo principe esse videatur. Vobis etiam convenit, tantam erga vos benevolentiam grato erga principem vestrum complecti animo. Veniat vobis in mentem maiorum vestrorum, qui eam libertatem, qua nunc fruimur, ea iura, quibus nunc vivimus, omni fide, benevolentia, cura a regibus et principibus suis<sup>26)</sup> obtinuerunt. Testatur hoc privilegium Ludovici regis, in quo eam, quam nunc habemus, libertatem maioribus nostris dedit. Ait enim: se ob singularia in se et in rempublicam maiorum nostrorum merita libertatem illam dedisse in foedus et testimonium erga gratos subditos regalis munificentiae sempiternum.“

„Sed quid vetera repeto? quum patrum memoria Jagello rex, avus serenissimi regis, domini nostri, multis concessis privilegiis, singularem maiorum nostrorum erga se testetur<sup>27)</sup> fidem. Quare quomodo exempla sunt, quae nobis maiores nostri pro documento reliquerunt, turpe nobis videri debet, ab illorum consuetudine discedere, sed gloriosum ac utile, si domesticis admoniti exemplis fide debita ac patriae benevolentia et nos principi et nobis principem coniunxerimus: cuius rei cupidissimam suam maiestatem semper fuisse, nemo ambigere potest. Quid enim ille, a nobis invitatus umquam extorsit? Sic toto regni sui tempore vixit, sic se erga vos<sup>28)</sup> gessit, ut benignitate potius quam imperio uteretur. Testis est nudus tertius suae maiestatis ad vos de defendenda republica relatio. Quum enim hoc iam anni tempore opera vestra communi se rempublicam iuvare ita commode non posse videret, necessario<sup>29)</sup> alia defendendae reipublicae ratio sibi ineunda fuit, hac tamen in re nihil ipse per se sine voluntate vestra<sup>30)</sup> agendum sibi putavit, sed rem omnem ad vos detulit; vos auctores, vos principes huius consilii esse voluit. Nam re infecta domum discedere, videte, quantam habeat infamiam, quam denique nobis perniciose futura sit. Verendum enim<sup>31)</sup>

<sup>21)</sup> K. S. perscriptum. <sup>22)</sup> K. O. postulas. <sup>23)</sup> K. S. successivas. <sup>24)</sup> K. O. facturam. <sup>25)</sup> K. O. moderavit. <sup>26)</sup> K. O. nie ma. <sup>27)</sup> K. O. testatur. <sup>28)</sup> K. O. nos. <sup>29)</sup> K. O. necessaria. <sup>30)</sup> K. O. nie ma. <sup>31)</sup> K. O. nobis.

est, ne si in hoc bello nulli fuerimus, reliqui nominis nostri hostes contra nos audaciores sint. Audistis profecto, quae iam Ungaricis excursionibus in montanis acta sunt, multae villae domini Stadniczki exustae, multae populatae sunt. Itaque Valachus exussit provinciam, vastavit agros fratrum et sociorum nostrorum, nos haec contemnemus, haec animo aequo feremus? Si idem Prussiae, si Poloniae accidat, negligemus? Verendum profecto est, ne si ita omnia contemnamus, simul etiam omnia amittamus. Si enim iniitias non obstiterimus, postrema quomodo defendemus, nescio! Haec enim rerum natura est, ut a parvis iniitias ordiatur, deinde ita se attollat, ut coerceri facile non possit. Quare regia maiestas deos et homines, vos denique ipsos testatur, se nulla in re deesse, neque umquam defuturam reipublicae, monere, predicere<sup>32)</sup>, omnes calamitates imminentes demonstrare<sup>33)</sup>, quae quo minus depellantur, hoc non per se stetisse, quibusque id rationibus fieri possit, se<sup>34)</sup> ostendisse. Et enim memoria tenetis; bello Prussitico, quum exercitus ex regno collectus amplius durare propter anni tempus non posset, tributo per nos concesso et imperata pecunia rempublicam scimus esse defensam. Nunc etiam quid expectamus amplius? An ut omni nudata praesidio provinciam relinquamus? nihil ne nos gemitus fratrum nostrorum, nihil infamia communis, nil macula superiore calamitate fratrum nostrorum concepta commoveat? quae dolenda profecto nobis est, si quid est in nobis patriae virtutis et<sup>35)</sup> roboris. Neque illud dici potest: vos iniquitate regii imperii ad commune extinguendum incendium tardiores esse. Sic enim sua maiestas toto hoc imperii sui tempore regnavit, ut vim inferret nemini, sed ea tantum potentia uteretur, quam illi lex et mos maiorum dabat; hac mente eam semper fuisse et esse velle; ut vos omnes sciatis et ceteris, qui absunt, narretis, postulat. Quod si quis tam iniquus, tam impius, immemor inveniat, qui turbare rempublicam, alienare ab optimo principe animos vestros non dubitet, videat, quid agat; quid inceptet, consideret. Quid cum hoc homine faciatis, qui coniunctionem vestram et necessitudinem, qua vobis dominus, vos domino coniuncti estis, violare audeat? Haec vos cogitare, hoc ne fiat, providere aequum est.“

„Nullum enim regis commodum, nullum subditorum malum privatum est. Sic enim in bene constituta republica omnia inter se connexa ac<sup>36)</sup> coniuncta sunt, ut quid uni parti accidat, id in alteram redundet, necesse est. Monuit semper sua maiestas, hostem erectum victoria et dissensionibus nostris confirmatum toti Russiae imminere, quem ut armis pellatis, fratres et amicos vestros hoc maximo metu liberetis et ab incendiis ac vastitate aliquando requiescere faciatis, sua maiestas diligenter hortata est. Cuius rei spes nulla est in hoc tributo civitatibus et oppidis a sua maiestate imposito. Nam hoc stipendium magnum exercitum alere non potest: tria millia et quingenti pro defensione reipublicae conscripti erant, quibus haec ipsa pecunia per novem mensium spatium sufficere non poterat, ita ut de suo triginta millia florenorum sua maiestas addere coacta sit<sup>37)</sup>. Quare moveat vos misericordia fratrum nostrorum, moveat impendens cunctae Russiae calamitas: et quum omnes nunc subvenire labefactae reipublicae commode non potestis, aliquid saltem conferatis, quo respublica defendi possit neque id pro imperio a vobis sua maiestas exigit, sed hoc totum ut cum gratia a vobis impetret, postulat.“

<sup>32)</sup> K. O. praedicare. <sup>33)</sup> K. O. monstrare. <sup>34)</sup> K. O. nie ma. <sup>35)</sup> K. O. ac. <sup>36)</sup> K. O. et. <sup>37)</sup> K. O. fuit.



„Illud vero quod ad crimen laesae maiestatis pertinet, paucis accipite. „Iniquum vobis videtur, vos iuri caesareo, praesertim <sup>38)</sup> quum leges „vestras habeatis, aliqua in re subiacere, etsi id quidem verum sit, illud „summum ius esse, tamen in illo ipso etiam summam esse iniuriam, „quare ita ut vultis, sua maiestas assensa est. Nam et nos nostras leges „habemus, in <sup>39)</sup> quibus de crimine laesae maiestatis diligentissime <sup>40)</sup> „cautum est, quae nunc abrogandae <sup>41)</sup> non sunt, ut praeterita crimina „latis iam legibus, non ferendis puniantur. Si vero postea e republica „esse videbitur, ut illis aliquid derogetur, id de communi omnium con- „sensum statuendum est.“

„Questi estis graviter, multos palatinos, plures etiam castellanos in hac „expeditione desiderari, regia maiestas ita respondet: quicumque domi „manere <sup>42)</sup> iussi sunt, eos non sine iusta ac legitima causa mansisse. „Etenim quum nunc omnes domo absumus, providendum erat, ne respu- „blica in aliis etiam partibus aliquid detrimentum acciperet. Si qui vero „sunt, qui sine immunitate et regiae maiestatis assensu ab hac expedi- „tione absint, causa non est, cur non secundum leges <sup>43)</sup> mulctentur. „Haec sunt, quae vobis referenda sua maiestas suo nomine <sup>44)</sup> iussit.“

Quum finem dicendi Cracoviensis castellanus fecisset, nobilitas a rege postulavit, quo liceret illis paululum secedere et quid ad hanc orationem respondendum esset, deliberare. Quod quum regia maiestas concessisset, in intercolumniis monasterii condecorerunt. Quo in loco quibus tum modis exagitata res sit, referant alii; mihi satis est, quae publice ad regiam maiestatem reversi, qui in loco suprascripto opperiebantur, dixerunt, ea referre. Quare Nicolaus Splawski, iudicis Posnaniensis filius, cui cum Thassiczki <sup>45)</sup> negotium datum erat, ut nomine nobilitatis ad regem loqueretur, sic orsus loqui est: <sup>46)</sup>

Responsio nobilitatis ad supradicta hac eadem die.

#### Oratio Splawski.

„Etsi, serenissime rex, per magnificum dominum castellanum Craco- „viensem nudius quartus maiestas tua denunciare nobis dignata est, quod „terere deliberationibus <sup>47)</sup> tempus nollet et huiusmodi controversiis finem „imponere decreverit, tamen videmus novam rem in consultationem per „se adductam, nempe ut de defendenda republica deliberaremus. Nos ut „saepe maiestati tuae retulimus, defensionem nullam scimus aliam praeter „hanc, ad quam huc decreto maiestatis tuae convocati sumus. Proinde „maiestatem tuam obnixae petimus, ne diutius nos hic desidere patiatur, „quin nobis hodie, quid factum opus sit, iam tandem ostendat, quoniam „diutius hic morari nullo modo possumus.“

„Quantum vero ad nostra postulata attinet, quibus maiestas tua pro „singulari sua erga nos fideles suos subditos clementia benignissime assensa „est <sup>48)</sup>, ingentes agimus et habemus gratias. Illos autem articulos, quos „maiestas tua ad conventum generalem reiciendos censuit, quaesumus, „ne <sup>49)</sup> et <sup>50)</sup> in his haec fiat dilatio. Nam nos ab illo scripto, quod ma- „iestati tuae nuper porreximus, nullo pacto discedere volumus:

<sup>38)</sup> K. O. nie ma. <sup>39)</sup> K. O. nie ma. <sup>40)</sup> K. O. diligenter. <sup>41)</sup> K. O. abrogandae nunc. <sup>42)</sup> K. O. manere domi. <sup>43)</sup> K. O. nie ma. <sup>44)</sup> K. O. nomine suo. <sup>45)</sup> K. O. Thassiczki. <sup>46)</sup> K. O. nie ma. <sup>47)</sup> K. O. deliberationibus terere. <sup>48)</sup> K. O. nie ma. <sup>49)</sup> K. S. nie ma. <sup>50)</sup> K. O. nie ma.

„habet in illo <sup>51)</sup> maiestas tua totam sententiam nostram descriptam et „conclusam, quam ut clementia et gratia maiestatis tuae adiuvet, rogamus.“

#### Oratio Tassiczki.

„Intelleximus <sup>52)</sup>, serenissime rex, ex magnifico domino castellano Cra- „coviensi, quo animo et qua clementia erga nos subditos tuos maiestas „tua sit, a qua nemo sanus dissenserit. Fatemur enim laboribus, sump- „tibus, consiliis tuis saepe adiutam et conservatam esse rempublicam. „Quam diu regnum hoc steterit incolome, tam diu in illud tua immor- „talia exstabant beneficia. Illustrasti regnum Poloniae, auxisti rempublicam, „nos ita ornasti, ut hac in re omnes, qui ubique regnarunt, facile viceris. „Quare quod ea dignitate, ea denique gloria apud omnes gentes simus, „hoc tibi debemus, hoc tibi acceptum ferimus. Verum quum tu in nos „et in rempublicam ea propensione animi fueris, nos etiam tales nos „semper praestitimus, in quibus tu merito omnes vires regalis munifi- „centiae tuae ostendere posses. Quae bella umquam tam aspera tam „periculosa gessisti, quis hostis tam potens bello te lacessierit, in quo tu „fidem, laborem, constantiam denique nostram singularem non cognoveris? „Testis est Valachia, quam tu virtute et armis nostris afflictam tibi subie- „cisti. Testis est Prussia, quae qua erga te fide et observantia simus <sup>53)</sup>, „experta est. Multa praeterea et diversa genera bellorum facile declarat „et tuam erga nos praestantissimam <sup>54)</sup> clementiam et nostram erga te „fidem incomparabilem. Nam quod magnificus dominus castellanus Cra- „coviensis virtutem maiorum nostrorum singularibus exornaverit laudibus, „merito ille quidem, sed nos illis inferiores numquam, pares semper vir- „tute et animo fuimus. Et ut <sup>55)</sup> ex multis unum <sup>56)</sup> proferam: Prussiam „praeter leges et maiorum instituta sumptu, milite, corporibus denique „nostris tutati sumus. Quod quum faciebamus, non Pruthenis, sed tibi „domino nostro praesto fuimus, te armis, cervicibus denique nostris obli- „legum patriae ac libertatis nostrae in eo bello defendimus. Hanc virtu- „tem nobis ceu quoddam amplissimum patrimonium nobis a maioribus „relictum ita ad hanc usque diem semper <sup>57)</sup> coluimus et retinuimus, ut „in fide nostra et tua erga nos clementia omnia et reipublicae et liber- „tatis nostrae praesidia posita habeamus, et nunc si facultates nostrae „ferrent, ad omnia imperata tua obsequentes nos praestaremus. Candida „enim corda erga te gerimus, nulla infusata malevolentia; idem animus „est, qui semper fuit. Te regem et dominum nostrum esse confitemur „huncque tibi fidei erga te nostrae ceu obsidem quandam dedimus, quod „serenissimum filium tuum tibi successorem, nobis post te regem esse „voluimus. Si vero quis inter nos est, quem aliquis dolor <sup>58)</sup> ex aliqua „re laeserit, is facile clementia et regia liberalitate tua mitigari potest: no- „strum vero erga te studium et hanc tantam animorum consensionem <sup>59)</sup>, „ut benigno ac propitio suscipias animo, rogamus“ <sup>60)</sup>.

His dictis et actis concio est dimissa; regia vero maiestas quum concio- nibus nollisset amplius tempus terere, et publice per castellanum Cracoviensem dixit: „se unumquemlibet palatinum ad stationes nobilium sui palatinatus

<sup>51)</sup> Słowa te podalem podług dawniejszych wydań, bo K. S. i K. O. ich nie mają. <sup>52)</sup> K. O. intellexeramus. <sup>53)</sup> K. O. sumus. <sup>54)</sup> K. O. nie ma. <sup>55)</sup> K. O. nie ma. <sup>56)</sup> K. O. unum ex multis. <sup>57)</sup> K. O. nie ma. <sup>58)</sup> K. O. nie ma. <sup>59)</sup> K. O. concessionem. <sup>60)</sup> K. O. dodaje: Quasi dixisset: aue Rabbi.



missuram, qui nobilitati, quid rex eam facere vellet, denunciarent.<sup>4</sup> Itaque triduo postquam haec acta sunt, rex edictis separata loca ad conveniendum edixit. Monuerunt itaque palatini quisque suam nobilitatem, „ut de republica defendenda consulerent; tempus belli gerendi adversum<sup>61)</sup> hostem deesse; fines regni ab hostibus sine milite, sine praesidio esse; providerent, ne quid republica detrimenti acciperet.“ Verum quum in singulis palatinibus omnium hominum idem esset sensus, par omnium voluntas, ad nullam rem plebis animi adduci poterant. „Non ut tributum aliquod conferrent, venisse se,“ aiebant, „sed ut cum hoste bellum gererent. Itaque si libertatem suam, si leges, si ius suum integrum haberent, eorum operam fortem et constantem non esse hoc tempore reipublicae defuturam.“

Hoc responso ab universa omnium palatinatum nobilitate accepto palatini ad regem in oppidum reversi, quid responsi acceperint, retulerunt. Rex cognita hac tam obstinata suorum voluntate, quum rem bene geri non posse videret, de dimittendo bello cogitare coepit. Accessitis<sup>62)</sup> igitur per literas omnibus ad se provinciis, iis in arce Leopoliensi ex loco superiore his verbis commeatum domum abeundi dedit. Regis autem nomine castellanus Cracoviensis ita ad nobilitatem locutus est:

**Oratio magnifici castellani Cracoviensis ad nobilitatem X<sup>a</sup> Septembris habita, feria II post festum nativitatis Mariae.**

„Sacra regia maiestas, quum sciret devastatam esse per hostem provinciam suam subditorumque suorum agros esse depopulatos, opem illis aliam ferre non potuit, quam ut vos omnes ad tuendos fratres et amicos vestros regnique fines defendendos evocaret; ut ita et damna accepta resarciret et infamiam ab ignobili hoste nomini nostro illatam virtute et armis vestris repelleret. Quam spem consiliorum et cogitationum suarum nescio quod reipublicae fatum impedivit. Quum enim maiestas sua huc veniens multa praeter opinionem offendisset, quae reipublicae statum perturbare videbantur, illis ante omnia providendum putavit. Non enim rebus domi perturbatis foris aliquid laude dignum geri potest. Itaque toto hoc tempore, quo hic Leopoli sumus, hoc unum maiestas suam maxime studuit, ut rempublicam primum constitueret, deinde ab externo hoste eam defenderet. Qua ex re nullam propriam utilitatem ipsa sibi quaerebat, sed ut regnum a maioribus suis sibi traditum in eadem existimatione et dignitate, qua semper fuit, conservaret. Hac re commota maiestas illius nuper ad vos retulerat, ut quum hoc tempore generali hac expeditione rempublicam iuvare commode non posse videret, collato saltem ad alendum militem tributo afflictiae reipublicae subveniremus. Neque id vero pro imperio a vobis<sup>63)</sup> exigebat, sed ut misericordia adducti, subveniretis miseris atque afflictis sociis et amicis vestris<sup>64)</sup>, in quorum miseria et calamitate annon putatis nomen vestrum, rempublicam denique universam singulari infamia affici? cui ut sua maiestas occurreret, nihil praetermisit; fecit, monuit, praedixit, quae potuit, omnia; quod si vos erga tantam principis vestri diligentiam minus grati fuistis (sic enim iam<sup>65)</sup> dicendum est), deo ipsi optimo maximo, quum

<sup>61)</sup> K. O. adversus. <sup>62)</sup> K. O. arcessitis. <sup>63)</sup> K. S. nobis. <sup>64)</sup> K. O. afflictis amicis vestris et sociis. <sup>65)</sup> K. O. nie ma.

„hominibus non potest, egregiam suam in defendenda republica voluntatem testatam relinquit. Dies hic nonus et quadragesimus est, ut hic altercando temporis opportunitatem ad bellum gerendum consumpsimus; reliquum anni tempus bello gerendo est incommodum; nam frigora, imbres, variae hiemis tempestates imminet, quae etiam Tartarus ipse durus miles fugiens se iam colligit neque hoc tempore arma movet. Quod quum regia maiestas videat, aliis sibi opibus atque consiliis ad defendendam rempublicam opus esse intelligit. Itaque quum hanc generalem expeditionem hoc tempore minime utilem minimeque necessariam esse existimat, vobis omnibus commeatum abeundi dat<sup>66)</sup> et domum vos redire iubet. Ipsa vero sola regia maiestas<sup>67)</sup> interea ita<sup>68)</sup>, ut potest, providebit, ne quid detrimenti republica capiat. Regiam deinde dignitatem atque huius regni<sup>69)</sup>, qua semper apud omnes gentes floruit, existimationem tuebitur, ut res et facultas ipsius feret<sup>70)</sup>. Scitis in hoc regno regi vectigalia esse parva nec esse tanti, quibus sine ope vestra republica defendi posset, quum neque in opulentissimis regnis reges facultatibus suis sine adiumentis subditorum regna sua tueantur. Tamen regia maiestas omni ope (ignoscite) et opera vestra destituta sic, ut poterit, hosti reipublicae nostrae resistet; vos iam, ut dixi, hoc bello nunc liberat, ita tamen, ut si maior aliqua vis et periculum rempublicam invaserit, ad diem et locum, qui vobis designaretur, praesto sitis. Atque a vobis illud postremum rex rogat, ut in redeundo ita moderati atque abstinentes sitis, ut quum adventus huc vester calamitati multis fuerit, reditus noceat nemini; nam vastare agros, in bona fratrum vestrorum irruiere et in ea hostiliter saevire, hoc quo iure vobis licere putetis, vos iudicate!<sup>71)</sup> Regia tamen maiestas, si quid actum fuerit, ita ut debet, legibus licentiam coercebit et omnibus, quibus iniuriae factae esse dicentur, opem et auxilium legitimum pollicetur.“

Tassiczki nihil cunctatus respondit:

**Oratio Tassiczki.**

„Quod nobis, serenissime ac clementissime rex, tam benigne commeatum domum redeundi dederis, ingentes agimus tibi et habemus gratias et quod acta et postulata nostra in hoc conventu nostro clemens ac libens quaedam comprobaveris, quaedam vero, quae hic transigi non poterant, ad comitia futura reieceris, id nos abs te principe sapientissimo aequi ac<sup>72)</sup> boni consulimus. Sic enim nobis de tua in nos et in rempublicam clementia persuademus, ut neque nostris privatis neque publicis commodis sis umquam defuturus. Quare illud obnixae a tua maiestate petimus, ut tu ipse nostram causam defendas atque in proximis comitiis ita tractes, ut ea, pro quibus tanto studio a tua maiestate contendimus, suum sortiantur effectum.“

„Quod autem ad expeditionem bellicam attinet, illud ante omnia opus est, ut hos milites, quos<sup>73)</sup> cernis, robur ac firmamentum regni tui existimes. Hoc illud est aerarium inexhaustum imperii tui; hi nervi potentiae tuae, quos ita dispensabis, ita tractabis denique, ut eos coniungas, quantum potes maxime; numquam autem separe. Quis enim ignorat, divisa imperii vis quantum rebus publicis nocuerit? Qua in re satis

<sup>66)</sup> K. O. dat abeundi. <sup>67)</sup> K. O. maiestas regia. <sup>68)</sup> K. O. nie ma. <sup>69)</sup> K. O. regni huius. <sup>70)</sup> K. O. ferent. <sup>71)</sup> K. S. indicate. <sup>72)</sup> K. O. et. <sup>73)</sup> K. O. scilicet fatuos.



„nobis exempli sit Casimirus pater tuus, qui quod regni sui vires dis-  
iunctas habuerit, quanta calamitate apud Choynice victus affligerit rem-  
publicam? recens etiam exemplum, Ungaria nos admonere potest, quae  
quantis iactetur malis, relicta rapinis et incendiis, sine iure, sine lege,  
tua maiestas secum ipsa recordabitur. Cui non tantum ab hostibus  
armatis fuit periculum, quantum ab circumfusis undique domesticis sedi-  
tionibus: in quas miseriae illi numquam devenissent, si aequabiliter pace  
et bello vixissent.“

„Itaque quum tam domestica quam externa exempla nos moneant <sup>74)</sup>,  
ut aequaliter <sup>75)</sup> in hac republica, si eam sempiternam esse cupimus,  
vivamus, quod ut fiat, obnixae a tua maiestate petimus. Iniquum enim  
videtur, alios in castris versari, alios domi luxuriari. Ita fit <sup>76)</sup>, ut alii  
in otio vivant beati, commoda sua augeant, alii in castris sint miseri,  
vitam et fortunas suas omnes pro communi salute in discrimen adducant.  
Quae res quanta excitare in republica sua augeant, alii in castris sint miseri,  
vitam et fortunas suas omnes pro communi salute in discrimen adducant.  
„Hoc enim a <sup>77)</sup> natura omnibus animalibus tributum est: ut sibi melius  
quam alteri velint <sup>78)</sup>. Mures pro parvo grano frumenti saepe certant,  
et alia eiusmodi multa. Quo enim animo eum esse putamus, cui id  
oneris, quod ab omnibus aequaliter <sup>79)</sup> ferendum est, uni imponitur?  
Neque in auriga id laudamus, si uno equo onustum trahat currum,  
alterum vero otiosum ducat.“

„Haec ideo tam copiose a me commemorata sunt, ut tua maiestas  
intelligat, nos disiunctos debiles esse ac infirmos, coniunctos vero fortis-  
simos futuros. Quare una voce omnes petimus, ut omnes viros regni  
tui dissolutas in unum colligas easque augeas, ut et <sup>80)</sup> illos, qui se  
a communi republica tuenda eximunt, ad eius onera adducas. Ita fiet,  
ut communem rempublicam coniunctis muniamus auxiliis et eam unitis  
viribus fortissime defendamus. Jam tandem bene valeat tua sacra ma-  
iestas, sit nobis diu felix et incolumis et tempora regni tui ut deus  
optimus maximus quam longissima esse velit, omnes precamur.“

\* \* \*

Bello Poloni soluti maestissimi <sup>81)</sup> omnium <sup>82)</sup> domum redierunt; nam  
quum pro libertate omnibus viribus frustra, ut illis videbatur, contendissent,  
re infecta ex hoc bello domum discedere acerbè graviterque ferebant. Quo  
in bello illud mirabile acciderat, quod una mens esset omnium, ut omnes  
in bello <sup>83)</sup> durare, nemo domum re infecta redire vellet. Nihil tum illa  
valebant, quae natura omnibus voluit esse carissima, sed coniuges, liberos,  
fortunas omnes tum contempserant. Nil eos vastata et ardens Russia, nil  
sorditati socii, nil lacrimae et luctus provinciae movebant. Nulla horum  
mentio, sermo de his nullus; libertatem, iura, leges omnia strepebant <sup>84)</sup>  
colloquia; in circulis, compitis, ecclesiis publice et privatim rempublicam  
amissam esse dolebant. Et quum ita armati atque instructi adessent, ut  
omnibus ante se exercitibus omnium regum et imperatorum pares essent,  
tamen illos victos viros ita tum dolor vicerat, ut illos non tubarum <sup>85)</sup>  
sonitus ad pugnam, sed ad legenda statuta et privilegia cognoscenda gallorum  
excitaret cantus. Mane non hastas, sed leges, non scuta, sed statuta circum-  
ferri <sup>86)</sup> videres, concursare <sup>87)</sup> in oppido, conventus agere, prensare praeterea

<sup>75)</sup> K. S. moveant. <sup>76)</sup> K. O. aequabiliter. <sup>77)</sup> K. O. sit. <sup>78)</sup> K. O. nie ma. <sup>79)</sup> K. O. velit.  
<sup>80)</sup> K. O. aequabiliter. <sup>81)</sup> K. O. et ut. <sup>82)</sup> K. O. furentes. <sup>83)</sup> K. O. nie ma. <sup>84)</sup> K. O. conciliabulo. <sup>85)</sup> K. O. strepant. <sup>86)</sup> K. O. turbarum. <sup>87)</sup> K. O. concursari.

primores, primum illis in senatum ingredientibus patriam, coniuges, liberos,  
fortunas omnes committere. Quid ego nunc commemorem, quam sollicita,  
quam ad omnes rumores esset attentata nobilitas; in mutuis salutationibus  
primum quaerebatur, quid actum esset in senatu, quid decretum in conventu,  
num bona adempta restituta, num contra leges commissa abrogata sint?  
Quum vero rem totam ad comitia trahi alter alteri referret, sic metu exami-  
nati sunt, ut actum esse de libertate et legibus dicerent. Quum enim ipsi  
a rege impetrare non possent, suos legatos multo minus id effecturos sperabant.  
Quocirca hoc nuncio maesti erant pueri, dolebant iuvenes, maerebant  
senes, ita ut fatalis quidam dolor et luctus omnium vulneraret mentes; quem  
ego si describere pergo, succumbam oneri neque minima ex parte illum con-  
sequi potero. Quare hoc ipsum faciam, quod summus ille pictor in immo-  
landa Iphigenia fecerat, ut quum Agamemnonis luctum penicillo imitari non  
posset, velandum caput eius putavit, ut secum quisque, quantus esse ille  
dolor, existimaret. Sic etiam et ego obvolvam silentio dolorem communem  
et aliis iudicandum relinquam, quo in dolore fuerint hi, qui servire nemini,  
omnibus imperare didicerant, quum vocem legum extinctam, libertatem  
communem oppressam esse dicerent. Sic enim ea tum iactabantur in populo,  
verene an contra, nescio. Ego certe quum praecipuam historiae laudem veritatem  
esse sciam, non quod factum, sed quid in hoc bello <sup>88)</sup> actum sit,  
attendere debeo.

Dolebat itaque equester ordo et omnes; ut victi ex acie, sic spe frustra  
ex Leopoli discedebant. Praeterea ad hunc dolorem summum ille incredibilis  
accesserat, quod illa scuta, illas hastas, illa agmina, quae timebat <sup>89)</sup>  
Germania, formidabat Asia, metuebat Scythia, sine effectu domum redirent.  
O misera atque infelicia tempora! centum et quinquaginta lectissimorum  
virorum millia citra vel ultra ad Leopolim, sic enim dicebatur, frustra con-  
venerunt eo apparatu atque splendore, ut non ad Valachiam expugnandam,  
sed ad universam Asiam occupandam sufficerent.

Hi enim equitatus, haec fortissima bello corpora fuerunt, ut post hominum  
memoriam nullus exercitus instructor atque paratior ad pugnam venerit.  
Neque me hac in re amor fallit patriae, sed ea refero <sup>90)</sup>, quae a prudentissimis  
et eruditissimis viris tam exteris quam civibus acceperam. Verum is talis et <sup>91)</sup>  
tantus exercitus domesticis remoratus discordiis apud Leopolim consedit et dum  
leges sibi restitui, libertatem reddi postulat, ita duobus mensibus in Russia  
mansit, ut non aliter inde discederet, quam alter alteri confirmaret, se ita  
leges libertatemque tutaturum, ut si aliter non possit, vitam potius quam  
leges et libertatem desereret. Sed haec fuissent tollerabilia, si illa ferri aliquo  
modo possent. Quum <sup>92)</sup> enim Valachum maiores nostri servum hereditarium  
nobis reliquissent et cui nuper afflicto et prostrato illas ipsas compedes,  
quibus se exuerat, iterum induimus, hunc rursus nostrae solverunt dissensiones  
et noster in nos civilis armavit error. Sed querelae facessunt, quum nihil  
prosinat <sup>93)</sup>, quibus ego ideo utor liberius, quia mihi doleo, mihi ipsi scribo.  
Verum si forte aliquo casu haec in manus hominum pervenerint, ab omnibus  
hanc petam veniam, ut me has conciones ita tractasse existiment, ut nihil  
neque falsi affinxerim neque veri detraxerim. Praeterea scio hoc onus impar  
viribus meis fuisse et in quo tractando divina illa Ciceronis laborasset  
facultas. Quocirca ab omnibus postulo, ut multo magis de iis <sup>94)</sup> viris,  
quam a nobis loquentes introducti sunt, suspiciantur. Neque enim ego hoc  
mihi sumo, ut subtilitatem Petri Zborowsky, modestiam

<sup>88)</sup> K. O. hac congregatione. <sup>89)</sup> K. O. tremebat. <sup>90)</sup> K. S. i. K. O. referre. <sup>91)</sup> K. O. ac.  
<sup>92)</sup> K. O. cui. <sup>93)</sup> K. O. prosunt. <sup>94)</sup> K. O. his.



Tassiczki, vim in dicendo Martini Sborowski aut ingenio complecti aut imitatione consequi possem. Quid dicam de duobus principibus senatus? quibus in turbulentissimo tempore prudentior et nemo <sup>94)</sup> constantior fuit, ita ut diversa ratione summam et <sup>95)</sup> ingenii et prudentiae adipiscerentur laudem. Alter enim modesta, facili, submissa et benigna oratione omnes populares sedabat ventos et gravissimas reipublicae placabat procellas. Alter vero toto conatu incumbens, quum secundis navigare non posset, adversis vela tulit ventis et qua non succedebat velificatio, vi et impetu orans perrumpebat. Quare ignoscant mihi omnes, qui haec legent, si horum eloquentissimorum virorum in dicendo praestantiam mea ad amissim non indicat oratio; nam non eloquentiae, sed veritatis laudem hic quaerimus. Deinde vero haec congesi, non ut in vulgus ederem, sed ut tempus fallerem et hac meditatione otio et inertia languentem animum fovere ut possem. Quare intra dies octo, quum notatos locos haberem, haec ita, ut potui, singula perpolivi.

<sup>94)</sup> K. O. nemo et. <sup>95)</sup> K. O. niema.

## DODATKI.

### I.

#### Articuli in conventionione generali Cracoviensi non terminati.

(Iidem articuli circa Leopolim per nobilitatem in castris a rege efflagitati magna contentione <sup>1)</sup>).

De theloneo novo, quod institutum est sine consensu nobilitatis et nunciorum terrestrium, supplicat tota nobilitas, ne exigatur.

Dignitates spirituales et seculares et officia non nisi iuxta privilegium conferantur in conventu generali per maiestatem regiam de consilio senatus et non alio tempore. Et si quis contra iura ac privilegia publica aliquid tenuerit, cedat officio ac dignitate.

Alienigenae et extraneae <sup>2)</sup> nationis homines castra, civitates possidentes cedant possessione et deinceps nulli <sup>3)</sup> extraneo aliqua possessio conferatur.

Iudaei in civitatibus et oppidis hereditariis dominorum ac nobilium habitantes, ut nulli alteri subiaceant iurisdictioni et tributo cuiusvis praeter suos dominos et privilegio Iudaico non utantur, ut ceteri Iudaei in civitatibus regiis commorantes.

Supplicat nobilitas, ut limites seu granicies inter bona regiae maiestatis et nobilium iuxta statutum per commissarios facti non egeant confirmatione regiae, saltem in acta terrestria inscribantur.

### II.

#### Articuli novi circa Leopolim confecti per nobilitatem et regiae maiestati exhibiti et petiti.

Metrica non sit authentica sicuti numquam antea fuit et literae, si quae ex eadem metrica descriptae et confectae et alicui concessae fuerint, omnes cassentur hic et nullae sint, decreto regiae maiestatis et novo privilegio desuper concedendo. Et deinceps nullae literae ex metrica in damnum alicuius extradantur; et si quis aliquod damnum ex causa metricae vel literarum ex ea emanatarum <sup>1)</sup> iam perceperit, resarciatur et acceptum restituatur.

<sup>1)</sup> K. O. Articuli, qui in comitiis Cracoviensibus propositi nec conclusi erant, denuo repetiti ad Leopolim turbas contra regem et senatum excitarunt. <sup>2)</sup> K. O. externae. <sup>3)</sup> K. O. nulla. <sup>1)</sup> K. O. emanatarum.



Litterae per nobilitatem et privilegia oblata iudiciis ad acta terrestria ad acticandum suscipiantur et in libros actorum inscribantur <sup>2)</sup>.

Reginalis maiestas multa bona regia pro persona sua a regnicolis redimit, et quae redemit, ea regi resignet, quae rex ipse pro mensa sua uti alia tenet capitaneosque suos indigenas et possessionatos in iis instituat, alias si maiestas reginalis ipsa bona tenere deberet, posset ex ea re magnum damnum suscipere respública essetque hoc contra iura et privilegia nostra communia et praesertim contra privilegium Wladislai Jagelo folio 50. Item quia per tenentarios castrorum et fortalicionum alienae gentis et extraneae nationis regnum in se et in suis partibus crebrius periclitari contingit, pro eo <sup>3)</sup> nulli ex genere ducum descendenti bona nostra regia committantur seu summis pecuniarum oppignorentur <sup>4)</sup>.

Itaque reginalis maiestas sua reformatione dotalicii sit contenta nec bona ulla regia redimat <sup>5)</sup>.

Item referendarii tantummodo querelas in curia regia audiant et nullas actiones et causas iudicarias in conventionem et extra iudicent et cognoscant. Sed iudex cum sub iudice in qualibet terra, in quam maiestas regia venire dignaretur, ad curiam veniant causas audituri iuxta statutum Casimiri regis fol. X. nihique minuatur dominorum cancellariorum et marsalorum per referendarios aut alios quosvis, sed quilibet fungatur officio suo et in alterius functionem se non intromittat iuxta regni statuta.

Item domini spirituales et beneficiati non se immisceant iudiciis nostris secularibus, causas non procurent, nosque non iudicent in causis secularibus et pro bonis terrestribus nec causas <sup>6)</sup> procurent nec promoveant seculares nec officia notariorum et vicenotariorum obeant. Alias non admittantur per iudices ad agendum, procurandum et promovendum causas praeter causas <sup>7)</sup> spirituales et spiritualium personarum.

Item quaecumque dignitates spirituales vel seculares et officia quaecumque post conventionem generalem Cracoviensem proxime praeteritam contra privilegium et iura publica concessa sunt, resignentur et iuxta privilegia publica conferantur.

Domino Ioanni Choienski episcopo Plocensi, electo Cracoviensi officium cancellarii contra privilegium datum est. Resignet.

Palatinatus Russiae magnifico Stanislao de Sprova homini impositionato post conventum datus. Resignet.

Castellanatus Belsensis et Polanecensis et Leopoliensis contra privilegia publica post conventum dati <sup>8)</sup> hominibus in iis terris, ubi sunt eae dignitates, impossessionatis.

Tribunatus et burgrabatus Cracovienses dati post conventum contra privilegia.

Praepositus in Poltowsko Carolus Italus contra privilegium post conventionem <sup>9)</sup>.

Plebanus in Prosschewice Alexander Italus *gadzicz* <sup>10)</sup>.

Praeposita Cracoviensis ecclesiae cathedralis data Italo medico Ioanni Andreae de Valentinis externo homini contra privilegia publica.

Item duae fraternitates barbitonsorum seu chirurgicorum et figulorum post conventionem institutae.

<sup>2)</sup> Potest dolus committi literis falsis. Przypisek w K. O. <sup>3)</sup> K. O. proinde. <sup>4)</sup> K. S. committantur — oppignorentur\* niema. <sup>5)</sup> K. S. „nec bona — redimat\* niema. <sup>6)</sup> K. O. officium. <sup>7)</sup> K. S. niema. <sup>8)</sup> K. S. datus. <sup>9)</sup> K. O. conventum. <sup>10)</sup> K. O. Gandzicz.

Item quicquid post conventionem proxime praeteritam alicui ademptum est contra privilegia et iura publica et libertates, restituatur.

Odrowążzowi litterae et privilegia accepta, advitalitate eius non attenta Lwow et Sambor accepta <sup>11)</sup> sunt. Supplicat tota nobilitas restitutionem ei fieri, facta huius rei cognitione.

Super Casanowski iudicem Lucoviensem et super bona eius triplicata vadia imposita sunt, non praemisso prius iuridico processu iuxta regni statuta. Relaxentur et tollantur.

Zarembom <sup>12)</sup> ab octo annis oppidum Grabow est acceptum, super quae bona habent literas et privilegia hereditaria.

Kietlinski Nicolaus chorazicz, Bolestrassiczki iudex, Dersniak, Bielinszki <sup>13)</sup> etc. et innumeri <sup>14)</sup> alii citati pro bonis hereditariis; hi a termino et impetitione absolvantur.

Litinskim villa eorum hereditaria Litinia restituatur; supplicat nobilitas pro illis <sup>15)</sup>.

Item qui ad obeundum servitium bellicum de iure obligantur et hoc tempore bellicae expeditionis bellum non serviunt, licet sint literis regis ab eo ipso bello liberati, bona eorum petentibus conferantur et ut deinceps nemo a servitio bellico absolvatur praeter aegrotos et senio confectos.

Tribunatus novi nulli erigantur nec augeantur, saltem antiquis emeritis militibus conferantur.

Advitalitates super bona regia nobilitati concessae nemini deinceps exemplo magnifici domini Stanislai Odrowass infringantur et huic sua advitalitas cum bonis ademptis restituatur.

Si maiestas regia ex parte sua ostendere dignabitur literas super bona nobilis alicuius et ille nobilis possessorque bonorum probaverit venditionibus, emptionibus, citationibus aliquibus, limitibus et aliis quibuscumque legitimis documentis, quod ipsa bona, de quibus ageretur, habita sunt semper pro hereditariis, licet privilegio originali careat, ut nobilis seu possessor ad probationem super hereditatem cum testibus in conventionem generali et non alio tempore admittatur.

Omnes actiones iudicariae quocumque modo et via iuris ad conventionem generalem devolutae duabus diebus in qualibet septimana durante conventu per maiestatem regiam et per eius senatum iudicentur et post solutam conventionem nemo iudicetur.

Citationes de crimine laesae maiestatis eliminentur.

Iura et privilegia omnia nostra publica et privata et statuta regni perperam non interpretentur nec in varium protrahantur sensum; sed ita, ut sunt et in se sonant, in suo sensu germano et integritate conserventur illibata.

De his omnibus universa nobilitas rogat senatum, ut intercedat et regiae maiestati supplicet, ut quoniam in iis sit iuri publico, libertati, statutis, derogatum, restituatur per executionem sacrae regiae maiestatis sine ulterioribus suspensionibus <sup>17)</sup>.

<sup>11)</sup> K. O. capitaneatus Leopoliensis et Samboriensis adempti. <sup>12)</sup> K. O. Zarembae. <sup>13)</sup> K. O. Bielinszki. <sup>14)</sup> K. O. niema. <sup>15)</sup> Multi praeterea nobiles ex omnibus terris regni conscripserant in unum volumen iniurias suas, quas patiuntur tam a dominis optimatibus quam a rege et regis capitaneis et officialibus et a civitatibus ac a bonis regis. Horrendum erat videre et legere illas crudeles iniurias, si verae fuissent; sed iniuria credebatur, ubi nulla erat. Przypisek St. Górskiego. K. O. na cały ten ustęp wśród textu. <sup>16)</sup> K. O. germano sensu. <sup>17)</sup> K. O. dissensionibus.



## III.

Bona regina Poloniae Samueli Maczieowski <sup>1)</sup> maiori  
secretario regio <sup>2)</sup>.

Venerabilis devote nobis dilecte. Binas a vobis accepimus literas; alteras ultima Augusti, alteras tertia praesentis mensis datas, ad quas unis nostris vobis respondemus. Quae etsi non fuerint nobis iucundae, tamen officium vestrum in perscribendis his, quae istic acta sunt, est nobis non mediocriter gratum.

Responsum per magnificum Ioannem a Tarnow castellanum Cracoviensem nobilitati datum, bene nobis per omnia placet, qui in dando illo ea eloquentia, ea <sup>2)</sup> prudentia, ea fide usus est, qua sapientem, constantem et fidelem consiliarium <sup>3)</sup> uti <sup>4)</sup> aequum erat, cuius nos meritorum non immemores erimus et regia maiestas ac serenissimus filius noster gratia sua referre ea illi curabunt.

Replicationes nobilitatis adversus hoc ipsum responsum factas legimus et excussimus diligenter, quae quantum privati affectus et cupiditatis sub specie boni publici in se contineant, plene perspeximus, cuius praetextu et colore homines mali ad sua privata commoda abutuntur. Licet vero non perscripseritis nobis, quisnam <sup>5)</sup> istas ipsas replicationes dixerit aut confecerit, tamen ex oratione ipsa ac verbis facile coniectura assequimur, eas esse Tassiczki iudicis Cracoviensis. In quo si nos coniectura nostra non fallit, dolemus vehementer, quod is homo haec contra maiestatem regiam ac etiam contra nos ausus sit, qui gratiam ac humanitatem erga se nostram iam olim expertus est, utpote cuius duos filios in aula nostra alimus et fovimus penes nos liberaliter; qui vir bonus, quod hanc nobis gratiam refert, ipse, qui idem iudex est, iudicet, quam laudem ex eo promereatur. Sed tamen veniet aliquando tempus nostrum, quo id silentio non praetermitteremus. Sunt enim multae, ut <sup>6)</sup> est in proverbio, ad urbem Romam viae; quarum una, si non processerit <sup>7)</sup>, alteram ingredi poterimus. Verum tamen, ut certam rem habeamus, volumus, ut nobis, an ille haec dixerit aut confecerit, an vero quispiam alter, literis vestris describatis <sup>8)</sup>.

Querelas nobilitatis omnium terrarum volumus, ut ad nos, uti facturos vos ostenditis, transmittatis <sup>9)</sup>. Verum ex his, quae ad nos misistis, intelleximus, subditos nostros de nobis etiam queri propterea, quod bona regia redemimus; in quo non mediocrem nobis faciunt iniuriam et novas nobis leges pro libidine sua volunt imponere, dum nos deteriore conditione quam se ipsos esse volunt, plus sibi ipsis quam nobis licere arbitrantur. Aiunt enim statutum regis Iagielonis nobis obstare, quominus bona regia teneamus, propterea, quod sumus ex genere ducali. Hanc eandem causam et impedimentum possumus nos contra illos, qui haec in nos subornant, allegare ac iis obicere, quod ipsi quoque non sunt apti ad possidenda regia bona <sup>10)</sup>, quia gaudent

a) Przekład polski tego listu znajduje się w Pamiętniku Warszawskim r. 1818. t. XI str. 466. i t. d.

<sup>1)</sup> Is tum erat in castris ad Leopolum cum regia maiestate. 8. Septembris 1537. Przypisek Górskiego. <sup>2)</sup> K. O. et. <sup>3)</sup> K. O. consiliarium. <sup>4)</sup> K. O. niema. <sup>5)</sup> K. O. iam. <sup>6)</sup> K. O. uti. <sup>7)</sup> K. O. praecesserit. <sup>8)</sup> K. S. describatur. <sup>9)</sup> K. O. transmittas. <sup>10)</sup> K. O. bona regia.

appellari duces et comites et titulis eiusmodi tam in literis suis quam etiam in monumentis aliisque rebus ipsi se inscribunt ac insculpi curant. Et hoc ipsum ab aliis exigunt, quin etiam aegerrime ferunt, si hic iis titulus detrahatur.

Sed videntur tamen nobis iidem sanctissimi iurium ac legum custodes genus nostrum et conditionem nostram ignorare, qui nos ex genere ducum ortum duxisse putant, quum tamen nos simus ex genere et sanguine regum <sup>11)</sup> clarissimorum.

Praeterea <sup>12)</sup> statutum hoc Iagellonis Wladislai intelligitur de ducibus et his, qui ex ducibus descendunt, subiectis regno vel etiam non subiectis et non de reginis, quia nos non sumus ducissa neque subdita regni, sed sumus regina regni Poloniae et omnium illius subditorum princeps ac domina et ob hanc causam statutum hoc recte de nobis interpretari non potest. Et enim si hoc ipsum statutum excluderet a tenuta bonorum regionum reginas Poloniae sique ea tum mens legis latoris <sup>13)</sup> fuisset, quum lex haec lata fuit, sine dubio reginarum mentio expressa in eo statuto esset. Quare si subditis nostris licet tenere bona regia, cur nobis, quae sumus illorum regina ac domina, tenere illa non liceat? Quae nos tamen male dilapsa ac dissipata bono consilio colligimus regiae maiestati et serenissimo filio nostro ab iis, qui ea maxima in parte deserunt et bonam illorum partem sibi iam ipsis in hereditatem pro suis propriis usurparunt ac vendicant.

Quod vero magnificum Nicolaum Wolski castellanum Sandomiriensem curiae nostrae magistrum culpant, tamquam consultor ille nobis atque auctor esset, ut bona regia redimamus, iniuriam ei in hoc faciunt, nam non sumus usque adeo nullius ingenii, nullius iudicii, ut quae utilia sint atque honesta et regiae maiestati ac reipublicae conducibilia, non possimus intelligere, sed et amor noster erga maiestatem regiam serenissimumque filium nostrum et erga subditos nostros cogit atque impellit nos ad eximendum bona regia et ad aedificandas in illis arces pro conservatione eorumdem subditorum nostrorum; ad quae nos pecuniam et facultates nostras convertere decrevimus et convertimus potius quam illas ad res alias vanas insumamus aut hinc e regno efferri et exportari faciamus.

Sed homines stulti, bonitatis et beneficii nostri grati esse nolunt, quorum ingratitude deus castigabit. Sed tamen maiestas regia quidquid de nobis ac de possessione eorum bonorum, quae tenemus, constituere dignabitur, id nos eius maiestatis arbitrio permittimus, qui est rex, maritus et dominus noster colendissimus <sup>14)</sup>, cuius solius voluntati nos certum est obtemperare et obsequi.

Quod vero allegant, quod nulla regina Poloniae tam ampla bona, tantas facultates et possessiones habuerit in Polonia, uti nos habemus, id nos visisim contra illorum sermones respondemus: quod nulla regina Poloniae tantum dotis, tantum pecuniae, tantum rerum pretiosarum, tantum etiam dominium et ducatum secum in Poloniam attulit, quantum nos attulimus et proinde non mirum erat, quod eadem reginae minus quam nos facultatum habuerit in Polonia.

Falluntur autem <sup>15)</sup> plurimum iidem curatores nostri, qui credunt, nos has possessiones, quas redemimus, Polonica pecunia redemisse et comparasse; nos ipsae sumus nobis <sup>17)</sup> consciae et bene multi hoc idem sciunt, quod nos pecunia nostra Italica, quam inde habemus, haec bona, quae hic habemus, nobis comparavimus. Sed non consolabitur illos deus in eorum malevolentia,

<sup>11)</sup> K. O. ducum. <sup>12)</sup> K. O. propterea. <sup>13)</sup> K. O. latoris tum. <sup>14)</sup> K. O. possumus. <sup>15)</sup> K. O. clementissimus. <sup>16)</sup> K. O. igitur. <sup>17)</sup> K. O. nos ipsae nobis sumus.



qui nobis paupertatem optant, qui nos eadem in miseria, egestate ac sordibus servari vellent, quemadmodum uxores et filias filiosque suos servant, cum quarum humilitate dignitatem et eminentiam nostram regalem per omnes rerum gradus coaequare vellent, quum tamen nos non simus de simplici domo unius alicuius nobilis, sed sumus (quod cunctis notum est) de clarissimo genere regum. Quos si facultates et fortuna nostra regia tantum offendit, ut cupiant nobis ea bona, quae habemus hic in Polonia iuste et optime quae sita, eripere, eadem fortasse cupiditate et avaritia etiam illa bona, quae habemus in Italia, adimere nobis conabuntur. Sed nihil agunt, non deseret nos dominus deus nec deficiet panis nobis in aeternum.

Quod nobilitas vellet nobis claudere manus et nos suis novis sub legibus constrictam tenere ac nullis aliis rebus nos interponere debere, dumtaxat ut intercessionem pro calamitosis et gravi aliqua necessitate oppressis hominibus apud regiam maiestatem faciamus, manifestum est cunctis hominibus, quas nos <sup>18)</sup> intercessionem pro multis non solum magnis, sed etiam pro <sup>19)</sup> mediocribus et infimis <sup>20)</sup> personis fecerimus et quam illis haec ipsae nostrae <sup>21)</sup> intercessionem profuerint et commodarint; rursus apparet nunc, quam grati sint intercessionum nostrarum hi, pro quibus eas fecimus et quam iidem illi nos, quum opus est, adiuvant.

Capitaneos possessionatos ubique in bonis nostris collocavimus. Quodsi aliqui sint alicubi impossessionati, qui tamen vix unus est, id factum est per inconsiderantiam nostram; verum is error facile corrigi et emendari potest. Qui tamen capitanei nostri, etiam non possessionati, longe iustius, aequabilis, humanius gerunt se erga suos vicinos quam hi, qui eos de iniustitia accusant. Quare quod attinet has iniurias, gravamina ac damna, quae inferre hi ipsi capitanei nostri debent vicinis nobilibus, magnam in eo et nobis et ipsis capitaneis faciunt iniuriam hi, qui haec tam indigna confingere et clamare istis non erubuerunt. Qui enim nobiles tenent ac bonis nostris vicini ob iniurias sibi ipsis illatas de nobis aut officialibus nostris questi sunt umquam, quas nos inferri cuiquam vetuimus et simul praecepimus iis, ut aequo iure cum vicinis ac omnibus aliis agant. Et si colligantur omnes vicini, nemo tamen illorum queri aliquid de nobis et <sup>22)</sup> officialibus nostris iuste poterit, neque vero ullo timore deterriti, silendum sibi et mussitandam iniuriam putabunt, quemadmodum hi auctores querelarum aiunt. Nam nobiles in vicinia bonorum nostrorum degentes nihil sibi a nobis ob vicinitatem metuunt, quin potius ob eam impense gaudent, erga quos humanius nos et iustius gerimus quam hi, qui haec indigna figmenta in nos struunt et clamores imperitorum concitant, qui ipsi adeo nobiles vicinos suos oppresserant, ut hi coacti sint tyrannidem et crudelitatem eorum metuentes e regno profugere <sup>23)</sup>, bonis ac fortunis suis cum dolore relictis, in quas iidem tyranni invaserunt, id quod nos suo loco et tempore non tacebimus. Sed nemo alter in culpa est, quam nos ipsae nobis, quae turbulentos et ingratos homines morum illorum ignarae gratia et benignitate nostra prosecutae aliquando sumus usque adeo, ut etiam opes ac potentiam eorum effusa nostra liberalitate <sup>24)</sup> in nos (quod nunc experimur) aluerimus et confirmaverimus. Sed nos istas vulpeculas magno nostro cum dolore iam cognoscere incipimus, quos una cum improba eorum simulatione et levitate deus iustus male perdat. Qui quum in petendo <sup>25)</sup> adiuvari per nos volunt, tum pollicentur, tum promittunt suas operas, sua servitia, sua obsequia, fidem, constantiam et quid non? Iidem posteaquam optatum tulerint, veluti ex Lethaeo fonte

<sup>18)</sup> K. O. non. <sup>19)</sup> K. O. niema. <sup>20)</sup> K. O. infamis. <sup>21)</sup> K. O. nostrae ipsae. <sup>22)</sup> K. O. aut. <sup>23)</sup> K. O. regno excedere. <sup>24)</sup> K. O. libertate. <sup>25)</sup> K. O. perdendo.

longa poterint oblivia, beneficii in se nostri obliti, non solum nullam nobis bonam gratiam referunt, sed omnia etiam indigna ac nefaria contra nos moliantur, quae deus in illorum capita convertat.

Accipimus paulo superiori tempore literas a regia maiestate manu vestra scriptas, in quibus perscriptum ad nos erat, magnificum Petrum Knitam <sup>26)</sup> palatinum Cracoviensem questum istis fuisse de nobis, tamquam per nos et subditos nostros magnas iniurias et damna in bonis suis passus esset. Ad quas eius querimonias non poteramus aliquid tum certi rescribere maiestati suae praeter hoc unum, quod nos de istis iniuriis et damnis nihil sciremus, sicuti certe nesciebamus, quas ei inferri numquam mandavimus; nec poteramus aliam defensionem contra eius querelas facere, ignorantes qualia et quam magna ea essent damna, donec prius aliquem ex nostris, qui haec videret, ad locum damnorum, exploratum <sup>27)</sup> mitteremus et miseramus servitorem nostrum Albertum Lubowiczki, qui rebus omnibus illic <sup>28)</sup> exploratis ac <sup>29)</sup> circumspectis, rediens declaravit nobis, nulla plane damna illic esse facta per nostros subditos. Hoc unum dumtaxat retulit, quod invenit, quod homines subditi nostri pascunt interdum oves suas in agris et pascuis palatini Cracoviensis; quae tamen pascua pro iure bonae vicinitatis sunt ita, ut debent esse, et nostris et illius subditis communia, quemadmodum hoc omnes vicini inter se ipsos pro conservanda mutua benevolentia facitare consueverunt. Quae tamen pascua, etiam si communia non essent, tamen ille dominus pro ea gratia et benignitate nostra ac pro beneficiis, quae et a maiestate regia et a nobis non pauca accepit, debet hanc parvam rem non tantifacere, quin etiam haec et alia multa maiora, si gratus esse vellet, concedere nobis deberet.

Sed impudentiam eius ac improbitatem cognoscite, qui quae nobis impingit, ea ipse contra nos improbe perfecit. Is etenim <sup>30)</sup> plus quam trecentos rusticos suos cum equis et iumentis in agros nostros immisit et omnes segetes, omnes <sup>31)</sup> fructus terrae partim abduxit, partim absumpsit, reliquum conculcavit, contrivit, depopulatus est adeo, ut ne unicum quidem minutissimum granum colligi inde potuerit. Inde mox a patratro maleficio cum falsis ac confictis in nos calumniis ad maiestatem regiam cucurrit, qui putans, calumniae suae tamquam Apollinis oraculo fidem statim adhiberi oportere, et causam suam anticipatione meliorem fore, anteverit nos apud regiam maiestatem cum querela sua; et quod nos recte atque iustissime priore loco facere debebamus, id ille antevertens praecipitavit. Ecce habetis hominis et iniusti et ingrati impudens ac insigne mendacium; iam intelligitis, quam nobis gratiam referat. Deus illum pro isto iudicet. Et de ista quidem re possemus ac habemus multa dicere, sed chartae haec committere nolimus, quae coram verbis suo tempore dicemus.

Praeterea rediens istinc Leopoli civis quidam Cracoviensis retulit nobis idem, quod vos nobis scripsistis, videlicet quod posteaquam conclusum iam et constitutum in senatu fuisset, ut tota nobilitas omnium terrarum cum castellanis ac ducibus suis, sumptis armis in terram hostilem <sup>32)</sup> proficisceretur ultum hostilem perfidiam (quod quo consilio factum sit, ex literis vestris intelleximus) unus ex consiliariis ex <sup>33)</sup> senatu exiens mox renunciavit nobilitati, „quod haec expeditio <sup>34)</sup> in hostem non ob aliud decreta esset, nisi ad terrorem ipsi nobilitati incutiendum; quo perterrefacti nobiles faciliores ac propensiores redderentur tam ad contribuendum pro alendo milite mercenario quam ad alia omnia, quae vellet regia maiestas constituenda, confirmans illos,

<sup>26)</sup> K. O. Knita. <sup>27)</sup> K. O. ad locum damni aliquem ex nostris, ut damnorum exploratum. <sup>28)</sup> K. O. niema. <sup>29)</sup> K. O. et. <sup>30)</sup> K. O. enim. <sup>31)</sup> K. O. et omnes. <sup>32)</sup> K. O. terram Valachiam <sup>33)</sup> K. O. e. <sup>34)</sup> K. O. expositio.



ut non formidarent hanc expeditionem Valachicam, quae solum modo ad vanum terrorem instituta esset. Regem ipsum non esse iturum in Valachiam, sine quo nobiles ire etiam non tenentur<sup>35</sup>. Atque ita nobilitas ante proditum senatus consultum perturbata et ad populandam<sup>36</sup> terram hostilem itura, mox ut est proditum<sup>36</sup> consilium, resedit ac animos atque spiritus ingentes resumpsit et in pertinacia sua acerrime perstat, turbas denuo miscet et confundit omnia nec ullis rationibus, ut ad bona et tranquilla consilia redeat, persuaderi sibi patitur. Quo improbo facto popularis hic consiliarius spem omnem rerum bene constituendarum e manibus regiae maiestati extorsit. Consulimus nos maiestati suae discedenti et monuimus bene multa fideliter, ut non omnibus secreta sua consilia patefaceret, sed cum paucis, quorum fidem exploratam haberet, ea communicaret.

Quare dolemus vehementer, quod tales habeamus consiliarios populares, leves ac futiles, qui secreta consilii in vulgus effutiunt et ea insuper suggerunt levi ac fluctuanti populo, quae sunt quum regiae maiestati tum etiam reipublicae valde noxia ac perniciose. Eiusmodi fraudes qua poena sint<sup>37</sup> dignae, facile est unicuique existimare, quae ubique apud omnes reges et<sup>38</sup> principes ac<sup>39</sup> in omni republica bene ordinata capitali sunt semper supplicio vindicatae.

Sed et id<sup>40</sup> minime mirandum est. Nam et apud Christum non multi erant apostoli, tamen in duodenario illo sacrosancti senatus dominici numero repertus unus est<sup>41</sup>, qui eum prodidit. Nusquam enim tuta fides! Verum tamen et regia maiestas et universus consilii senatus deberet haec iusta et memoranda animadversione punire et conciliabula ista et coniurationes, quae ipsa sibi nobilitas sua temeritate contra publicas regni<sup>42</sup> leges congregat et agit, deberet prohibere ac vetare; quae quamdiu ex hac republica non tollentur<sup>43</sup>, status regius absque istius modi despectibus indignis, qui nunc contra illum fiunt, numquam poterit incolumis conservari. In quibus quidem conciliabulis magna ista multorum capitum belua populus plurimum audet et potest; quae ut numquam in posterum sese colligat, est omni consilio, omni ratione providendum.

Quibus malis, nisi tempori occursum fuerit, non videmus, quo modo status serenissimi filii nostri apud hos tam rebelles, tam turbulentos et temerarios subditos possit cum debita dignitate retineri. Quare hortemini maiestatem suam<sup>44</sup> regiam, ut bene ac diligenter dispiciat ac deliberet, quid importunis petitionibus nobilitatem concedere aut promittere debeat. Nam si quid illis concesserit, (etiam quod sit tam regio statui ac dignitati quam etiam reipublicae perniciosum), tamen mordicus id illi retinere pro summa lege contendit, nec ab eo ulla ratione abduci sese patientur. Et proinde videat maiestas sua, ne statum et suum et serenissimi filii sui in aliquas difficultates et angustias insanæ plebis coniciat, quas postea neque<sup>45</sup> maiestas sua nec serenissimus filius excutere possit; alioqui praestaret, ut serenissimus rex ipse iuvenis, filius noster, esset pauper dominus et privatum potius ageret hominem quam in eiusmodi angustiis fasces ac regni gubernacula deberet tenere. Qua una re, quod deus avertat, quid miserius, quid infelicius, quid calamitosius esse possit? Itaque consilium nostrum est, ut hoc tempore, si quid melius haberi non poterit, induciae cum Valachis, ad quas propensos illos esse audimus, inirentur et haec congregatio inobedientis nobilitatis solveretur, potius quam ad aliquas indignitates domesticas a nostris

<sup>35</sup> propulsandam. <sup>36</sup> K. O. proditum est. <sup>37</sup> K. O. sunt. <sup>38</sup> K. O. ac. <sup>39</sup> K. O. et. <sup>40</sup> K. O. niema. <sup>41</sup> K. O. est unus. <sup>42</sup> K. O. nie ma. <sup>43</sup> K. O. tollitur. <sup>44</sup> K. O. niema. <sup>45</sup> K. O. nec.

subditis et maiestas sua regia et serenissimus filius noster et nos una<sup>46</sup> deberemus devenire.

In eo vero, quod nobilitas clamat, maiestatem regiam leges ac statuta regni transgressam esse et multa contra illa egisse, posset vicissim maiestas sua nobilitati obicere, quod ipsi etiam multo plus contra leges ipsas excesserunt et excedunt sine fine. De quibus quidem transgressoribus, si maiestas sua vellet rigorem atque acerbiter legum ac statutorum exsequi (quod hic adhuc praesenti maiestati suae coram suasimus) non minore malo<sup>47</sup> ipsa nobilitas afficeretur.

Sed non oportebat regiam maiestatem ad has disputationes de iure legum cum suis subditis hoc tempore et loco descendere; haec enim sunt pacis atque otii domestici; sed conveniebat quamprimum eos contra hostem educi, ut bellum, ad quod publico edicto evocati sunt, prosequerentur. Non enim ad comitia, non ad disceptationes, non ad iudicia cum illis est maiestas sua istuc profecta<sup>48</sup>. Profecto non debebat eius maiestas huic effreni multitudini, praecipue vero factiosis istis antesignanis tam laxas habenas permittere. Quorum temeritas et res omnes turbandi libido, si iam olim compressa fuisset, minus hodie turbatum haberemus. Sed ex impunitate crevit audacia, quam nimia lenitas<sup>49</sup> ac patientia maiestatis suae peperit. Cuius decursae aetatis, laborum, bellorum, victoriarum regni que bene, iuste, moderate gesti nulla ab ingratis subditis habetur ratio. Verum tamen Herculei isti iurium custodes ac propugnatores videbunt posthac, quam bene et sibi ipsis et reipublicae et famae ac honori regni consuluerint.

Quod ad matricam<sup>50</sup> librosque cancellariae attinet, summam in eo stultitiam et libidinem bona regia occupandi inesse videmus, quibus quidem libris pro una parte, ubi regia bona sibi subditi nostri usurpant, fidem detrahunt atque abrogant; pro altera rursus parte eosdem libros fidem habere volunt; ubi res quasi quodammodo peregrinae aguntur, unde privatum<sup>51</sup> illis incommodum nullum speratur. Quid hoc aliud est, ut libri cancellariorum aut una parte fidem habeant aut omnino aboleantur et ex rerum natura tollantur, nisi usurpandi aliena immensa cupiditas et inverecunda ac temeraria rei iniquissimae eflagitatio? Damus fidem annalibus ac historiis; damus fidem legibus ac statutis, damus eandem actis castrorum, actis iudiciorum terrestrium, actis consistoriorum, actis civilibus, damus praeterea fidem actis ac libris mercatorum ac societatum omnium bene institutarum, praeterea damus fidem literis iudicialibus, quas tamen scimus plerumque esse falsas et dare ipsam fidem cogimur statutis ac legibus nostris ita disponentibus (quemadmodum hoc factum est ante annos aliquot in negotio Mosinski) et libris regis, libris cancellariorum summa fide, summa diligentia ab iuratis notariis conscriptis fidem nullam<sup>52</sup> adhibebimus? Solis his libris matricae<sup>53</sup>, quae est tamquam communis ac peculiaris omnium hominum thesaurus et actionum ac rerum humanarum testis fidelissima, fidem non adhibebimus? idque propter unius factiosi atque insolentis hominis avaritiam? Non usque adeo reliquos nostros homines insanire credimus, ut unius cerebrosi atque avari hominis suo ipsorum et universi regni incommodo improbam petitionem adiuvere debeant. Nobis vero videtur haec tam impudens ac perniciose eflagitatio, quae praetextu publici boni colorata est, omnium ratione repudianda. Ad hos enim libros authenticos omnes homines in causa amissarum literarum suarum recurrunt; ex quibus facultatum ac fortunarum suarum certam petunt rationem ac stabilimentum.

<sup>46</sup> K. O. niema. <sup>47</sup> K. O. mala. <sup>48</sup> K. O. est profecta. <sup>49</sup> K. O. lenia. <sup>50</sup> K. O. metricam. <sup>51</sup> K. O. privatim. <sup>52</sup> K. O. nullam fidem. <sup>53</sup> K. O. matricae.



Qua de re prudentibus non opus est multa loqui, quum res se ipsa defendat.

Hoc <sup>54)</sup> ideo vobis collegimus, ut habeatis, quod maiestati regiae, quum opus fuerit, suggeratis et contra clamores imperitae multitudinis, si maiestati suae videbitur, respondeatis. Vos ipsi vero secreto haec apud vos teneatis et nemini ne <sup>55)</sup> amicis quidem et propinquis ea communicetis.

Sciscitemini autem: sint ne istic aliqui in tanta frequentia ac multitudine hominum, qui a nostris stent partibus, quique nos, dignitatem resque nostras tueantur, praesertim hi, qui nostro sunt usi beneficio?

Datum Cracoviae VIII Septembris anno domini millesimo quingentesimo tricesimo septimo <sup>56)</sup>.

## IV.

Alberto duci in Prussia Ioannes Choienski episcopus  
Cracoviensis regni Poloniae cancellarius <sup>4)</sup>.

Illustrissime princeps et domine, domine colendissime, officiosissimam <sup>1)</sup> servitutis meae et orationum commendationem. Cupit a me certior fieri illustrissima dominatio vestra, quem exitum habuerit generalis ista bellica expeditio: ego pro officio meo proque eo studio, quo sum erga illustrissimam dominationem vestram, nihil eam celabo earum rerum, quae actae sunt ad Leopolum.

Fatalis quaedam calamitas universum orbem pervasisse videtur, nullus ut locus ita abstrusus <sup>2)</sup> sit et reconditus, qui non aliquo infelicitatis genere prematur.

Nos adhuc aliis cum gentibus collati satis esse beati visi sumus; verum accidit hoc tempore, ut et <sup>3)</sup> ipsi aliquo fuerimus etsi non gravissimo incommodo conflictati, fortassis non alia magis re, quam felicitate nimia laborantes. Equestris ordo plus <sup>4)</sup> satis cupidus libertatis suae tuendae vel augendae potius, iura sua labefactari querens, immunitates infringi, privilegia induci et antiquari, motus quosdam non tam contra regiam maiestatem quam contra regni preces excitaverat; atque adduci non potuit, ut in hostes aliquam irruptionem faceret. Verum deo sit gratia, fuit exitus huius tragoediae, ut in rebus incommodis, satis tolerabilis. Missus factus est equestris ordo; miles scriptus mercenarius atque is in regni finibus collocatus, magis ut bellum propulsaret quam ultro inferret. Certis enim rationibus impulsa sacra maiestas regia faciendum non putavit, ut ad depopulandam Valachiam hostesque ad proelium eliciendos suos milites mitteret. Praeter haec nihil est actum, quod illustrissimae dominationi vestrae <sup>5)</sup> scribendum putarem, nisi quod sacra regia maiestas sana ad nos et incolumis rediit, quo nomine divinae maiestati ingentes agimus gratias, quam precor, ut vestrae quoque illustrissimae dominationi omnia felicia largiatur. Cuius me favori benevolentiae commendo.

Datum Cracoviae die X<sup>a</sup> Octobris anno domini 1537 <sup>6)</sup>.

<sup>54)</sup> K. O. Haec. <sup>55)</sup> K. O. nec. <sup>56)</sup> K. S. Cracoviae VIII Septembris 1537.

<sup>1)</sup> Przekład polski tego listu w Pamiętniku Warszawskim z r. 1818. t. XII, str. 51 i t. d.  
<sup>2)</sup> K. O. officiosam. <sup>3)</sup> K. O. obstrusus. <sup>4)</sup> K. O. ei. <sup>5)</sup> K. O. niema. <sup>6)</sup> K. O. vestrae Dioni. <sup>7)</sup> K. S. Cracoviae die X<sup>a</sup> Octobris 1537.

## V.

Conventus regni generalis ad diem s. trium regum 1538  
in Petrov habitus <sup>1)</sup>.

Martinus Sborowski pincerna curiae regiae, qui tunc a nobilitate terrae Cracoviensis nuncius missus erat, instante regina, officio pincernatus curiae est privatus atque a mensa regiae et ab obsequiis regis repulsus. Causa ea praetendebatur, tamquam ille seditionem popularem in castris ad Leopolum concitasset multaque irreverenter ac contumeliose contra regem, contra reginam et consiliarios dixisset. Sed et Ioannes Tassiczki iudex terrae Cracoviensis, Plaza item, Dąbiski, Morsky, Koscielnik ad iudicium huius conventus ob hanc eandem excitatae seditionis castrensis causam citati fuerant.

\* \* \*

Martinus Sborowski binum pincernatum a rege habebat, alterum curiae regiae alterum terrae Cracoviensis, homo maxime popularis ac turbulentus. Is et in curia regis domini sui et domi inter nobilitatem agens ad conciliandos sibi hominum animos largitione utebatur. Quae res regi, sed reginae magis suspecta quum esset, non parvam ei invidiam apud ipsam reginam conflavit Idque eo magis, quod ad eum populi favorem opibus etiam ac divitiis polebat. Qui quum in praeteriti anni 1537 comitiis Cracoviensibus, postea in exercitu castrisque ad Leopolum hoc eodem anno pro iure ac libertate, ut putabatur, equestris ordinis contra potentiam regiam contraque libidinem avaritiamque consiliariorum multa acerrime ac furiose dixisset, ex eo tempore maior quam antea apud populum haberi coeptus est. Ab universo itaque equestri ordine terrae Cracoviensis designatus fuit nuncius una cum Ioanne Tassiczki iudice Cracoviensi ad anni huius 1538 comitia Piotrkoviensia. Is Sborowski legationis munus sibi demandatum obiturus cum fastu quodam, cum tympanis et tubicinibus venit Piotrkoviam ad ipsa comitia una cum fratre suo germano Petro Sborowski castellano Malogostensi, qui etiam a nobilitate terrae Sandomiriensis missus erat legatus. Quos tamquam duos antesignanos comitati sunt plurimi alii nuncii ex terra Cracoviensi et Sandomiriensi. Sed post decretum regium, ut supra memoratum est, abeuntibus a comitiis quum aliis aliarum terrarum nunciis tum etiam collegis suis, solus Martinus Sborowski, posito legationis munere, veluti pincerna curiae ac servitor regis in Pyotrów in curia regia substituit non solum officio suo pocillatorio functurus, sed ministraturus occulte turbulenta consilia reliquis, qui remanserant et consultabant, terrarum nunciis contra regiam et senatorum potentiam, quae ad imminuendum equestris ordinis ius ac libertatem adornari putabatur. Quumque spes nulla regi senatuique superasset comitorum ex sententia conficiendorum, praesente scilicet in curia sua Martino ipso Sborowski, rex, suadente regina, suadente etiam Ioanne de Tarnow castellano

<sup>1)</sup> obacz Pamiętnik Warszawski z r. 1818. t. XII, str. 131 i t. d.



Cracoviensi, exercituum regni capitaneo cum nonnullis bene sentientibus consiliariis, ab obsequiis suis et a curia illum removit et sponsionis sacramento fideque publica sistendi se regi, quum vocaretur, obstructum cūria abire iussit. Hunc, quum fide obstringeretur, dicere pro se coram rege et senatu conatum frater eius Petrus Sborowski castellanus Malogostensis prohibuit, ne ex animi offensione et recenti dolore, acerbitate verborum regem plus in se exasperaret. Petrus itaque Sborowski vir in dicendo lenis ac copiosus, leni ac submissa oratione pro fratre Martino contra accusationes obiectas de seditione in castris ad Leopolim, de turbatis comitiis respondit et longa ac disertata oratione illum defendit. Quae tamen defensio licet visa sit non iniqua, tamen inutilis fratri eius Martino fuit.

Ambo itaque hi fratres Martinus et Petrus Sborowski dies aliquot in Piotrkow commorati actis singulorum dierum convivii discesserunt et nuncios illos, qui paulo ante ex Piotrkow abiverunt, secuti sunt; relictis tamen ac subministratis consiliis his, qui cum rege et senatu consulebant, nunciis. Discedentes autem nulla doloris animique tristioris signa prae se ferebant.

Eiusdem etiam criminis Tassiczi iudex Cracoviensis, Plaza, Dambienski, Morski, Koscyen ad iudicium regis et totius conventus citati fuerunt, scilicet quod universo equestri ordini in castris ac in exercitu ad Leopolim, qui ex omnibus terris regni illuc convenerant, auctores fuerint conventiculorum et conspirationum perniciosarum regno, in quibus per seditionem popularem plurima fuerint in reges, patrem et eius filium, in reginam, in consiliarios contumeliose dicta contraque potentiam regiam, tamquam fines legum et iurium suorum excederet et ad obedientiam regi denegandam plurima furiose acta, quodque equester ordo ex eorum persuasionibus contumax factus, ad Valachum hostem regni ulciscendum progredi in hostem noluerit. Quod denique nullis praesidiis in finibus Valachiae relictis, regem suum fugientium more in castris deseruerint et nisi rex post dilapsum illum exercitum aere suo privato iustum stipendiariorum exercitum in confiniis Valachorum tenuisset, gravem aliquam cladem ac ruinam regnum tunc accepisset. Qua re non modo regiam, sed universi regni dignitatem ignominia affectam laesamque esse maiestatem; unde reos illos laesae maiestatis esse. Ad diem itaque iis dictam Piotrkoviam sub finem comitiorum trecentis prope equitibus comitati venerunt et in senatum, ubi rex cum consilio assidebat, ingressi, ad accusationem magnifici Ioannis de Tarnow castellani Cracoviensis, campiductor regni oratione modesta se excusarunt: nihil se nec in comitiis nec in castris neque dixisse neque egisse ad contumeliam ac indignitatem regiae maiestatis nec aliquid in detrimentum publicae rei molitos, sed quae iusta ac debita equestri ordini regnoque ac republicae necessaria salutariaque fuerant, summa et concordia totius equestris ordinis voluntate ab illius regiae maiestate senatuque postulasse. Rogare, ne maiestas eius regia offenso id ferat animo neve gravius aliquid in eos statuatur. Rex uti clemens dominus et naturae suae indulgens et cavens, ne, si quid tum acerbius in eos statuisset, motus aliquis et consilii publici confusio circa conclusionem conventus oriretur, iudicium tunc de iis non instituit, sed fide publica obligatos ad sistendum se, quum vocarentur, missos fecit. Quos postea temporis progressu causaque frigescente, deprecantibus etiam nonnullis consiliariis, ab ea sacramenti sponsione manumisit et culpam crimenque condonavit. Solus Martinus Sborowski hac sponsione liberatus non fuit, in qua toto post triennio fermentatus est. Feruntur fuisse nonnulli viri senatorii, qui regi tunc consilia sanguinolenta ad necem Martini Sborowski subministrarent, sed rex hisce consiliis flecti se ad severitatem non est passus.

Acta Conventus Cracoviensis  
anni 1539.

Constitutis in hunc modum rebus conventuque terminato Tassiczi iudex Cracoviensis et Martinus Sborowski, pincerna terrae Cracoviensis ex sponsione illa, qua fide publica in praeterito conventu Pyotrkoviensi obligati erant, nunciis equestris ordinis pro iis deprecantibus, per regem sunt manumissi ac soluti.

Plaza antea ex eadem fidei obstructione dimissus erat eo tempore, quum a Ioanne de Tarnow castellano Cracoviensi et campiductore nuncium regi gratum de pace cum Valacho ad Chocym confecta ex castris missus attulit. Pro quo dominus castellanus Cracoviensis apud regem deprecabatur eo, quod esset vir militaris et se illi in militia probaverit.

Valentino autem Dambienski et Coscien <sup>1)</sup> ceterisque ipse dominus de Tarnow castellanus Cracoviensis iratior infestiorque erat, quo impulsore auctoreque hi turbulenti homines fide publica obstructi fuere.

<sup>1)</sup> Kmitae addicti fuere. Przepiszek St. Górskiego.